

Mat og industri 2001

Status og utvikling i norsk nærings- og
nyttelsesmiddelindustri

Food and industry 2001

Status and Trends in Norwegian food and beverage industry

Runhild Gudem
(redaktør)

Tittel	Mat og industri 2001. Status og utvikling i norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri
Forfatter	Runhild Gudem (redaktør)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2001
Antall sider	150
ISBN	82-7077-408-1
ISSN	1502-1491
Emneord	norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri, næringsmidler, økonomiske nøkkeltall, omsetning, produksjon, rammebetingelser, råvarepriser, særavgifter, internasjonal handel, markedsutvikling

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Gir ut rapporter fra forskning og utredning. Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres over Landbruksdepartementets budsjett, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Denne publikasjonen, «Mat og industri 2001», er andre utgave av en årlig rapportering om norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri. Arbeidet er finansiert av Næringsmiddelbedriftenes landsforening (NBL) og NILF selv.

I første rekke gir rapporten en beskrivelse av status og utvikling på sentrale områder for nærings- og nytelsesmiddelindustrien, deriblant omfang, økonomiske nøkkeltall og rammevilkår, markedsutvikling, konkurransekraft med mer. Rapporten inneholder i tillegg en konjunkturundersøkelse gjort av NBL og NILF blant NBLs medlemsbedrifter. Nytt av året er temaartikler som retter søkelyset mot aktuelle områder innen feltet mat og næringsmiddelindustri.

Rapporten er rettet mot et bredt publikum: mot nærings- og nytelsesmiddelindustrien selv, politikere, studenter/skoleelever og andre med interesse for norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri. Den er også ment som et oppslagsverk for dem som til et eller annet formål trenger oppdaterte data og beskrivelser av viktige utviklingstrekk i norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri.

Vi har forsøkt å fremskaffe så «ferske» tall som mulig, og kan på enkelte felter presentere tall for 2000. Andre data er hentet fra offentlig statistikk som viser utviklingen til og med året 1998 og eventuelt 1999, avhengig av tema og detaljeringsgrad.

Runhild Gudem har vært prosjektleder og redaktør. Hun har også skrevet kapittel 1, 7 og deler av kapittel 4. Viil Søyland har skrevet kapittel 3, Håvard Mjelde har skrevet deler av kapittel 4, Mari Vengnes har hatt ansvar for kapittel 5 og 6 og har også vært medforfatter på kapittel 4. Forfatterne til temaartiklene er angitt i tilknytning til hver artikkel. Siri Fauske har stått for klargjøring av manuskriptet for trykking.

Oslo, mars 2001

Leif Forsell

Innhold

	Side
SAMMENDRAG	1
SUMMARY	5
1 INNLEDNING.....	8
2 GENERELLE ØKONOMISKE UTVIKLINGSTREKK.....	13
3 NÆRINGS- OG NYTELSESMIDDELINDUSTRIEN.....	15
3.1 Innledning.....	15
3.2 Sysselsatte.....	16
3.3 Antall bedrifter	21
3.4 Produksjonsverdi.....	23
3.5 Lønnskostnader.....	27
3.6 Arbeidskraftsproduktivitet.....	28
3.7 Bruttoinvesteringer	31
3.8 Driftsresultat.....	33
3.9 Markedsandeler.....	35
3.10 Utenlandsk eierandel.....	37
3.11 Nærings- og nytelsesmiddelindustriens regionale betydning for sysselsettingen.....	39
3.12 Nærings- og nytelsesmiddelindustriens størrelse og plass i det norske industriebildet: hovedtrekk og utvikling fram mot 2000.....	42
4 ØKONOMISKE RAMMEBETINGELSER FOR NÆRINGS- OG NYTELSESMIDDELINDUSTRIEN	47
4.1 Priser på råvarer til industrien	48
4.1.1 Storfekjøtt.....	48
4.1.2 Svinekjøtt	49
4.1.3 Tørrmelk	50
4.1.4 Ost	51
4.1.5 Hvetemel.....	53
4.1.6 Glykose.....	54
4.1.7 Potetflakes og -stivelse.....	55
4.1.8 Kondensert melk.....	56
4.1.9 Smør	57
4.1.10 Sukker.....	58

	Side
4.2 Avgifter.....	61
4.2.1 Avgift på tobakk, sukker, sukkervarer og sjokolade.....	61
4.2.2 Avgifter på drikkevarer	62
4.2.3 Næringsmiddel- og forskningsavgift.....	64
4.3 Tilskudd i form av eksportstøtte og prisnedskrivning.....	66
5 INTERNASJONAL HANDEL.....	71
5.1 Import og eksport – fordelt på bransje.....	72
5.1.1 Kjøtt og kjøttvarer	73
5.1.2 Fisk og fiskevarer	74
5.1.3 Potetindustri	74
5.1.4 Konserves	75
5.1.5 Olje og fett.....	75
5.1.6 Meierivarer.....	76
5.1.7 Kornvarer.....	76
5.1.8 Dyrefôr.....	77
5.1.9 Bakervarer.....	77
5.1.10 Sjokolade og sukkervarer	78
5.1.11 Andre næringsmidler	79
5.1.12 Drikkevarer.....	79
5.1.13 Tobakk	80
5.2 RÅK-varenes betydning i den internasjonale handelen	81
5.2.1 Reguleringen av RÅK-varer.....	81
5.2.2 Import av RÅK-varer.....	83
5.2.3 Eksport av RÅK-varer	83
5.3 Konkurransesituasjonen for norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri	84
5.3.1 Konkurranseskraft vurdert ut fra råvarepriser.....	84
5.3.2 Konkurranseskraft og internasjonalisering vurdert ut fra import og eksport	85
5.3.3 Konkurransesituasjonen for RÅK-varer.....	85
5.4 Noen sentrale temaer rundt kvotehandel.....	86
5.4.1 MUL importkvoter	86
5.4.2 Ostehandel.....	87
6 MARKEDSUTVIKLING	91
6.1 Basisvarer versus bearbejdede varer	92
6.2 Omsetning av RÅK-varer	93
6.3 Storhusholdningsmarkedet	95
6.3.1 Kantine- og cateringvirksomhet og restaurant.....	95
6.3.2 Budsjettorientert sektor (offentlige institusjoner).....	96
6.3.3 Råvareinnkjøp.....	96
6.4 Utviklingen av totalmarkedet for nærings- og nytelsesmidler	98
6.4.1 Forbruk i husholdningene	98
6.4.2 Totalmarkedet	99

	Side
7 AKTIVITETSUNDERSØKELSE BLANT NBLS MEDLEMS- BEDRIFTER.....	103
7.1 Metode.....	104
7.1.1 Skjemaets innhold og oppbygning.....	104
7.1.2 Svarprosent.....	104
7.2 Resultater.....	105
7.2.1 Omsetning og eksport.....	105
7.3 Fordeling av bedrifter etter omsetning i år 2000.....	107
7.3.1 Resultat før skattekostnad.....	108
7.3.2 Konjunkturer.....	109
7.3.3 Investeringer.....	110
7.3.4 Sysselsetting.....	111
7.3.5 Ulike omsetningsgruppers forventning om resultat, konjunkturforløp, investeringer og sysselsetting.....	112
7.3.6 Rekruttering.....	114
7.4 Forventningene om fremtiden – oppsummering.....	119
 REFERANSER	 123
 VEDLEGG	 125

Temaoversikt

1. Norsk RÅK-industri	47
2. Landbruksforhandlinger i WTO	71
3. WTO og regulering av tekniske handelshindre	91
4. Den enes brød, den andres død.....	103

Sammendrag

År 2000 ble et typisk konsolideringsår for norsk økonomi etter den langvarige høykonjunktoren som tok slutt i 1998. Bruttonasjonalproduktet (BNP) i alt økte med 2,2 prosent fra 1999 til 2000 og for Fastlands-Norge med 1,8 prosent. Total sysselsetting økte med 0,4 prosent i 2000, men det kunne ikke forhindre at det for første gang på åtte år ble en liten økning i registrert arbeidsledighet. Både veksten i lønnskostnadene og det gjennomsnittlige, kortsiktige rentenivået i Norge er fortsatt høyere enn hos gjennomsnittet av våre handelspartnere. For 2001 anslår Statistisk sentralbyrå at konsumprisene i Norge vil øke med 2,5 prosent i gjennomsnitt for året.

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien, med sine 53 160 sysselsatte (1998), er etter verkstedindustrien, den største industrien i Norge. Sysselsettingen i nærings- og nytelsesmiddelindustrien fulgte i perioden 1989 til 1998 grovt sett utviklingen i sysselsettingen i industrien totalt, med et bunnivå i lavkonjunkturperioden 1991 til 1993, og med vekst fra 1992 til 1998. Foreløpige tall for 1999 og 2000 viser imidlertid en nedgang både i industrien generelt og i nærings- og nytelsesmiddelindustrien spesielt.

Utviklingen i antall bedrifter i nærings- og nytelsesmiddelindustrien følger ikke samme mønster som utviklingen i antall sysselsatte, da man ser en forholdsvis jevn nedgang i antall bedrifter i hele perioden 1989 til 1998. Dette betyr at gjennomsnittsbedriften i nærings- og nytelsesmiddelindustrien har vokst, fra 25,8 sysselsatte i 1989 til 32,1 sysselsatte i 1998, mens gjennomsnittsstørrelsen for bedrifter i industrien totalt har holdt seg stabil på 25 sysselsatte.

I 1998 var produksjonsverdi i nærings- og nytelsesmiddelindustrien i overkant av 107 milliarder kroner¹. Veksten i produksjonsverdi har vært jevn for nærings- og nytelsesmiddelindustrien i perioden 1989 til 1998. Fisk- og fiskevarebransjen skiller seg ut med desidert størst vekst. Øvrig industri har i perioden en større, men mindre stabil vekst enn nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Anslag for 1999 viser en klar nedgang i produksjonsverdien, både i nærings- og nytelsesmiddelindustrien og i øvrig industri.

Lønnskostnadenes andel av bearbeidingsverdien ser ut til å være forholdsvis stabil i nærings- og nytelsesmiddelindustrien i perioden 1993 til 1998, og utgjør om lag 50 prosent av bearbeidingsverdien («verdiskapningen»). Nærings- og nytelsesmiddelindustriens arbeidskraftsproduktivitet² synes å ha økt i takt med øvrig industri fra 1991 til 1995. Fra 1995 til 1998 derimot, ser vi en svakere økning i nærings- og nytelsesmiddelindustrien enn i øvrig industri, og fra 1998 til 1999 viser

¹ Denne verdien kan synes noe høy, spesielt i forhold til totalmarkedet for næringsmidler som nevnt nedenfor. Dette skyldes blant annet at produksjonsverdien inkluderer produksjon av fôr, eksport og at noe av produksjonen i nærings- og nytelsesmiddelindustrien kan være innsatsvarer til videreforedling innenfor nærings- og nytelsesmiddelindustrien, og dermed blir regnet med to ganger.

² Definert som produksjon (mål i faste priser) delt på timeverkforbruk.

foreløpige tall en svak nedgang i arbeidskraftproduktiviteten i nærings- og nytelsesmiddelindustrien.

Bruttoinvesteringene i nærings- og nytelsesmiddelindustrien økte i periodene 1993 til 1996 og 1997 til 1998, og avtok i periodene 1989 til 1993 og 1996 til 1997. Nærings- og nytelsesmiddelindustriens andel av totale investeringer i industrien har gått ned fra 1993 til 1998. Driftsmarginene for nærings- og nytelsesmiddelindustrien ligger i perioden 1996 til 1998 godt under den for øvrig industri, og den ser også ut til å ha gått noe ned i perioden.

Nærings- og nytelsesmiddelindustriens hjemmemarkedsandel er svakt synkende i perioden 1994 til 1998, mens eksportandelen³ øker. Økt eksportandel skyldes i all hovedsak en stor økning i eksport fra fisk- og fiskevarebransjen.

Størstedelen av sysselsettingen i nærings- og nytelsesmiddelindustrien er plassert i de sentrale østlandsområdene og i Rogaland/Hordaland. I forhold til antall sysselsatte totalt i fylket har nærings- og nytelsesmiddelindustrien størst betydning for sysselsettingen i fylkene i Nord-Norge og i Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal.

Rapporten gir også en oversikt over prisnivå og prisutvikling for noen utvalgte råvarer til næringsmiddelindustrien i Norge og enkelte EU-land de siste 5 årene. For de fleste råvarene er prisene norske næringsmiddelprodusenter står overfor noe høyere enn prisene til EUs næringsmiddelprodusenter, med unntak av kondensert melk, smør og sukker. For tørrmelk er det omtrent like priser, mens for ost, hvete-mel, storfekjøtt, glukose, potetflakes og stivelse har EU til dels betydelig lavere priser enn Norge.

Lave sukkerpriser i Norge gir et fortrinn til de delene av industrien som benytter mye sukker, for eksempel sjokolade/sukkervare- og konserverindustrien. Spesielt storfekjøtt, men også ost, har en forholdsvis høy pris til industrien i Norge sammenliknet med EU-landene.

Særagiftene for nærings- og nytelsesmidler utgjorde i 2000 totalt 18,1 milliarder kroner. Avgiftene er knyttet til ulike produkter og de forskjellige bransjene rammes dermed i ulik grad. Det er først og fremst tobakksindustrien, bryggeriene og sjokolade/sukkervareindustrien som har høye særagifter. Tobakksavgiften og produktavgiften på brennevin, vin og øl utgjorde henholdsvis 38 og 48 prosent av avgiftene på nærings- og nytelsesmidler i 2000.

Eksportstøtte og prisnedskrivning er to virkemidler som skal bidra til å gjøre norsk næringsmiddelindustri konkurransedyktig overfor det utenlandske markedet. De innebærer begge at industrien får støtte for bruk av bestemte norske råvarer i produksjonen, eksportstøtte gis gitt at ferdigproduktene eksporteres. Disse ordningene er en del av den såkalte RÅK-ordningen. I 1999 var prisnedskrivningen på nesten 90 millioner kroner, mens eksportstøtten var ca. 34 millioner.

Norge har totalt et eksportoverskudd av produkter fra nærings- og nytelsesmiddelindustrien. I 2000 var eksporten på 24,3 milliarder kroner (økning på 51 prosent fra 1994), hvorav fisk og fiskevarer⁴ utgjorde 20,7 milliarder kroner. Samme året importerte vi produkter for 13,9 milliarder kroner (60 prosent økning

³ Eksportens andel av produksjonen.

⁴ Fersk kjølt fisk er ikke medregnet.

fra 1994). RÅK-varer⁵ utgjorde i 2000 litt over ¼ av denne importen. Med unntak av fiskevareindustrien, er norsk næringsmiddelindustri hovedsakelig orientert mot hjemmemarkedet. Alt i alt er norsk næringsmiddelindustri konkurranseutsatt og merker økende konkurranse fra det utenlandske markedet. Næringsmiddelindustrien viser imidlertid styrke på fiskesiden.

Totalmarkedet for næringsmidler er med utgangspunkt i data fra Statistisk sentralbyrå, estimert til om lag 106 milliarder kroner i 2000. Utviklingen de siste årene har gått fra bruk av basisvarer til økt bruk av varer med høyere foredlingsgrad. Dette gjenspeiles i økt omsetning av RÅK-varer. Trenden er også at nordmenn bruker mer penger på restaurant, kaféer og lignende.

Det er utført en aktivitetsundersøkelse blant Næringsmiddelbedriftenes Landsforenings medlemsbedrifter. Undersøkelsen er den andre av sitt slag og omfatter årene 1999 og 2000 og forventningene for år 2001⁶. Resultatene viser blant annet at samlet omsetning for NBLs medlemsbedrifter⁷ økte med 2,9 prosent fra 1999 til 2000. I følge deres prognoser vil den totale omsetningen stige med i underkant av 5 prosent fra 2000 til 2001⁸. 27 prosent av bedriftene forventer et vesentlig større resultat i 2000 i forhold til 1999. Flestparten forventer noenlunde samme sysselsetting og konjunkturforløp de neste årene, mens omtrent halvparten forventer endringer i investeringene i 2001. Forventningene om fremtiden varierer noe mellom de ulike bransjene.

Fagarbeidere er den typen arbeidskraft som bransjene har størst problemer med å rekruttere, og denne rekrutteringen har blitt tyngre det siste året. Spesielt industribakerne, den melbaserte bransjen ellers og fiskematbransjen er utsatt, mens det virker noe enklere for bryggeri/mineralvann- og konservesbransjen å rekruttere fagarbeidere.

⁵ En RÅK-vare kan defineres som en vare der det gis råvarepriskompensasjon, enten i form av prisnedskrivning, eksportstøtte, toll på konkurrerende import og/eller er omfattet av ordningen med innenlands bearbeiding. *I praksis vil det si en del bearbejdet landbruksvarer som er spesielt utsatt for internasjonal konkurranse.*

⁶ For å få et bilde av utviklingen over tid, ønsker NBL å følge opp denne aktivitetsundersøkelsen med årlige undersøkelser.

⁷ Beregnet på grunnlag av 162 stk.

⁸ Det er imidlertid stor variasjon mellom de ulike bedriftene når det gjelder omsetningens størrelse og variasjon.

Summary

Year 2000 became a year of consolidation after a long period of sustained growth ended in 1998. The Gross National Product (GNP) increased by 2.2% from 1999 to 2000, and with 1.8% for the mainland (non-petroleum based) economy. Total employment increased by 0,4% in 2000, that, however, was not enough to avoid unemployment from rising for the first time in eight years. The growth in labour costs and the average short-term interest rate in Norway are both still higher than the average for our trading partners. For the year 2001 Statistics Norway estimate an average increase in consumer prices of 2.5%

The food and beverage industry, with its 53,160 employees (1998), is the second largest industry in Norway (second only to the engineering industry). During the years 1989 to 1998, total employment in the food and beverage industry more or less followed the development in the industrial sector in general, with a low during the recession of 1991–93 and growth from 1992 to 1998. For 1999 and 2000 current estimates, however, show a decrease in employment both for the industrial sector in general, and for the food and beverage industry in particular.

The development of the number of companies in the food and beverage industry does not follow the same development as the employment figures do. There was a more or less steady decline in the number of companies during the period 1989 to 1998. What has happened is that the number of employees in the average enterprise had increased from 25.8 in 1989 to 32.1 in 1998, while for the industrial sector as a whole the number has remained constant at 25 employees.

In 1998 the gross production value of the Norwegian food and beverage industry amounted to slightly more than 107 billion NOK⁹. The growth of the gross production value in the food and beverage industry was steady between 1989 and 1998. The fish and fish-processing industry stands out by having had the largest growth by far. Other industrial sectors experienced a higher, but less stable growth rate than the food and beverage industry during this period. Estimates show a marked decrease in production value, both in the food and beverage industry and in the rest of the industrial sector in 1999.

From 1993 to 1998, the share of the labour costs of the total added value seems to have been quite stable in the food and beverage industry, accounting for approximately 50 percent of the added value. From 1991 to 1995 the productivity of labour¹⁰ in the food and beverage industry seems to have increased in parallel with the rest of the industry in Norway. However, from 1995 to 1998, the growth in the productivity of labour was less strong in the food and beverage industry than

⁹ This figure may seem quite high, especially compared to the value of the total domestic food market mentioned below. However, the figure includes the production of animal feed and the production of semi-processed goods and other inputs to the food industry, and can thus include products that are calculated twice.

¹⁰ Defined as production (measured at fixed prices) per labour input unit (work hour).

in other industries. For 1998–1999 current estimates show a slight decline in the productivity of labour in the food and beverage industry.

Gross capital formation in the food and beverage industry increased between 1993–1996, and 1997–1998 but declined between 1989–1993, and between 1996–1997. The food and beverage industry's share of total investments in industry decreased from 1993 to 1998. The operating margins in the food and beverage industry seem to have been well below those of other industries between 1996 and 1998, and the margins have also declined during that period.

The percentage of the food and beverage industry's production sold on the domestic market decreased slightly between 1994 and 1998, while its export share¹¹ increased. This increase is primarily due to the significant increase of fish-based exports.

The majority of jobs in the food and beverage industry are to be found in the populated areas of southeastern Norway (Oslo region), and in the counties of Rogaland (Stavanger region) and Hordaland (Bergen region). However, relative to the total employment of the county, employment in the food and beverage industry is most important in the counties of Nordland, Troms, Finnmark, Sogn & Fjordane and Møre & Romsdal.

Price levels and trends for certain raw materials in the food-processing industry in Norway and in some EU countries over the past 5 years are presented. For most raw materials, the Norwegian food industry faces somewhat higher prices than the food industry in the EU does, with the exception of evaporated milk, sugar and butter. The price of milk powder is almost the same as in the EU, while cheese, wheat flour, beef, glucose, potatoflakes and -starch are in part considerably more expensive than they are in the EU:

The low sugar prices in Norway favour sugar-dependent industries such as the chocolate, sweets and canning industries. On the other hand, the Norwegian food industry has to pay especially high prices for beef and cheese compared to the EU.

Special food and beverage taxes accounted for a total of 18.1 billion NOK in 2000. These taxes are associated with specific products and thus affect the different sectors of the food and beverage industry to a different extent. Above all, the special taxes apply to the tobacco industry, breweries, distilleries and the chocolate and sweets industry. Tobacco and alcohol taxes accounted for 38 and 48 percent, respectively, of all taxes on food and beverages in 2000.

Export subsidies and the raw material subsidies are two instruments intended to increase the competitiveness of the Norwegian food industry on the international market. Both involve the domestic food industry receiving support for the use of certain Norwegian raw materials, and export support is given if the finished products are exported. The scheme is often referred to as the RÅK-scheme (Price compensation system for processed agricultural products). In 1999, the raw material subsidies within the RÅK-scheme amounted to almost 90 million NOK and export subsidies to 34 million NOK.

Norway has an overall export surplus for products from the food and beverage industry. In 2000 exports amounted to 24.3 billion NOK (an increase of 51% from

¹¹ The percentage of the total production that is exported.

1994), of which fish and fish products¹² accounted for 20.7 billion NOK. In the same year, Norway imported products worth a total of 13.9 billion NOK (a 60% increase from 1994). In 2000, RÅK-products¹³ represented more than ¼ of these imports. However, with the exception of the fish-processing industry, the Norwegian food and beverage industry is mainly oriented towards the domestic market. All in all, the Norwegian food industry is quite vulnerable and is now exposed to increasing competition from abroad. However, the Norwegian fish-based industry is showing its strength.

Based on data from Statistics Norway, the total foodstuff market in Norway was estimated to approximately 106 billion NOK in 2000. During the past few years there has been a trend toward less use of basic commodities and increased use of processed foods. This trend is reflected by the increased turnover of RÅK-products. Norwegians are also spending more money in restaurants, cafés, etc.

A survey was conducted among the members of the Federation of Norwegian Food and Drink Industry (NBL). The survey was the second of its kind, and included results from the years 1999 and 2000 as well as the companies' expectations for the year 2001¹⁴. The results show that total sales among the NBL members¹⁵ increased by 2.9% from 1999 to 2000. According to the companies' own predictions, sales will increase by just under 5% from 2000 to 2001¹⁶. 27% expect a significantly better economic result in 2000 than in 1999. The majority expects relatively few changes with regard to employment and the economic development, but about one half expects changes with regard to investments in 2001. The expectations of the future vary between the different sectors.

Recruiting skilled and specialised workers is difficult, and has become even more so in the last year. In particular industrial bakers and companies in the flour-processing and seafood-processing sector are finding it difficult to recruit skilled and specialised workers, while this is somewhat easier for breweries and the canning industry.

¹² Fresh fish (non-frozen) is not included.

¹³ A RÅK-product is a product for which a raw material price subsidy is paid, either as an export subsidy, a toll on competing imports or by writing down prices and/or which is included in the domestic processing scheme. *In other words, certain processed agricultural commodities especially prone to international competition.*

¹⁴ In order to gain a better understanding of long-term trends, NBL hopes to implement annual follow-ups of this survey.

¹⁵ Based on 128 companies.

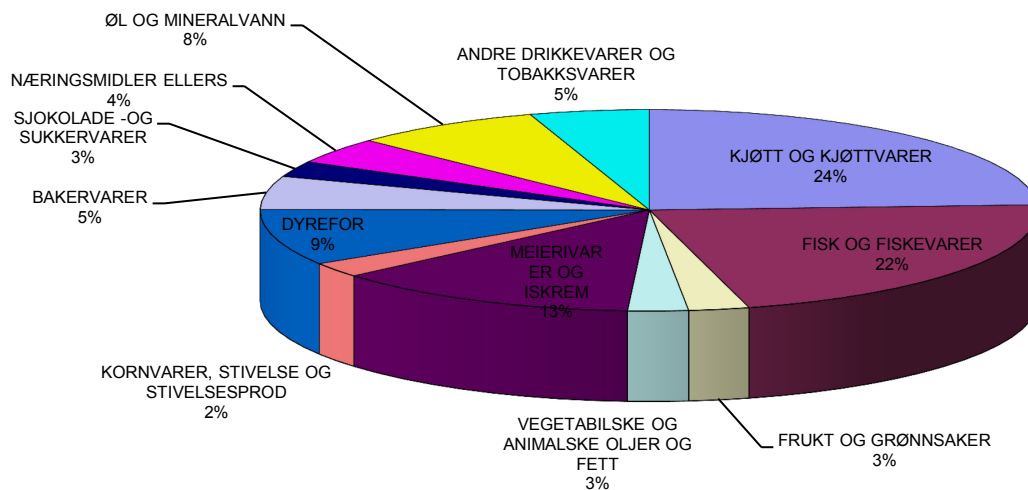
¹⁶ There are, however, significant variations between the different enterprises with regard to total sales volume and annual fluctuations.

1 Innledning

**Nærings- og nytelsesmiddelindustrien står i 1998 for 18 prosent av industri-
sysselsettingen. Produksjon av kjøttvarer er den største av nærings- og
nytellesmiddelindustriens næringer, fulgt av henholdsvis fiskemat og
meierivarer.**

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien spiller en vesentlig rolle for landets verdi-
skaping og sysselsetting. I 1998 stod nærings- og nytelsesmiddelindustrien for i
overkant av 9 prosent av driftsresultatet for Fastlands-Norge, og utgjorde
18 prosent av industrisysselsettingen (SSB 2000a, 2001b). Store deler av nærings-
middelindustrien baserer sin produksjon på norske råvarer. Dette fører til et
gjensidig avhengighetsforhold mellom primærprodusentene og næringsmiddel-
industrien. Som landbruket er næringsmiddelindustrien lokalisert over hele landet
og bidrar til spredt bosetting.

Som navnet tilsier, produserer nærings- og nytelsesmiddelindustrien mat, drikke
og nytelsesmidler. Produksjon av kjøttvarer er den største av næringene, fulgt av
henholdsvis fiskemat og meierivarer (Figur 1.1).

Figur 1.1 Bransjenes andel av næringens bruttoproduksjonsverdi

Kilde: SSB (2001b)

Kjøttindustrien består av bedrifter som både slakter, bearbeider og konserverer kjøtt- og kjøttvarer, mens fiskeindustrien domineres av bedrifter som fryser, tørker, salter og røker fisk¹⁷. Meieriindustrien produserer først og fremst melk, ost, yoghurt, smør og iskrem.

Drikkevareindustrien omfatter produksjon av både øl, mineralvann og leskedrikker. Konserverindustrien produserer blant annet syltetøy, juice og frosne og konserverte grønnsaker og potetprodukter som potetmos, potetmel og potetgull.

I tillegg til å produsere brød og konditorvarer står bakervareindustrien for blant annet produksjon av kjeks, flatbrød og knekkebrød. Kornvareindustrien produserer matmel og andre mølleprodukter som frokostblandinger og ulike typer stivelse. Gruppen «næringsmidler ellers» inneholder blant annet produksjon av pastavarer, supper, sauser, te og kaffe, smakstilsetninger med mer.

Rapporten vil i det følgende presentere opplysninger for nærings- og nytelsesmiddelindustrien samlet og så langt det har latt seg gjøre, fordelt på bransjene overfor¹⁸. Kapitlene i rapporten utgjør en helhet, men kan også leses hver for seg. Kapittel 2 tar for seg generelle trekk ved norsk økonomi som har relevans for nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Kapittel 3 viser status og utviklingen i nærings- og nytelsesmiddelindustrien de siste årene, basert på økonomiske nøkkelindikatorer. Økonomiske rammevilkår som priser, avgifts- og tilskuddsordninger blir behandlet i kapittel 4, og kapittel 5 tar for seg internasjonal handel og konkurransesituasjonen på hjemmemarkedet. Kapittel 6 gir en grov beskrivelse av markedet for nærings- og nytelsesmidler, mens kapittel 7 omfatter gjennomføringen

¹⁷ Rapporten følger Statistisk sentralbyrås definisjon av fiskeindustri som er «bearbeiding og konservering av fisk og fiskevarer» (næringshovedgruppe 15.2).

¹⁸ Vedlegg 1 viser hvilken bransje- og næringsinndeling som rapporten benytter. Inndelingen er basert på Statistisk sentralbyrås «Standard for næringsgruppering» (SSB 1994).

og resultatene av en konjunkturundersøkelse som er gjort blant Næringsmiddelbedriftenes Landsforenings (NBL) medlemsbedrifter¹⁹.

¹⁹ NBL har ca. 322 medlemsbedrifter (som omfatter 433 produksjonssteder) og representerer dermed i overkant av 1/4 av landets næringsmiddelbedrifter (inkl. nytelsesmiddel). Kjøtt-, fiske- og samvirkebasert meieriindustri er ikke medlem av NBL.

2 Generelle økonomiske utviklingstrekk

Prognosene for 2001 viser en fortsatt moderat vekst i norsk økonomi. Arbeidsledigheten er lavere i Norge enn hos flertallet av våre viktigste handelspartnere. Den relative økningen i det norske lønnsnivået siden 1997 har, isolert sett, bidratt til å svekke norsk industris konkurranseevne. De senere årene har også prisveksten hos handelspartnerne vært lavere enn i Norge.

Som for det øvrige næringsliv, har de overordnede økonomiske rammevilkår stor betydning for næringsmiddelindustriens konkurranseevne.

År 2000 ble et typisk konsolideringsår for norsk økonomi etter den langvarige høykonjunkturen som tok slutt i 1998. Bruttonasjonalproduktet (BNP) i alt økte med 2,2 prosent fra 1999 til 2000 og for Fastlands-Norge med 1,8 prosent. Nærmere $\frac{1}{3}$ av veksten i fastlandsøkonomien hadde sammenheng med en sterk økning i produksjonen i kraftforsyningen som følge av den spesielle nedbørs-situasjonen. Høye oljepriser førte til en positiv driftsbalanse mot utlandet på nærmere 200 milliarder kroner (13,9 prosent av BNP), nesten 150 milliarder kroner mer enn i 1999.

Prognosene for 2001 viser en fortsatt moderat vekst i norsk økonomi samlet sett. I motsetning til at kraftproduksjonen trakk veksten opp i 2000, ventes den å trekke veksten ned i 2001.

Total *syssetting* økte med 0,4 prosent i 2000, men det kunne ikke forhindre at det for første gang på åtte år ble en liten økning i registrert arbeidsledighet til 3,4 prosent (mot 3,2 prosent både i 1998 og 1999). Arbeidsledigheten for gjennom-

snittet av våre viktigste handelspartnere²⁰ er likevel fortsatt klart høyere enn i Norge. Det er ventet at ledigheten i Norge i 2001 vil holde seg på om lag samme nivå som i 2000.

Generelt sett er lønnskostnadene den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene ved norsk industriproduksjon. Foruten lønnskostnadene vil andre kostnadskomponenter knyttet til kapital, energi og annen vareinnsats ha betydning for mulighetene til å kunne hevde seg i en internasjonal konkurranse. I denne sammenheng vil også endringer i valutakurser kunne påvirke konkurranseevnen i betydelig grad.

For næringsmiddelindustrien spesielt vil råvarekostnader knyttet til norsk-produserte jordbruksvarer normalt ha stor betydning for kostnadsbildet.

Veksten i *lønnskostnadene* var i 2000 fortsatt høyere enn hos gjennomsnittet av våre handelspartnere. Regnet per normalårsverk var lønnsveksten fra 1999 til 2000 i gjennomsnitt på 4,3 prosent. Statistisk sentralbyrå anslår at lønnsveksten i 2001 vil ligge på samme nivå som i 2000.

For næringsmiddelindustrien vil konkurransekraften i forhold til markedene i Vest-Europa for øvrig stå sentralt. I denne sammenheng vil også valutakursene ha betydning. Kronekursen svekket seg i 1998 og deler av 1999 slik at norske *relative timelønnskostnader regnet i felles valuta* var om lag uendret fra 1997 til 1999. Fra sitt laveste nivå tidlig i 1999, styrket kronen seg igjen. I 2000 var kursen for Euro i gjennomsnitt 8,11 kroner, dvs. om lag på samme nivå som i 1997 (8,02 kroner). Ved nåværende kursleier har m.a.o. den relative økningen i det norske lønnsnivået siden 1997, isolert sett, bidratt til å svekke norsk industris konkurranseevne målt mot viktige handelspartnere.

Utviklingen i *produktivitet* kan motvirke en bestemt utvikling i timelønnskostnadene. Det er imidlertid stor usikkerhet knyttet til om tall for produktivitetsutvikling i ulike land er sammenlignbare. Dette har både sammenheng med valg av metoder og kvalitet på det anvendte datamaterialet.

Videre har *kapitalkostnadene* betydning for konkurranseevnen. I lys av den tettere integrasjonen i de internasjonale kapitalmarkedene og fordi reguleringene av kapitalbevegelser over landegrensene i all hovedsak er tatt bort, skulle det i utgangspunktet være mindre grunn til å vente store forskjeller mellom ulike land. I praksis viser det seg imidlertid at mange bedrifter, spesielt små og mellomstore, fortsatt låner mest i nasjonal valuta.

Det gjennomsnittlige, kortsiktige rentenivået i Norge har de siste par årene vært i størrelsesorden 3 prosentpoeng høyere enn for gjennomsnittet av våre viktigste handelspartnere. Den norske pengemarkedsrenten i 2000 var i gjennomsnitt på 6,6 prosent mot 6,4 prosent i 1999 (og 5,7 prosent i 1998). Gjennomsnittlig lånerente for husholdninger har de siste årene ligget 1,5–2 prosentpoeng høyere enn pengemarkedsrenten.

Norge har gjennom flere år hatt en nokså stabil *konsumprisvekst*. Både i 1998 og 1999 økte prisene (målt ved konsumprisindeksen) med 2,3 prosent. I 2000 var

²⁰ Normalt blir uttrykket «handelspartnere» knyttet til beregninger av veide gjennomsnitt for land som står for den overveiende eksport/import til og fra Norge, og som omfatter i alt 19 land. I dette kapitlet er begrepet også i noen grad brukt på en mer innsnevret måte med henvisning til EUs medlemsland og Euro-området (som for øvrig ikke omfatter alle EU-land).

prisveksten 3,1 prosent. I de senere årene har prisveksten hos handelspartnerne vært klart lavere enn i Norge. For 2001 anslår Statistisk sentralbyrå at konsumprisene i Norge vil øke med 2,5 prosent i gjennomsnitt for året. Det er ventet at avgiftsopplegget i statsbudsjettet vil bidra til forholdsvis høy prisvekst i første halvår, mens veksten vil avta i andre halvår – bl.a. som følge av halvering av matmomsen fra 1. juli og forventninger om lavere oljepriser.

3 Nærings- og nytelsesmiddelindustrien

Både sysselsetting og produksjonsverdi i nærings- og nytelsesmiddelindustrien økte i hele perioden 1992–1998, mens anslag for 1999 og 2000 viser nedgang. Fisk- og fiskevarebransjen er den bransjen med størst vekst i produksjonsverdi, og er dermed snart like stor som den til nå største bransjen i nærings- og nytelsesmiddelindustrien, kjøtt- og kjøttvarebransjen.

3.1 Innledning

Dette kapittelet tar for seg nøkkelverdier og utvikling av disse for nærings- og nytelsesmiddelindustrien, totalt og fordelt på bransjer²¹. Som sammenligningsgrunnlag for nærings- og nytelsesmiddelindustrien bruker vi tall for øvrig industri (dvs. industrien totalt minus nærings- og nytelsesmiddelindustri) eller tall for industrien totalt.

Dataene i dette kapittelet er i all hovedsak hentet fra Statistisk sentralbyrå sin industristatistikk, årene 1989 til 1998 (SSB 2001b). Der dataene ikke er hentet fra denne kilden er annen kilde oppgitt. Det er blant annet hentet noe data fra nasjonalregnskapsstatistikken, da denne statistikken på et aggregert nivå gir anslag for 1999 og 2000 (SSB 2000a, SSB 2001c, SSB 2001d). Anslagene for 1999 og 2000, er merket med *. Dette er foreløpige tall, som det dermed er knyttet en forholdsvis stor grad av usikkerhet til.

Definisjoner av de forskjellige nøkkeltallene er gitt underveis i kapittelet, og baserer seg i all hovedsak på definisjonen i industristatistikken. Når det gjelder industri generelt er den definert som «...fysisk eller kjemisk bearbeiding av materialer eller deler til nye produkter: enten arbeidet er utført maskinelt eller manuelt,...» (SSB 1994:35).

²¹ Vi bruker bransjeinndelingen som presentert i vedlegg 1.

Det er i Statistisk sentralbyrå sine publikasjoner ikke presentert nøkkeltall (bortsett fra for antall bedrifter og sysselsatte) for bransjer med færre enn 3 bedrifter, i samsvar med Statistisk sentralbyrå sine regler for fortrolig behandling av oppgaver fra den enkelte bedrift. Derfor kan vi i dette kapitlet, for andre nøkkeltall enn bedrifter og antall sysselsatte, ikke presentere verditall for tobakksbransjen isolert sett. Isteden presenterer vi en samlepost der tobakksbransjen inngår sammen med andre alkoholholdige drikkevarer ²².

3.2 Sysselsatte

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien med sine 53.160 sysselsatte²³ utgjorde i 1998 om lag 18 prosent av totalt antall sysselsatte i industrien, og er dermed det største næringsområdet innenfor industrien i Norge. Dette ifølge Statistisk sentralbyrås industristatistikk. Regner man derimot, som i Statistisk sentralbyrås nasjonalregnskapsstatistikk, verkstedindustrien som én industri vil denne med sine om lag 80 000 sysselsatte være større enn nærings- og nytelsesmiddelindustrien²⁴.

Innen nærings- og nytelsesmiddelindustrien har fiske- og kjøttbransjen størst sysselsetting, etterfulgt av bakervarebransjen, meieribransjen og drikkevarebransjen.

²² Andre alkoholholdige drikkevarer omfatter destillerte alkoholholdige drikkevarer, etylalkohol av gjærede råvarer og andre fruktviner.

²³ Antall sysselsatte brukes her om totalt antall sysselsatte, m/eiere og deltidsansatte. De deltidsansatte utgjorde i 1998 om lag 18 prosent av totalt antall sysselsatte i nærings- og nytelsesmiddelindustrien (mot 10 prosent øvrig industri), og antall timeverk per sysselsatt i nærings- og nytelsesmiddelindustrien i 1998 var 1594 (mot 1616 for øvrig industri).

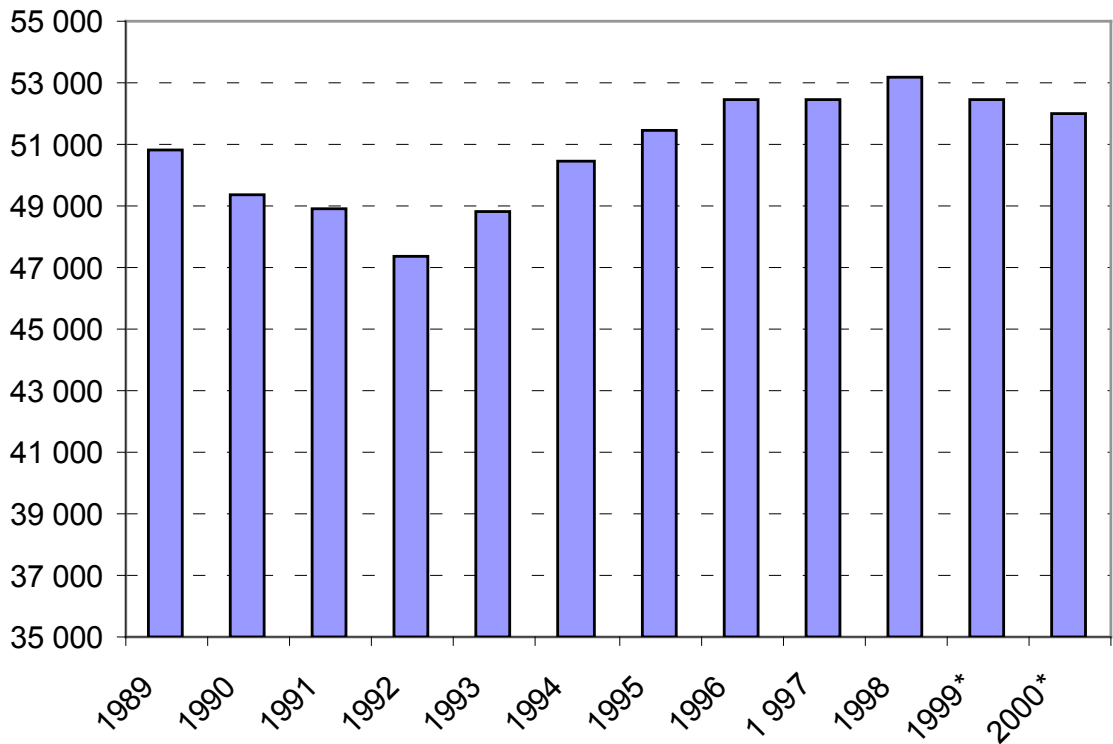
²⁴ Statistisk sentralbyrås Nasjonalregnskapsstatistikk har man slått sammen industrier som er definert som selvstendige industrier i Statistisk sentralbyrås Industristatistikk, og fått verkstedindustrien. Blant disse er metallvarer, maskiner og utstyr, kontor- og datamaskiner, kommunikasjonsutstyr, motorkjøretøyer, etc.

Tabell 3.1 Antall sysselsatte i industrien og nærings- og nytelsesmiddelindustrien, totalt og bransjevis, ¹⁾ 1998

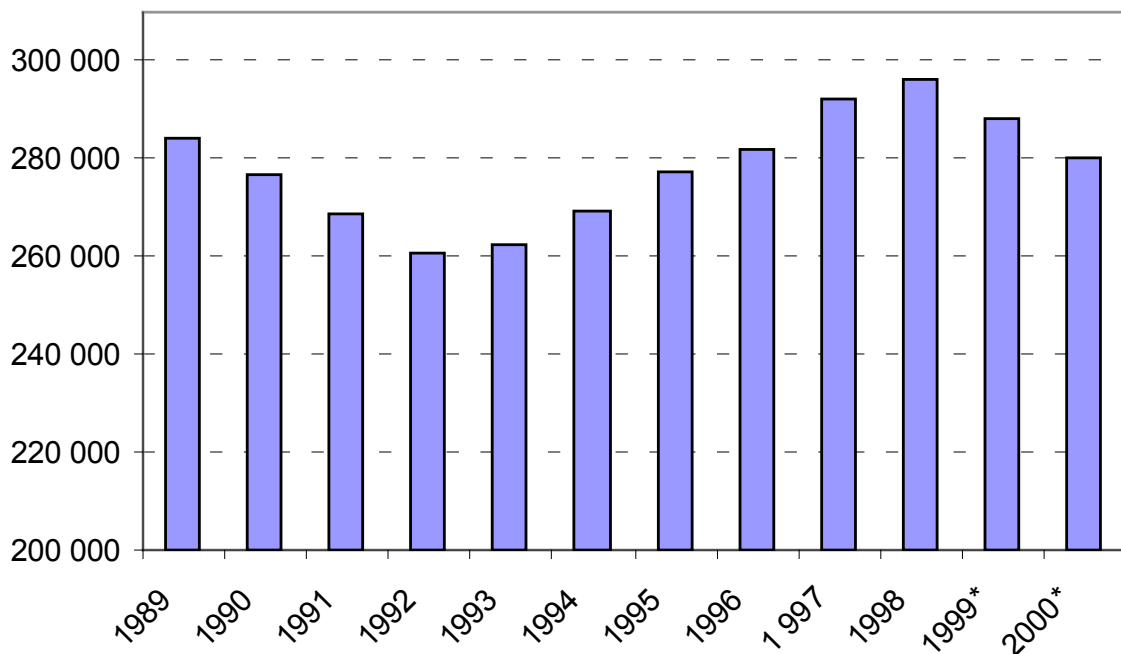
ANTALL SYSSELSATTE	
Industri	296 120
Nærings- og nytelsesmidler	52 444
Kjøtt og kjøttvarer	11 547
Fisk og fiskevarer	12 870
Frukt og grønnsaker	1 359
Potetindustrien	642
Konserves	717
Vegetabiliske og animalske oljer og fett	807
Meierivarer og iskrem	5 635
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod	820
Dyrefôr	1 805
Andre næringsmidler	11 682
Bakervarer	7 561
Sjokolade- og sukkervarer	2 179
Næringsmidler ellers	1 942
Drikkevarer	5 441
Tobakksvarer	478

1) Bransjeinndelingen i tabellen tilsvarende inndelingen som er brukt ellers i rapporten. For frukt og grønnsaker presenteres det her totaltall, i tillegg til tall fordelt på potetindustri og konserves. For andre næringsmidler presenteres det totaltall, i tillegg til tall fordelt på bakervarer, sjokolade- og sukkervarer og samleposten næringsmidler ellers. For nærmere beskrivelse av hva som inngår i hver bransje se vedlegg 1.

Antall sysselsatte i nærings- og nytelsesmiddelindustrien har fra 1989 til 1996 grovt sett fulgt utviklingen i resten av industrien, med et bunnivå på antall sysselsatte i 1992, som illustrert i Figur 3.1 og 3.2. Perioden 1991/1993 var for de fleste industribransjer en utpreget lavkonjunktur. Antall sysselsatte vokste noe raskere i nærings- og nytelsesmiddelindustrien enn i industrien totalt fra 1992 til 1996. Men mens industrien totalt fortsatt hadde vekst i antall sysselsatte fra 1996 til 1997, var det ingen endring i antall sysselsatte i nærings- og nytelsesmiddelindustrien i denne perioden. Fra 1997 til 1998 hadde både industrien totalt og nærings- og nytelsesmiddelindustrien en liten vekst i antall sysselsatte. De foreløpige tallene for 1999 og 2000 derimot viser en nedgang i sysselsettingen både for industrien generelt og for nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Nedgangen er imidlertid størst for industrien generelt, med 5,4 prosent i perioden 1998 til 2000, mens tilsvarende tall for nærings- og nytelsesmiddelindustrien er 2,2 prosent (SSB 2001c).

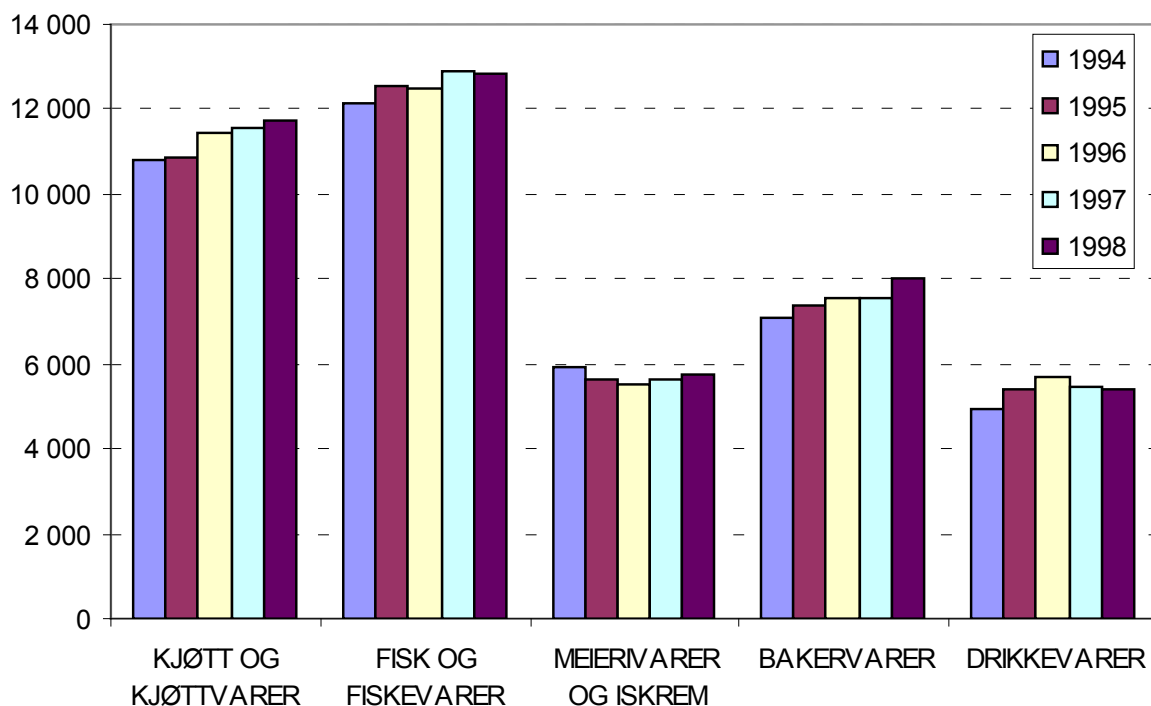
Figur 3.1 Antall sysselsatte i nærings- og nytelsesmiddelindustrien (1989–2000*)

Figur 3.2 Antall sysselsatte i industrien totalt (1989–2000*)

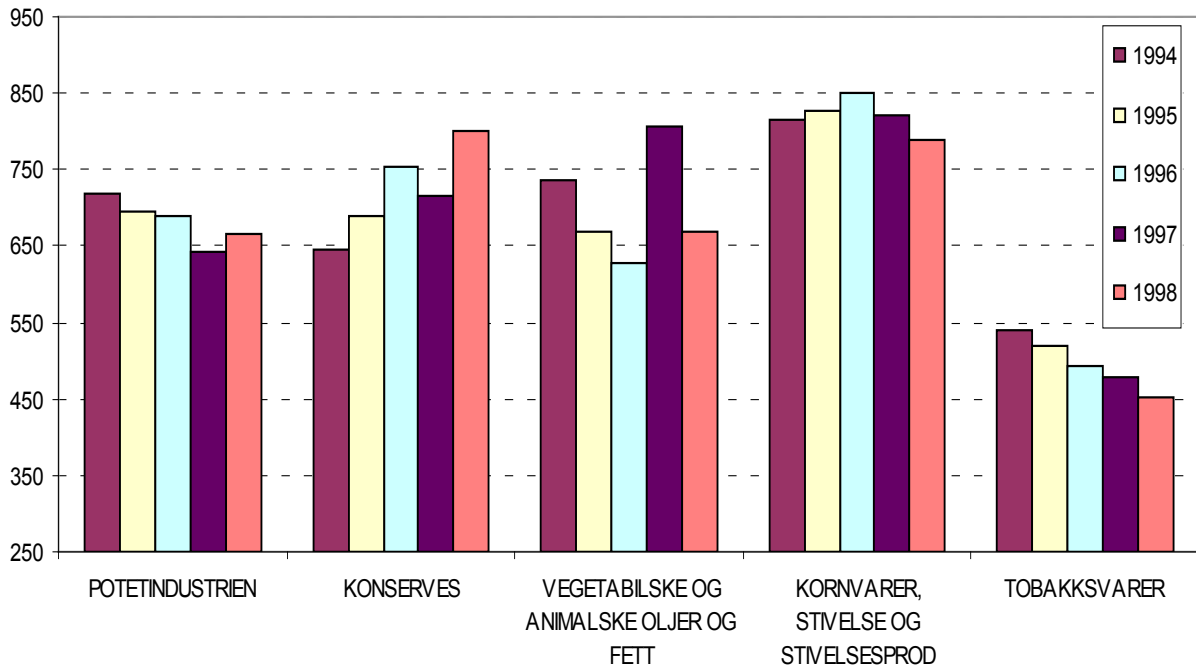
I perioden 1994 til 1998 kan det se ut som om de største bransjene (fisk, kjøtt og bakervare) jamt over har hatt den jevneste veksten i antall sysselsatte. Av disse er

det bakervare- og kjøttbransjen som har hatt den største prosentvise veksten i perioden. Drikkevarebransjen har totalt sett i perioden hatt en vekst i antall sysselsatte, mens meieribransjen har hatt en nedgang. I Figur 3.3 presenteres utviklingen av antall sysselsatte, fra 1994 til 1998, for de største bransjene innenfor nærings- og nytelsesmiddelindustrien.

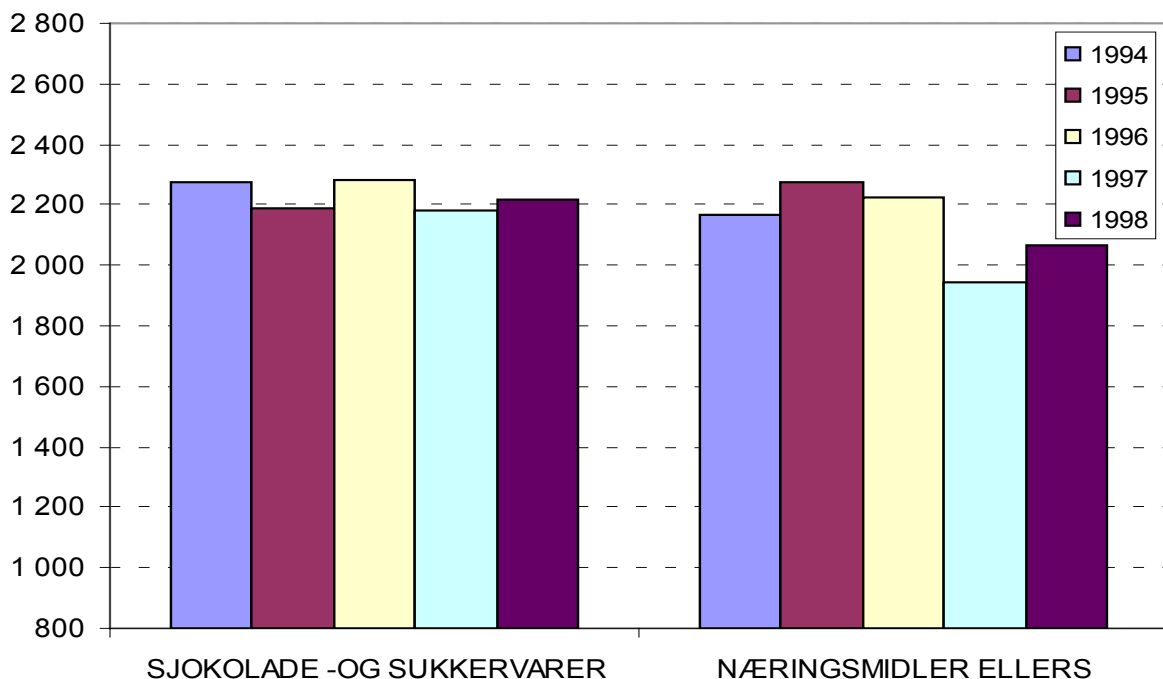

Figur 3.3 Antall sysselsatte i de største bransjene i nærings- og nytelsesmiddelindustrien (1994–1998)

Blant bransjene med mindre enn 1000 ansatte er det kun konserverbransjen som har hatt en vekst i antall sysselsatte. I denne bransjen har det imidlertid vært en vekst på hele 24 prosent i perioden 1994–1998. Som det fremgår av Figur 3.4 har det i alle de andre mindre bransjene vært en nedgang i sysselsettingen i perioden. Av disse er det tobakksbransjen som hadde den største og jåmteste nedgangen i antall sysselsatte fra 1994 til 1998, mens de andre bransjene hadde en noe mer ujevn utvikling, og en mindre prosentvis nedgang i antall sysselsatte.

Figur 3.4 Antall sysselsatte i de minste bransjen i nærings- og nytelsesmiddelindustrien fra 1994–1998

Figur 3.5 Antall sysselsatte i sjokolade- og sukkervarebransjen og for næringsmidler ellers fra 1994–1998

For den mellomstore bransjen sjokolade- og sukkervare og samleposten næringsmidler ellers, ser vi av Figur 3.5 at det totalt sett har vært en mindre nedgang i antall sysselsatte fra 1994 til 1998. Det har vært en nedgang på 2,4 prosent i sjokolade- og sukkervarebransjen i perioden, mens det samlet sett har vært en nedgang på

4,8 prosent i sysselsettingen i bransjene som utgjør samleposten næringsmidler ellers.

3.3 Antall bedrifter

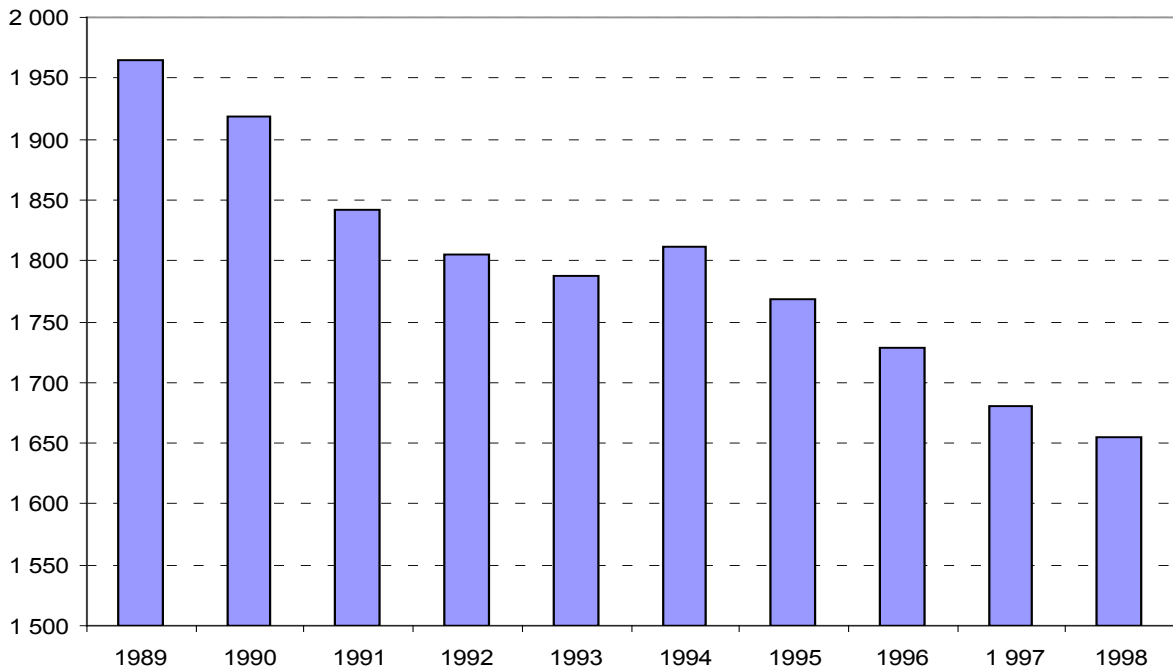
Som Tabell 3.2 viser, utgjør nærings- og nytelsesmiddelindustrien om lag 14 prosent av totalt antall bedrifter²⁵ i industrien. Mht. antall bedrifter var fiskevare- og bakervarebransjen de største enkeltvis bransjene, med hhv. 514 og 452 bedrifter i 1998, fulgt av kjøtt- og kjøttvare bransjen med 248 bedrifter. Alle de andre bransjene i nærings- og nytelsesmiddelindustrien har 100 eller færre bedrifter.

Tabell 3.2 Antall bedrifter i industrien og nærings- og nytelsesmiddelindustrien, totalt og bransjevis, 1998

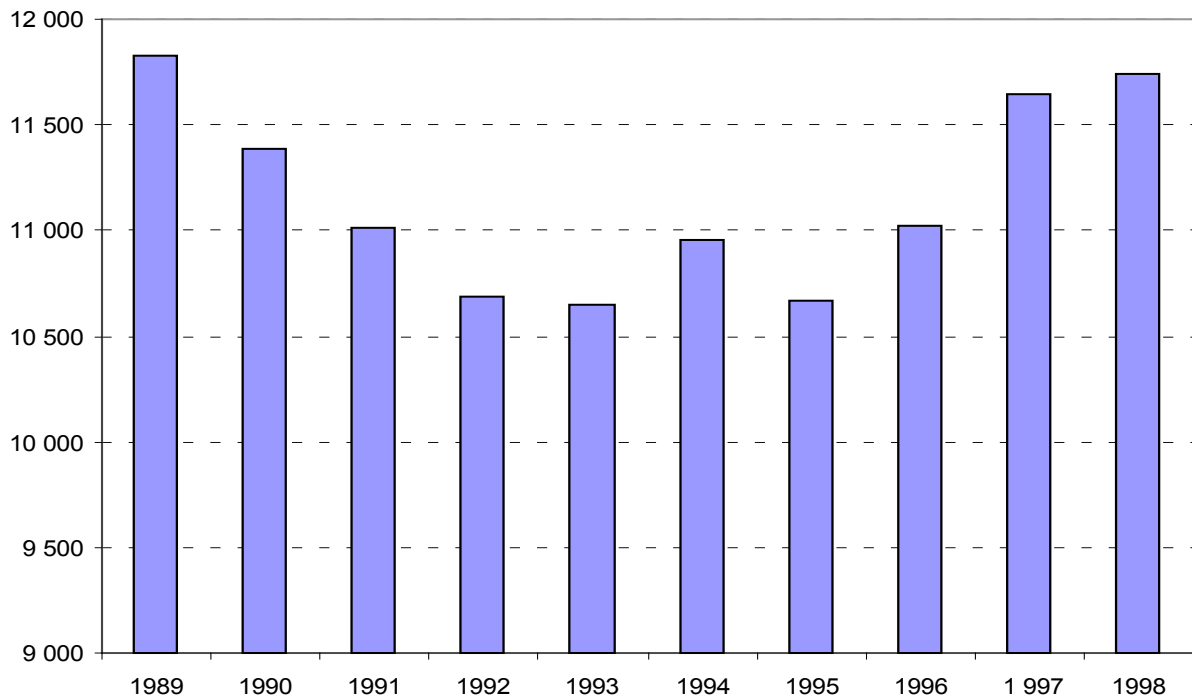
ANTALL BEDRIFTER	
Industri	11 738
Nærings- og nytelsesmidler	1 655
Kjøtt og kjøttvarer	248
Fisk og fiskevarer	514
Frukt og grønnsaker	46
Potetindustrien	18
Konserves	28
Vegetabiliske og animalske oljer og fett	23
Meierivarer og iskrem	94
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod	76
Dyrefôr	100
Andre næringsmidler	506
Bakervarer	452
Sjokolade- og sukkervarer	10
Næringsmidler ellers	44
Drikkevarer	46
Tobakkvarer	2

Antall bedrifter i nærings- og nytelsesmiddelindustrien har sunket fra 1.965 bedrifter i 1989 til 1.655 i 1998. Frem til 1995 var utviklingen i antall bedrifter i nærings- og nytelsesmiddelindustrien noenlunde i takt med utviklingen ellers i industrien, da man hadde en nedgang i antall bedrifter i begge grupper, som vist i figurene 3.6 og 3.7. Fra 1995–1998 derimot var det en økning i antall bedrifter i industrien totalt (nesten tilbake til 1989-nivå), mens det var en fortsatt jamn nedgang i antall bedrifter i nærings- og nytelsesmiddelindustrien.

²⁵ Bedrift er definert som en lokalt avgrenset funksjonell enhet hvor det hovedsakelig drives aktiviteter som faller innefor en bestemt næringsgruppe. Bedriftsbegrepet som benyttes i Industristatistikken til Statistisk sentralbyrå er i samsvar med definisjonen av «lokal bransjeenhet» i norsk standard for næringsgrupperinger og «establishment» i FN's næringsstandarder (SSB 1999a:12).

Figur 3.6 Antall bedrifter i nærings- og nytelsesmiddelindustrien (1989–1998)

Figur 3.7 Antall bedrifter i industrien totalt (1989–1998)

Da sysselsettingen i nærings- og nytelsesmiddelindustrien ikke har hatt en nedgang, men snarere en økning fra 1992–1998, viser nedgangen i antall bedrifter at størrelsen på bedriftene i nærings- og nytelsesmiddelindustrien generelt har økt. Fra 1989 til 1998 har gjennomsnittlig antall sysselsatte per bedrift i nærings- og nytelsesmiddelindustrien økt fra 25,8 til 32,1, mens det tilsvarende tallet for industrien totalt har ligget rundt 25 i hele perioden.

Nedgangen i antall bedrifter har vært størst for meierivare- og iskrembransjen, bakeribransjen og kornvarebransjen. For meieri- og iskrembransjen har nedgangen vært på hele 40,5 prosent, fra 158 bedrifter i 1989 til 94 bedrifter i 1998. Her har det også vært en nedgang i antall sysselsatte, men ikke på linje med nedgang i antall bedrifter. Dette kan forklares ved at det er mindre bedrifter som legges ned, eller ved at produksjonen på bedrifter som blir lagt ned blir flyttet over til andre allerede eksisterende bedrifter, og at antall sysselsatte her øker. For kornvarebransjen har nedgangen i antall bedrifter vært på 35 prosent, en nedgang som til en viss grad gjenspeiles i antall sysselsatte som har hatt en nedgang på 26 prosent i samme periode.

Bakeribransjen er den bransjen som har hatt den største absolutte nedgangen i antall bedrifter i perioden 1989 til 1998, med en nedgang på 109 bedrifter. Reduksjon var på rundt 20 prosent i perioden, fra 561 bedrifter i 1993 til 452 bedrifter i 1998. Denne nedgangen skyldes hovedsakelig konsolideringen som pågår i bakeribransjen, der man ser at små bedrifter slås sammen til kjeder. Antall sysselsatte totalt i bransjen har ikke gått ned, dermed har gjennomsnittstørrelsen på bedrifter i bransjen økt, som ellers i nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Men bransjen består allikevel fortsatt av svært mange små bedrifter (og noen store), der antall sysselsatte per bedrift ligger på i gjennomsnitt 17,8, altså langt under snittet for nærings- og nytelsesmiddelindustrien totalt.

3.4 Produksjonsverdi

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien står for om lag 23 prosent av industriens totale produksjonsverdi²⁶, med en produksjonsverdi på drøye 107 milliarder²⁷ i 1998. De største bransjene med hensyn på produksjonsverdi er kjøtt og kjøttvarer, fisk og fiskevarer, meieri og iskrem, dyrefôr og øl- og mineralvannbransjen.

²⁶ Produksjonsverdien er bruttoproduksjonsverdien som presenteres i Industristatistikken. Brutto-produksjonsverdien er målt i løpende priser og er definert som summen av: produksjon for egen regning, reparasjonsarbeid utført for kunder, leiarbeid utført for andre, andre inntekter og bruttofortjeneste på salg av handelsvarer (SSB 1999a). Bruttoproduksjonsverdi korresponderer ifølge Statistisk sentralbyrå bra med omsetning, så selv om de ikke er identiske er de sammenlignbare.

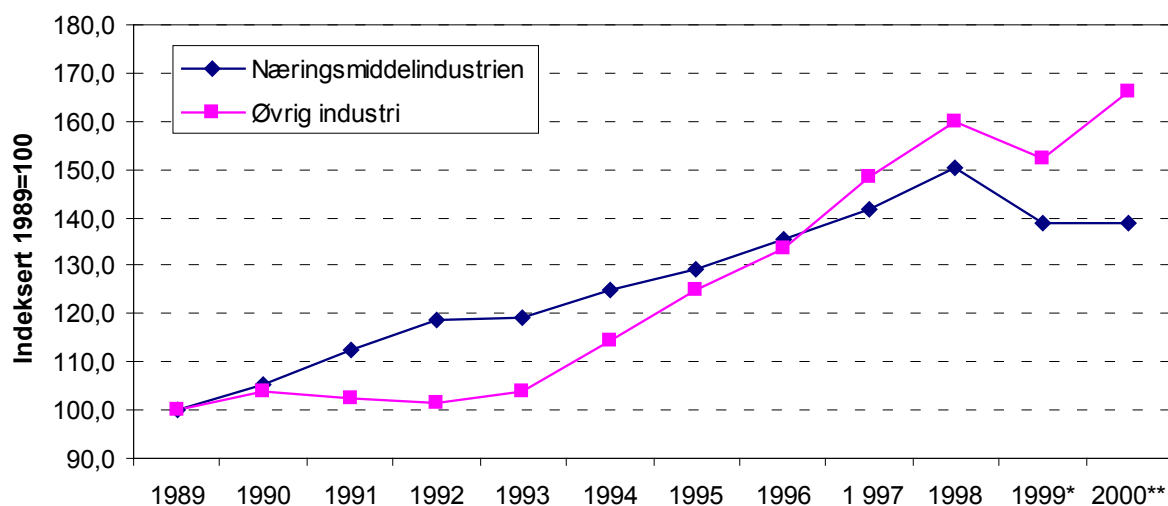
²⁷ Tallene for produksjonsverdi kan være noe høye da noe av produksjonen kan være innsatsvarer til videreforedling innenfor nærings- og nytelsesmiddelindustrien, og dermed blir regna med to ganger. Eksempler på dette kan være kornvarer som innsatsvarer i bakervarebransje, meieri- og kjøttbransjens leveranser av ost/kjøttvarer (som blir registrert som produksjon) til f.eks pizza-produksjon (som også blir registrert som produksjon) og all andre leveranser av nærings- og nytelsesmidler til videreforedling innenfor nærings- og nytelsesmiddelindustrien.

Tabell 3.3 Produksjonsverdi i industrien og nærings- og nytelsesmiddelindustrien, totalt og bransjevis, 1998

PRODUKSJONSVERDI (mill. kr)	
Industri	459 612
Nærings- og nytelsesmidler	107 228
Kjøtt og kjøttvarer	25 924
Fisk og fiskevarer	23 278
Frukt og grønnsaker	2 690
Potetindustrien	1 143
Konserves	1 548
Vegetabilske og animalske oljer og fett	2 684
Meierivarer og iskrem	13 716
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod	2 546
Dyrefôr	9 661
Andre næringsmidler	12 950
Bakervarer	5 734
Sjokolade- og sukkervarer	2 721
Næringsmidler ellers	4 497
Øl og mineralvann	8 457
Andre alkoholholdige drikkevarer og tobakksvarer	5 322

Utviklingen i produksjonsverdi i nærings- og nytelsesmiddelindustrien og industrien totalt er noe forskjellig. For å få bedre fram hvordan utviklingen i resten av industrien arter seg i forhold til nærings- og nytelsesmiddelindustrien har vi valgt å se på nærings- og nytelsesmiddelindustrien i forhold til øvrig industri. Som vist i Figur 3.8 har nærings- og nytelsesmiddelindustrien en bedre utvikling enn øvrig industri, fra 1989 til 1992. I denne perioden ser vi en vekst på om lag 6 prosent per år i nærings- og nytelsesmiddelindustrien, mens øvrig industri kun hadde en svært liten vekst. Fra 1992 til 1998 derimot er utviklingen best i øvrig industri, og i perioden 1989–1998 var total vekst større i øvrig industri enn i nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Anslagene basert på produksjonstall fra Nasjonalregnskapsstatistikken for 1999 og 2000 (SSB 2001d) viser en nedgang for øvrig industri fra 1998 til 1999 og en oppgang fra 1999 til 2000. Anslagene viser videre at nærings- og nytelsesmiddelindustrien hadde en nedgang i produksjon fra 1998 til 1999, og liten utvikling fra 1999 til 2000. Det må imidlertid påpekes at disse tallene er foreløpige.

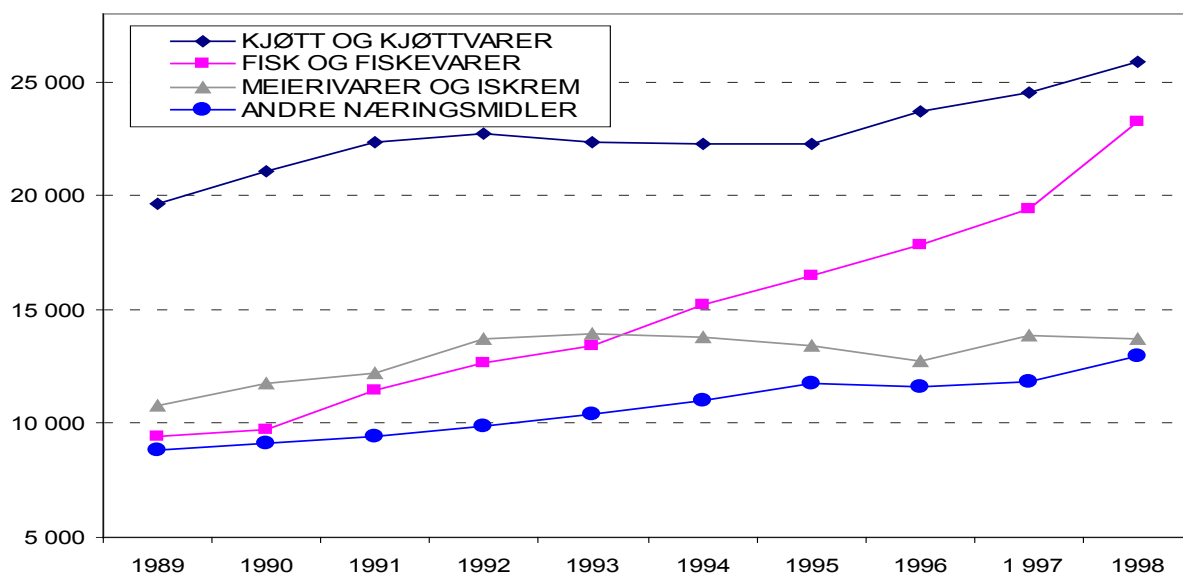
Det er viktig å merke seg at produksjonsverditalleene vi presenterer her er målt i løpende priser, dvs at vi presenterer nominell endring i produksjonsverdi, og ikke reell endring. Dvs at en økning i produksjonsverdien her ikke nødvendigvis betyr en reell oppgang i produksjon, men for eksempel kan skyldes en prisstigning.

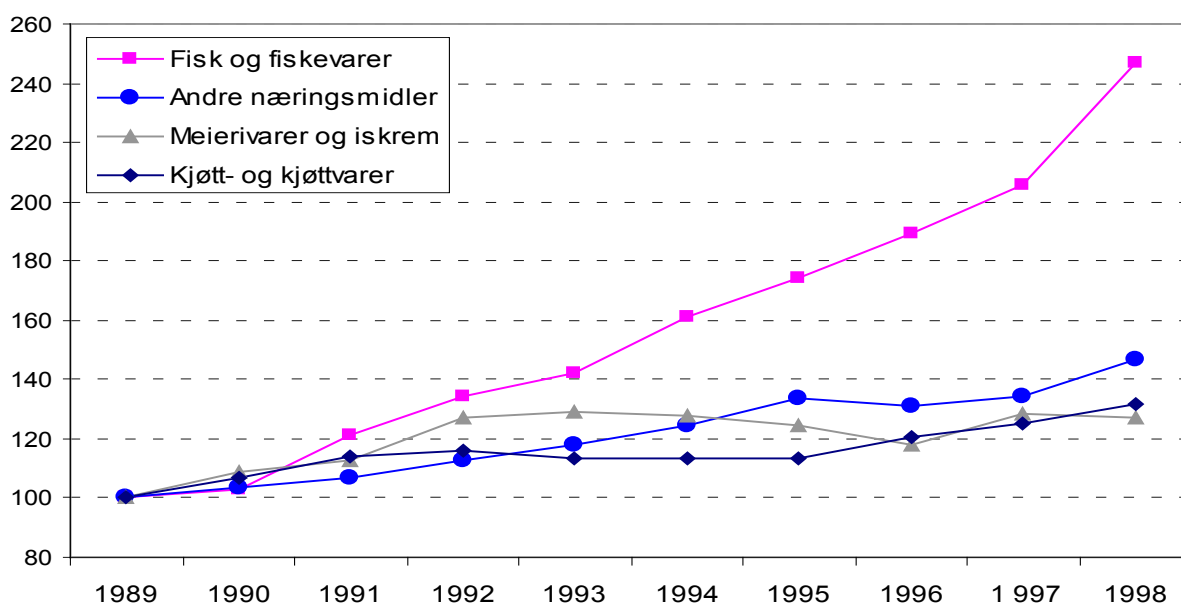
Figur 3.8 Utvikling i produksjonsverdi (1989–2000**) for nærings- og nytelsesmiddelindustrien og øvrig industri, målt i løpende priser (indeks 1989=100)

Som vist i Figur 3.9 har fisk- og fiskevarebransjen hatt en jevn vekst i hele perioden 1989 til 1998, med en gjennomsnittlig vekst i produksjonsverdi på i overkant av 15 prosent i året. Denne veksten har i all hovedsak gått til eksport. Av Figur 3.10 (som er en indeksert versjon av Figur 3.9) kan vi se at produksjonsverdien i fisk- og fiskevarebransjen har økt med bortimot 150 prosent fra 1989 til 1998, mens de andre bransjene presentert i figuren har hatt en total vekst i perioden på mellom 20 og 50 prosent.

Kjøtt og kjøttvarebransjen har også hatt vekst, men denne har totalt sett for hele perioden 1989–1998 ikke vært på mer enn 32 prosent. Fra å være dobbelt så stor som fiske- og fiskevarebransjen i 1989, var kjøttbransjen i 1998 bare 10 prosent større enn fiske- og fiskevarebransjen. Meieribransjen, som frem til og med 1993 hadde vekst i produksjonsverdi, har i perioden 1993–1998 totalt sett hatt en tilbakegang i produksjonsverdi, og er gått fra å være større enn fiske- og fiskevarebransjen til å bli vesentlig mindre. Andre næringsmidler har hatt en vekst i produksjonen på til sammen 47 prosent i perioden 1989–1998. Denne kategorien består av bakervarer, sjokolade og sukkervarer, pasta og andre tilberedte næringsmidler som smakstilsetningsstoffer, supper og sauser, etc. Av disse bransjene er det bakervarebransjen som har hatt den største veksten i produksjonsverdi, med en vekst på 35 prosent fra 1993 til 1998.

Figur 3.9 Utvikling i produksjonsverdi (1989–1997) for kjøttbransjen, meieribransjen, fiskevarebransjen og bransjene som inngår i kategorien andre næringsmidler (i mill. kr)

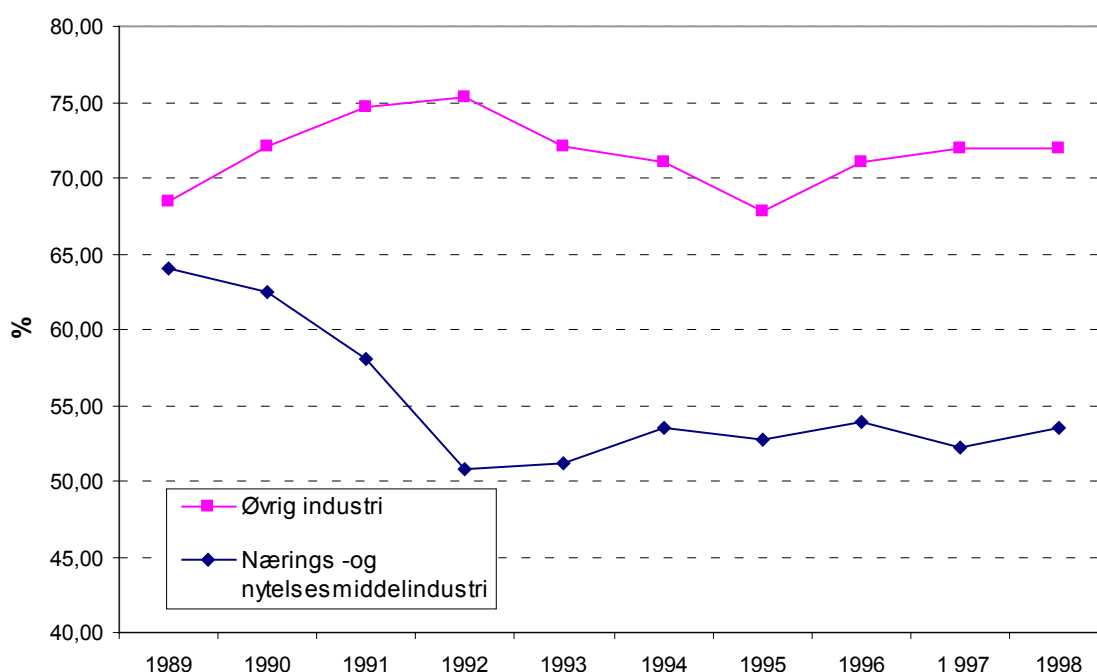

Figur 3.10 Utvikling i produksjonsverdi (1989–1998) for kjøttbransjen, meieribransjen, fiskevarebransjen og bransjene som inngår i kategorien andre næringsmidler (indeks 1989 = 100)

Av de andre bransjene ser det ut til at potetindustrien har hatt en stor vekst i produksjonsverdi, med en gjennomsnittlig økning på i underkant av 7 prosent i året (1993–1998). Konservesbransjen og fettbransjen har også hatt en nominell vekst i produksjonsverdien som skulle tilsi reell vekst. Kornvarebransjen derimot har hatt en svært liten nominell vekst i perioden 1989–1998, noe som skulle tilsi en reell nedgang i produksjonsverdi.

3.5 Lønnskostnader

Lønnskostnadene presenteres her i prosent av bearbeidingsverdi til markedspriser²⁸. Figur 3.11 viser at det i lavkonjunkturperioden 1991 til 1993 totalt sett var en nedgang i lønnskostnadsandelene i nærings- og nytelsesmiddelindustrien, mens det var en oppgang for øvrig industri. Nedgangen i lønnskostnadenes andel av bearbeidingsverdien til markedspriser for nærings- og nytelsesmiddelindustrien kommer av et oppsving i bearbeidingsverdi til markedspriser i perioden 1989 til 1992, samtidig som lønnsutviklingen var liten. Fra 1993 til 1997 ser utviklingen i lønnskostnadenes andel av bearbeidingsverdien ut til å ha vært forholdsvis stabil for begge grupper. For nærings- og nytelsesmiddelindustrien sin del skyldes utjevningen i denne perioden en sterkere økning i lønnskostnadene, og en noe dårligere utvikling i bearbeidingsverdi til markedspriser enn tidligere. For øvrig ser vi at nærings- og nytelsesmiddelindustrien i hele perioden ligger under øvrig industri i lønnskostnadenes andel av bearbeidingsverdi til markedspriser.

Figur 3.11 Lønnskostnader i prosent av bearbeidingsverdi til markedspriser for nærings- og nytelsesmiddelindustrien og øvrig industri

Tallene som er presentert i Tabell 3.4 nedenfor viser utviklingen i lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien for de forskjellige bransjene. Vi velger å bruke produksjonsverdien istedenfor bearbeidingsverdien på grunn av den store detaljeringsgraden ved bransjevis inndeling. Økende detaljeringsgrad øker usikkerheten i bearbeidingsverditalle, noe som kan gi store utslag på resultat.

²⁸ Bearbeidingsverdi til markedspriser er definert som bruttoproduksjonsverdi med fradrag fra produktinnsats (SSB 1999a:15).

Tabell 3.4 Utvikling i lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien for de ulike bransjene, 1993 til 1998, indeksert med 1993 = 100

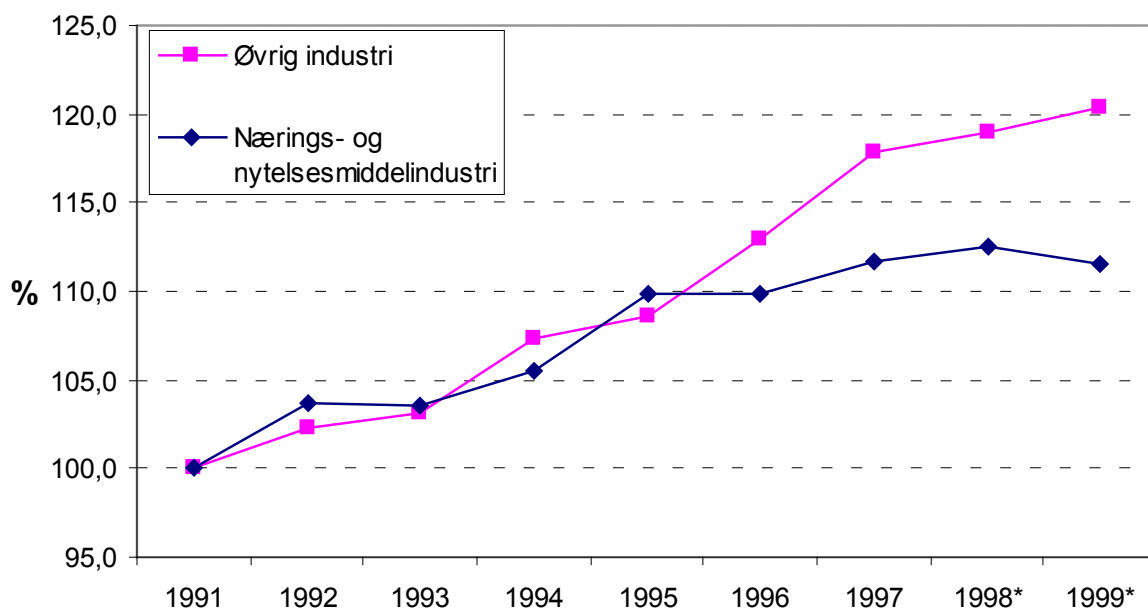
UTVIKLING I LØNSSKOSTNADER (i prosent av produksjonsverdien)						
	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Kjøtt og kjøttvarer	100	110	114	114	114	113
Fisk og fiskevarer	100	96	95	93	95	84
Frukt og grønnsaker	100	108	103	103	99	101
Potetindustrien	100	105	100	97	90	90
Konserves	100	110	104	109	107	112
Vegetabiliske og animalske oljer og fett	100	78	63	62	76	65
Meierivarer og iskrem	100	102	106	115	112	120
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod	100	105	111	104	118	114
Dyrefôr	100	104	102	104	109	113
Andre næringsmidler	100	99	100	103	103	107
Bakervarer	100	98	105	94	104	108
Sjokolade- og sukkervarer	100	103	98	120	102	88
Næringsmidler ellers	100	97	92	107	97	114
Øl og mineralvann	100	100	99	97	93	97
Andre alkoholholdige drikkevarer og tobakksvarer	100	98	83	114	110	102

I perioden 1993 til 1998 har det vært en oppgang i lønnsandelen (målt i lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien) i alle bransjer bortsett fra i fiskevarebransjen, potetindustrien, olje og fettbransjen, sjokolade- og sukkervarebransjen og for samleposten næringsmidler ellers. Meieri- og iskrembransjen har hatt den største økningen i lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien, med en forholdsvis jamn økning i hele perioden. For bransjer som produserer bakervarer, sjokolade- og sukkervarer og andre alkoholholdige drikkevarer og tobakk har det vært store variasjoner i lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien i perioden 1993–1998.

3.6 Arbeidskraftsproduktivitet

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien synes, som illustrert i Figur 3.12, å ha hatt en oppgang i arbeidskraftsproduktivitet²⁹ i takt med øvrig industri fra 1991 til 1995. Fra 1995 til 1999 ser arbeidskraftsproduktiviteten i nærings- og nytelsesmiddelindustrien (som regnet ut her) ut til å ha en mindre vekst enn i øvrig industri.

²⁹ Arbeidskraftsproduktivitet er for nærings- og nytelsesmiddelindustrien og øvrig industri definert som produksjon (målt i faste 1995-priser) delt på timeverkforbruket. Produksjon er et nøkkeltall fra nasjonalregnskapstatistikken som tilsvarer, men ikke er identisk med bruttoproduksjonsverdien fra industristatistikken. Vi velger å bruke produksjonstall og ikke «verdiskapningstall» (bruttoprodukt) da det er knyttet stor usikkerhet til verdiskapningstall i faste priser (på grunn av vanskeligheter knytta til beregning av produktinnsats til faste priser).

Figur 3.12 Utvikling i arbeidskraftsproduktiviteten i nærings- og nytelsesmiddelindustrien og øvrig industri, 1991 til 1999* (indeks 1991=100, regnet ut som produksjon i faste 1995-priser over timeverk)

Kilde: SSB (2000a)

Arbeidskraftsproduktiviteten, som definert ovenfor, kan ikke presenteres bransjevis grunnet mangel på produksjonsverditall i faste priser. Tabell 3.5 nedenfor presenterer isteden utviklingen i produksjonsverdi (i løpende priser) delt på timeverkforbruk innenfor hver enkelt bransje. Vi har valgt å bruke produksjonsverditall og ikke bearbeidingsverditall («verdiskapningstall») på grunn av at detaljnivået er stort, og at vi dermed kan få store utslag på resultatet ved at bearbeidingsverditallene, på et så detaljert nivå, er noe usikre.

Det bør for øvrig understrekes at produksjonsverditallene er målt i løpende priser og at utviklingen for de forskjellige bransjene som vist i Tabell 3.5 derfor også kan være et resultat av endring i priser. Dette da en økning i prisene på innsatsfaktorene enten kan kompenseres med en økning i innsatsfaktorproduktiviteten (som øker volumet produsert) eller en prisovervelting (økning i produktprisene). Disse to måtene å øke lønnsomheten på øker begge produksjonsverdien (og bearbeidingsverdien). Tallene i Tabell 3.5 nedenfor sier derfor ikke nødvendigvis noe om utviklingen i arbeidskraftproduktiviteten, men er en indikasjon på produktivitets og prisenes innvirkning på produksjonsverdien per utførte timeverk, for de forskjellige bransjene i perioden 1993 til 1998.

Tabell 3.5 Produksjonsverdi per timeverk for de forskjellige bransjene (1993 –1998), indeksert med 1993 = 100

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Kjøtt og kjøttvarer	100	97	95	95	99	106
Fisk og fiskevarer	100	108	114	125	127	153
Frukt og grønnsaker	100	98	107	108	123	116
Potetindustrien	100	103	112	113	138	132
Konserves	100	95	104	105	113	106
Vegetabiliske og animalske oljer og fett	100	130	165	182	168	185
Meierivarer og iskrem	100	100	101	95	104	102
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod	100	96	96	99	93	99
Dyrefôr	100	100	103	100	102	110
Andre næringsmidler	100	107	109	104	109	111
Bakervarer	100	105	103	108	108	110
Sjokolade- og sukkervarer	100	112	119	98	112	125
Næringsmidler ellers	100	107	115	108	121	114
Øl og mineralvann	100	106	102	107	118	112
Andre alkoholholdige drikkevarer og tobakkvarer	100	106	114	108	124	115

Olje og fettbransjen er bransjen med størst økning i produksjonsverdi per timeverk fra 1993 til 1997. Dette henger sammen med at bransjen har hatt en økning i produksjonsverdien samtidig som de har hatt en nedgang i antall sysselsatte (her representert ved timeverk) fram til og med 1996. Nedgangen fra 1996 til 1997 skyldes en markant oppgang i antall sysselsatte i denne perioden.

Av andre bransjer som i følge Tabell 3.5 har hatt en stor oppgang i produksjonsverdi per timeverk, er fisk og fiskevarer, potetindustrien og sjokolade- og sukkervarer. Økningen i produksjonsverdi per timeverk fra 1997 til 1998 i fiskevarebransjen skyldes en forholdsvis stor økning i produksjonsverdi (som illustrert i figurene 3.9 og 3.10) kombinert med en liten nedgang i antall timeverk anvendt i bransjen.

Kornvarebransjen og kjøtt- og kjøttvarebransjen er de eneste bransjene som i perioden har hatt en lavere produksjonsverdi per timeverk enn i indeksåret 1993. Kornvarebransjen, som fortsatt ligger under 1993-nivå, har fra 1993 til 1998 hatt en nedgang i produksjonsverdien og et stabilt timeverkforbruk. Nedgangen i kjøtt- og kjøttvareindustrien fra 1993 til 1996 skyldes en økning i timeverkforbruket uten en tilsvarende økning i produksjonsverdien. Fra 1997 til 1998 ser man imidlertid en fortsatt økning i produksjonsverdien og en samtidig nedgang i timeverkforbruket.

Sjokolade- og sukkervarebransjen har totalt sett i perioden hatt en oppgang i produksjonsverdi per timeverk. Nedgangen fra 1995 til 1996 skyldes nedgang i produksjonsverdien uten at antall timeverk gikk ned, mens oppgangen fra 1997–1998 skyldes en større oppgang i produksjonsverdien.

3.7 Bruttoinvesteringer

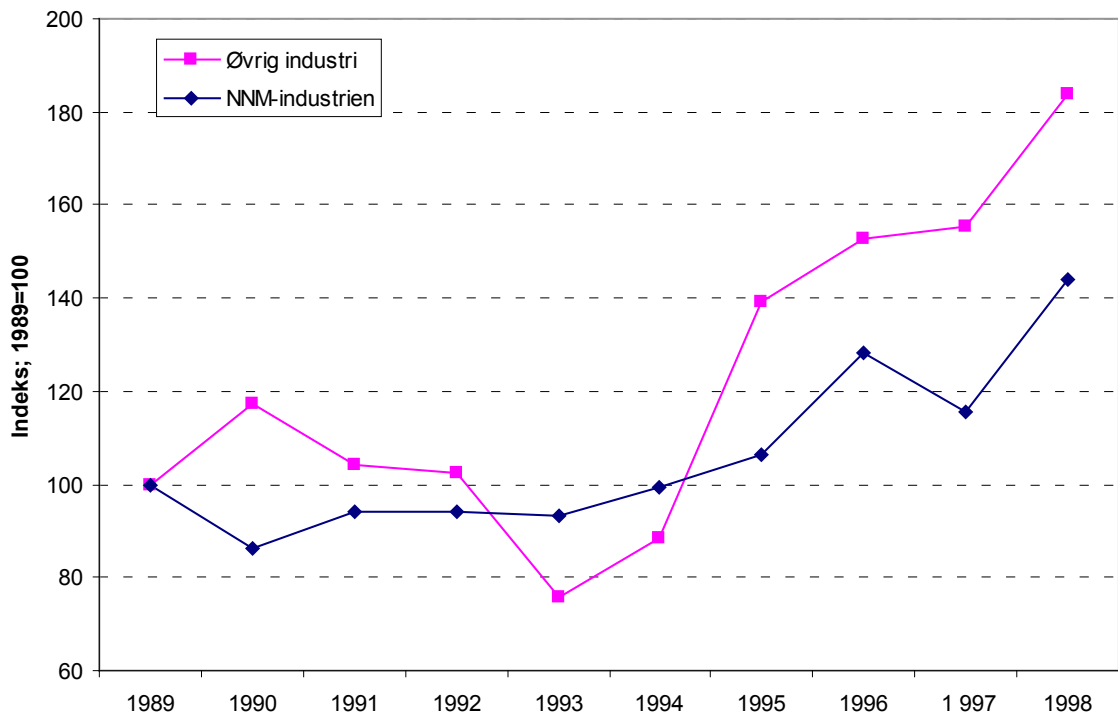
Bruttoinvesteringene³⁰ i nærings- og nytelsesmiddelindustrien utgjorde om lag 19 prosent av totale investeringer i industrien i 1998, mens de i 1993 utgjorde hele 26 prosent. Denne nedgangen har bakgrunn i en større økning i investeringer i øvrig industri enn i nærings- og nytelsesmiddelindustrien fra 1993 til 1998.

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien hadde fra 1989 til 1993 totalt sett en nedgang i investeringene, mens man i årene 1993 til 1996 hadde en økning, på til sammen 35 prosent³¹. Øvrig industri hadde en større nedgang i investeringene fra 1989 til 1993 enn nærings- og nytelsesmiddelindustrien, mens de fra 1993 til 1996 totalt sett hadde en økning på hele 100 prosent, altså betydelig mer enn nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Fra 1996 til 1997 var det en nedgang i investeringene i nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Denne nedgangen skyldes i hovedsak investeringstoppåret 1996 i kjøttbransjen og dyrefôrbransjen, som resulterte i en nedgang fra 1996 til 1997, tilbake til normalen i 1997. Fra 1997 til 1998 ser man en økning i investeringene både i nærings- og nytelsesmiddelindustrien og i øvrig industri. Økningen i investeringene i nærings- og nytelsesmiddelindustrien på i underkant av 800 millioner kroner fra 1997 til 1998, skriver seg fra en økning i investeringene i mineralvann- og leskedrikkbransjen på hele 500 millioner kroner, og i fiskevarebransjen på om lag 250 millioner kroner.

Figur 3.13 viser indeksert utvikling i investeringsnivået i nærings- og nytelsesmiddelindustrien og øvrig industri fra 1989 til 1998, med 1989 som basisår. Dette viser et investeringsnivå i takt med konjunkturedgangen generelt i industrien i perioden 1991 til 1993, der nærings- og nytelsesmiddelindustrien er mindre berørt enn øvrig industri.

³⁰ Som bruttoinvesteringer regnes anskaffelse av varige driftsmidler (nye eller brukte som normalt ikke slites ut i løpet av et år), minus salg av varige driftsmidler. Investeringsarbeid som utføres av bedriftens egne arbeidere til eget bruk regnes også som anskaffelse av varige driftsmidler (SSB 1999a:16).

³¹ Denne økningen (på til sammen 958 millioner kroner) i investeringene fra 1993 til 1996 kan delvis forklares av investeringspakken fra Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND) til nærings- og nytelsesmiddelindustrien vedtatt i 1994 (800-900 millioner kroner i investeringsstøtte).

Figur 3.13 Utvikling i bruttoinvesteringer i nærings- og nytelsesmiddelindustrien og øvrig industri (Indeks 1989=100)

Øl og mineralvanns-, bakervare-, sjokolade- og sukkervare- og potetindustri-bransjen hadde i 1998 de største investeringene relativt sett, i forhold til produksjonsverdien. For disse bransjen tilsvarte investeringene i overkant av 5 prosent av bruttoproduksjonsverdien. For de andre bransjene utgjorde investeringene i 1998 fra 1,1 til 4,4 prosent av produksjonsverdien. Snittet for nærings- og nytelsesmiddelindustrien lå i 1998 på 3,6 prosent.

Tabell 3.6 Bruttoinvesteringer i industrien og nærings- og nytelsesmiddelindustrien, totalt og bransjevis, i absolutte tall og i prosent av produksjonsverdien (1998)

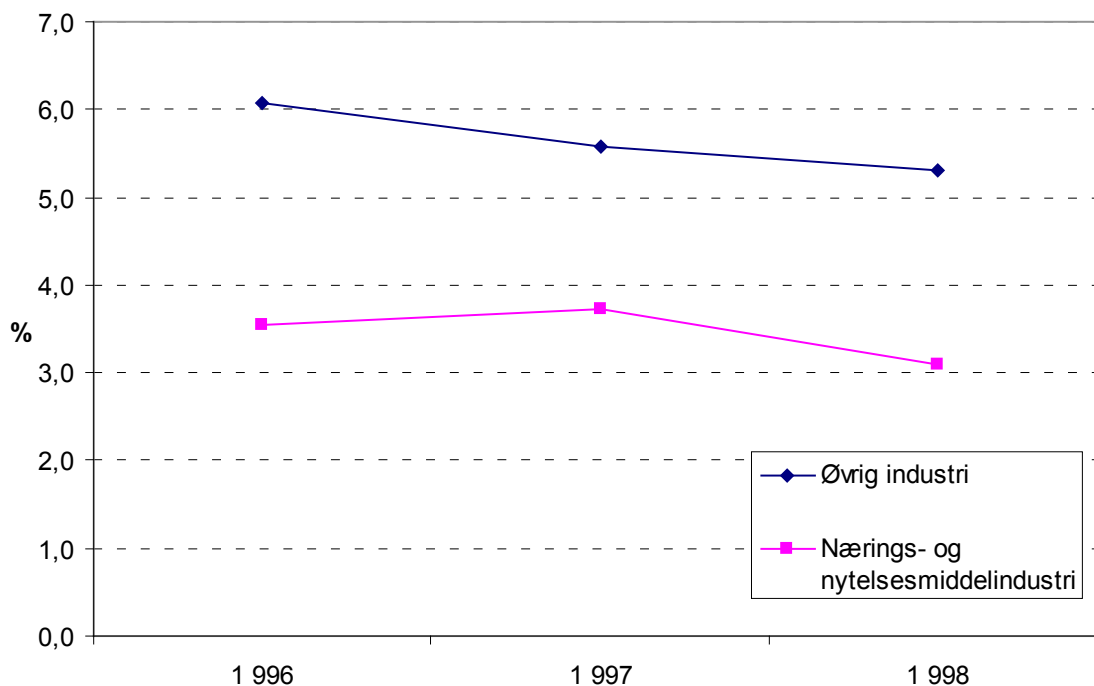
BRUTTOINVESTERINGER (mill. kr)		
	Mill. kr	i % av produksjonsverdien
Industri	20 919	4,6
Nærings- og nytelsesmidler	3 908	3,6
Kjøtt og kjøttvarer	380	1,5
Fisk og fiskevarer	1021	4,4
Frukt og grønnsaker	117	4,3
Potetindustrien	57	5,0
Konserves	59	3,8
Vegetabilske og animalske oljer og fett	110	4,1
Meierivarer og iskrem	391	2,9
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod	73	2,9
Dyrefôr	362	3,7
Andre næringsmidler	615	4,7
Bakervarer	314	5,5
Sjokolade- og sukkervarer	153	5,6
Næringsmidler ellers	149	3,3
Øl og mineralvann	779	9,2
Andre alkoholholdige drikkevarer og tobakksvarer	60	1,1

Kjøttbransjen har gjennom hele perioden fra 1989 til 1998 hatt et relativt stabilt investeringsnivå på mellom 300 og 500 millioner kroner, bortsett fra i 1996 da det ble foretatt investeringer på over 800 millioner kroner.

I tillegg til økningen i investeringer i leskedrikk- og mineralvannbransjen og fiskevarebransjen fra 1997–1998, ser man en økning i investeringene i meieri-bransjen fra 1997 til 1998, tilbake til normalt investeringsnivå på rundt 400 millioner kroner i 1998. Dyrefôrbransjen har også en økning i investeringene fra 1997 til 1998 på over 100 millioner kroner, til 362 millioner kroner i 1998. I bakervarebransjen derimot, ser man en tilbakegang i investeringene fra 1997 til 1998. Investeringsnivået er imidlertid fortsatt høyt i denne bransjen, både sett i forhold til produksjonsverdien, og i forhold til investeringsnivået i bransjen tidligere år (før 1997 som var et toppår mhp. investeringer for bakervarebransjen).

3.8 Driftsresultat

Driftsresultatet presenteres her som driftsresultatets andel av driftsinntektene, også kalt driftsmarginen. Datagrunnlaget når det gjelder regnskapstall i industristatistikken, som dette avsnittet er basert på, går ikke lenger tilbake enn 1996. Fremstillingen av utvikling i driftsmargin er således noe mangelfull. Vi velger allikevel å presentere Figur 3.14, for å presentere nivåforskjellen mellom driftsmargin i nærings- og nytelsesmiddelindustrien og øvrig industri i perioden 1996 til 1998. Figuren antyder en nedgang i driftsmarginen for begge grupper fra 1997 til 1998.

Figur 3.14 Utvikling i driftsmarginen for nærings- og nytelsesmiddelindustrien og øvrig industri
Kilde: SSB (2001b)

I Tabell 1.7 presenterer vi dataene som ligger bak Figur 3.14, i tillegg til driftsmarginaltall fordelt på bransjer. Oppdelingen i bransjer er her noe mindre detaljert enn tidligere i dette kapittelet. Næringsmidler ellers representerer her konserverbransjen, kornvarebransjen, olje og fettbransjen, dyrefôrbransjen, i tillegg til samleposten andre næringsmidler fra tidligere.

Tabell 3.7 Driftsmargin for et utvalg bransjer i nærings- og nytelsesmiddelindustrien

DRIFTSMARGIN	1996	1997	1998
Nærings- og nytelsesmiddelindustrien	3,5	3,7	3,1
Øvrig industri	6,1	5,6	5,3
Kjøtt og kjøttvarer	1,7	1,5	1,7
Fisk og fiskevarer	2,9	3,6	3,5
Meierivarer og iskrem	0,8	0,7	0,2
Næringsmidler ellers	5,8	6,0	4,5
Drikke- og tobakkvarer	8,3	9,4	7,2

Kilde: SSB (2001b)

Dataene presentert i Tabell 3.7 indikerer en klar forskjell i driftsmargin for de forskjellige bransjene, der kjøtt og kjøttvarebransjen og meierivare og iskrembransjen har klart lavere driftsmarginer enn de andre bransjene. Dette kan skyldes at disse bransjene i stor grad er organisert som samvirkeselskaper, og ikke som aksjeselskap som de fleste av bedriftene i de andre bransjene. I samvirkeselskapene utbetales

deler av overskuddet³² til eierne (dvs. råvareprodusentene) i form av høyere råvarepriser. Dette fører til at noe av utbyttet er utbetalt gjennom det som defineres som vareinnsats og som dermed inngår i driftskostnadene. Dermed får vi et lavere driftsresultat i disse bransjene, som igjen gir en tilsynelatende dårligere driftsmargin. Dette forklarer sannsynligvis i noen grad også at driftsmarginen i nærings- og nytelsesmiddelindustrien totalt sett synes å ligge under nivået for øvrig industri.

3.9 Markedsandeler

Totalmarkedet for førstehåndsomsetningen av nærings- og nytelsesmidler er satt opp i Tabell 3.8 (inkl. fiskevarebransjen) og 3.9 (ekskl. fiskevarebransjen). Totalmarkedet er definert som produksjon minus eksport (som gir produksjon for hjemmemarked) pluss import. Da noe av produksjonen og importen kan være innsatsvarer internt i bransjen kan totalmarkedet bli noe høyt, som forklart under kapittel 3.4 om produksjonsverdi³³.

Vi ser at totalmarkedet i Norge har økt med 10 prosent fra 1994 til 1999, mens produksjonen har økt med nærmere 7 prosent. Det foreløpige tallet for produksjon, som viser en nedgang fra 1998 til 1999, er årsaken til den lave veksten i produksjon for hjemmemarked og totalmarked. I samme periode har importen økt med i overkant av 50 prosent, mens eksporten har økt med i underkant av 50 prosent. Hjemmemarkedsandelen, definert som produksjon for hjemmemarked over totalmarkedet, har dermed en nedgang i hele perioden, med en noe større nedgang fra 1998 til 1999 enn tidligere år.

Tabell 3.8 Markedsandelstall for nærings- og nytelsesmiddelindustrien, inkl. fiskevarebransjen

	1994	1995	1996	1997	1998	1999*
Produksjon	89 232	92 205	96 608	101 327	107 228	99 000
– Eksport	16 080	16 639	18 975	20 889	23 217	24 027
= Produksjon for hjemmemarked	73 152	75 566	77 633	80 438	84 011	74 973
+ Import	8 743	9 307	9 905	11 107	12 788	13 270
= TOTALMARKED	81 895	84 873	87 538	91 545	96 799	88 243
HJEMMEMARKEDSANDEL	89,3	89,0	88,7	87,9	86,8	85,0
EKSPORTANDEL ³⁴	18,0	18,0	19,6	20,6	21,7	24,3

1) *: foreløpige tall

Kilde: SSB (2001d) og SSB (2001e)

³² Overskuddet går dels til høyere råvarepriser, dels til etterbetaling og dels til oppbygging av investeringer i selskapet.

³³ En tilleggsforklaring på at totalmarkedstallene her er større enn det som er presentert i kapittel 6.4.2 om totalmarkedet er at også noe av importen bli brukt som innsatsvarer til videreforedling i Norge, i tillegg til at totalmarkedet her er inkludert dyrefôr, noe tallene i kapittel 6.4.2 ikke er.

³⁴ Eksport delt på produksjon.

Eksportandelen, definert som eksport over produksjon, er økende, og har økt med 35 prosent fra 1994 til 1999. Denne økningen skyldes i all hovedsak fisk- og fiskevarebransjen, som har en eksportutvikling som skiller seg fra de andre bransjene i nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Oppgangen i eksportandel fra 1998 til 1999 skyldes i hovedsak det foreløpige tallet for produksjon i 1999, som indikerer en forholdsvis markant nedgang.

Tabell 3.9 presenterer markedsandelstall for nærings- og nytelsesmiddelindustrien eksklusiv fiskevarebransjen. For nærings- og nytelsesmiddelindustrien ekskl. fiskevarebransjen ser vi en svakt synkende hjemmemarkedsandel i hele perioden, og en svakt økende eksportandel frem til 1998. Fra 1998 til 1999 derimot ser vi en nedgang i eksportandelen. Den synkende hjemmemarkedsandelen følger av en større økning i import enn eksport i perioden.

Tabell 3.9 Markedsandelstall for nærings- og nytelsesmiddelindustrien ekskl. fiskevarebransjen

	1994	1995	1996	1997	1998
Produksjon	74 035	75 741	78 741	81 909	83 950
– Eksport	2 982	3 021	3 309	3 789	3 649
= Produksjon for hjemmemarked	71 053	72 720	75 432	78 120	80 301
+ Import	7 505	7 644	8 052	8 856	9 912
= TOTALMARKED	78 558	80 364	83 484	86 975	90 214
HJEMMEMARKEDSANDEL	90,4	90,5	90,4	89,8	89,0
EKSPORTANDEL	4,0	4,0	4,2	4,6	4,3

Kilde SSB (2001d) og SSB (2001e)

I Tabell 3.10 presenterer vi hjemmemarkedsandel og eksportandel for de ulike bransjene. Her ser vi at fisk og fiskevarebransjen har en svært stor eksportandel, ved at hele 84 prosent av produksjonen gikk til eksport i 1998. Olje- og fettbransjen følger med en eksportandel på snau 40 prosent, etterfulgt av sjokolade- og sukkerwarebransje med en eksportandel på 13 prosent. Alle disse bransjene har for øvrig en lav hjemmemarkedsandel på hhv. 56, 54 og 57 prosent. Av de andre bransjene er det bare konserver som kommer ned på et tilsvarende lavt nivå for hjemmemarkedsandel, med 58 prosent.

Kjøtt- og kjøttvarebransjen, meieribransjen, potetindustrien, og dyrefôrbransjen har de høyest hjemmemarkedsandelene. All disse har en eksportandel på i overkant av 4 prosent, bortsett fra kjøtt- og kjøttvarebransjen som har en eksportandel på kun 1,2 prosent.

Tabell 3.10 Markedsandeler i nærings- og nytelsesmiddelindustrien totalt og bransjevis, 1998

MARKEDSANDELER		
	Hjemmemarkedsandel	Eksportandel
Nærings- og nytelsesmidler	86,8	21,7
Kjøtt og kjøttvarer	98,6	1,2
Fisk og fiskevarer	56,3	84,1
Frukt og grønnsaker	69,4	2,8
Potetindustrien	95,8	4,1
Konserves	57,9	1,8
Vegetabiliske og animalske oljer og fett	54,5	38,7
Meierivarer og iskrem	98,2	4,9
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod	76,4	0,4
Dyrefôr	93,5	4,8
Andre næringsmidler	76,5	6,4
Bakervarer	87,9	3,7
Sjokolade- og sukkervarer	57,7	13,1
Næringsmidler ellers	77,4	5,7
Drikkevarer og tobakksvarer	75,6	5,2

Kilde: SSB (2001d) og SSB (2001e)

Bransjene fiskevarer, olje og fettvarer, kornvarer, og næringsmidler ellers har alle hatt en liten nedgang i hjemmemarkedsandelen i perioden 1994 til 1998. For de andre, bortsett fra for konservesbransjen, er hjemmemarkedsandelen noenlunde stabil. Konservesbransjen har hatt en oppgang i hjemmemarkedsandelen på i underkant av 9 prosent fra 1994 til 1998.

For mer detaljer om omfang og utvikling i import og eksport for de ulike varegruppene, se kapittel 5 om internasjonal handel.

3.10 Utenlandsk eierandel

Utenlandsk eierandel³⁵ er her definert som største enkeltvise utenlandske eierandel, det vil si at det er kun de bedriftene med største utenlandske eierandel over 10 prosent som kommer med i disse beregningene. Som vist i Tabell 3.11 er det forholdsvis få bedrifter med største enkeltvise utenlandske eierandel over 10 prosent, men går man over og ser på antall sysselsatte, bruttoproduksjonsverdi,

³⁵ Utenlandsk eierskap er i Statistisk sentralbyrås Industristatistikk spesifisert der største enkeltvise utenlandske eierandel er minst 10 %. Dette bygger på OECDs definisjon av såkalte direkte investeringer ved kjøp av eierandeler i foretak i andre land. Tallene omfatter også datterselskaper indirekte eid fra utlandet ved at det norske morselskapets utenlandske eierandel også benyttes til klassifisering av datterselskap.

etc., utgjør disse bedriftene en forholdsvis stor andel av nærings- og nytelsesmiddelindustrien.

Tabell 3.11 Nøkkelverdier for nærings- og nytelsesmiddelindustrien totalt og for bedrifter med største utenlandsk eierandel over 10 prosent og større enn 50 prosent

	Bedrifter	Syssel- satte	Lønns- kostnader	Brutto- produksjons- verdi	Bearbedings- verdi til markeds- priser	Bearbedings- verdi til faktor- priser	Brutto investering
Nærings- og Nytelsesmidler	1 655	53 160	14 152	107 228	26 420	19 754	3 908
Av dette: største utenlandske eierandel							
10 –49 pst.	5	432	120	1 184	302	302	33
50 –pst.	53	7 142	2 027	17 452	9 497	2 707	1 079

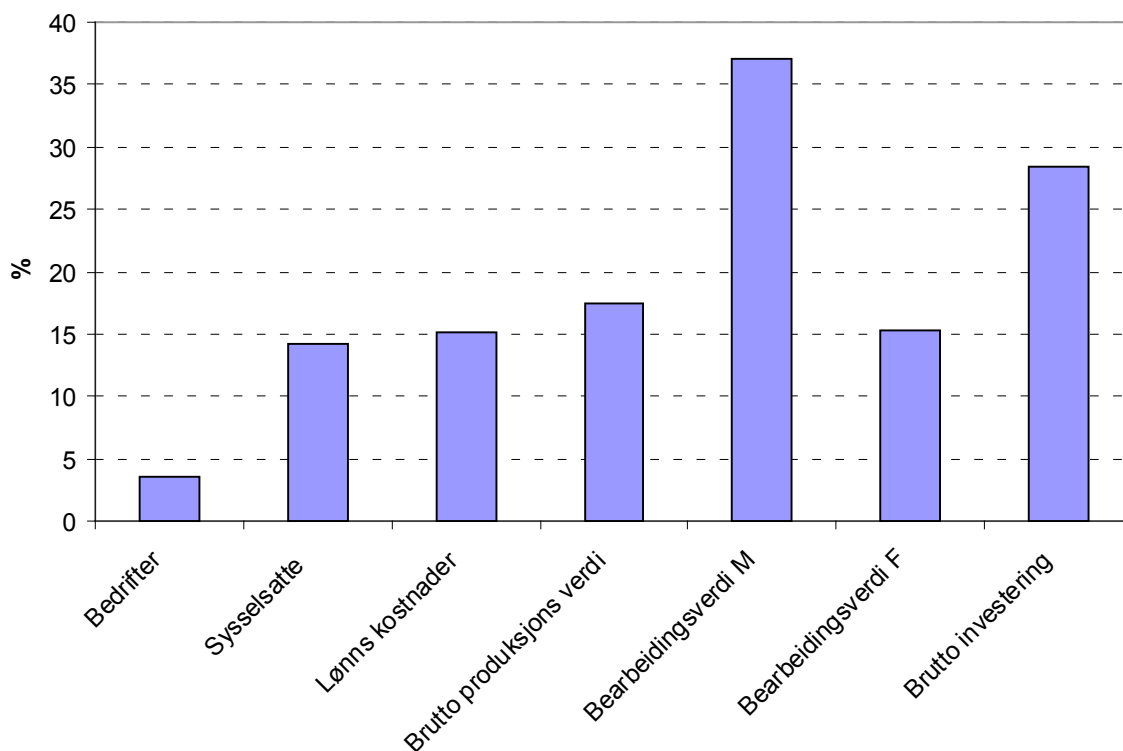
Som illustrert i Figur 3.15 utgjør bedrifter med største utenlandske eierandel større enn 10 prosent kun 3,5 prosent av bedriftene, mens de har 14 prosent av de sysselsatte, det vil si at bedrifter med utenlandsk eierandel er store bedrifter. Som vist i Tabell 3.12 er gjennomsnittstørrelsen på bedriften med utenlandsk eierandel betydelig større enn norskeide bedrifter. En gjennomsnittsbedrift i nærings- og nytelsesmiddelindustrien har 31 ansatte, mens gjennomsnittlig antall sysselsatte i en bedrift med største utenlandske eierandel større enn 10 prosent er 131.

Videre ser vi av Figur 3.15 at bedriftene med største utenlandske eierandel større enn 10 prosent bidro med om lag 17 prosent av bruttoproduksjonsverdien i nærings- og nytelsesmiddelindustrien og i overkant av 15 prosent av bearbeidingsverdien til faktorpriser³⁶. Når det gjelder bearbeidingsverdien til markedspriser³⁷ bidrar disse bedriftene med hele 37 prosent av bearbeidingsverdien i nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Dette indikerer at en større andel av bedrifter med store utenlandske eierandeler befinner seg i bransjer med høyt avgiftsnivå, som sukkervare og drikkevarer, enn norskeide bedrifter³⁸.

³⁶ Bearbeidingsverdi til faktorpriser (Bearbeidingsverdi F i Figur 3.15) er lik bearbeidingsverdi til markedspriser tillagt tilskudd fra staten og med fradrag for avgifter unntatt merverdiavgift, investeringsavgift og arbeidsgiveravgift (SSB 1999a:15).

³⁷ Bearbeidingsverdi til markedspriser (Bearbeidingsverdi M i Figur 3.15) er definert som bruttoproduksjonsverdi med fradrag fra produktinnsats (SSB 1999a:15).

³⁸ F.eks. Kraft Foods Norge (Freia).

Figur 3.15 Utenlandskeide bedrifter (med største utenlandske eierandel $\geq 10\%$) sin andel av totale nøkkelverdier for nærings- og nytelsesmiddelindustrien (1998)

Tabell 3.12 Snitt sysselsatte per bedrift og bruttoproduksjonsverdi per sysselsatte for norskeide bedrifter og bedrifter med utenlandsk eierandel $> 10\%$

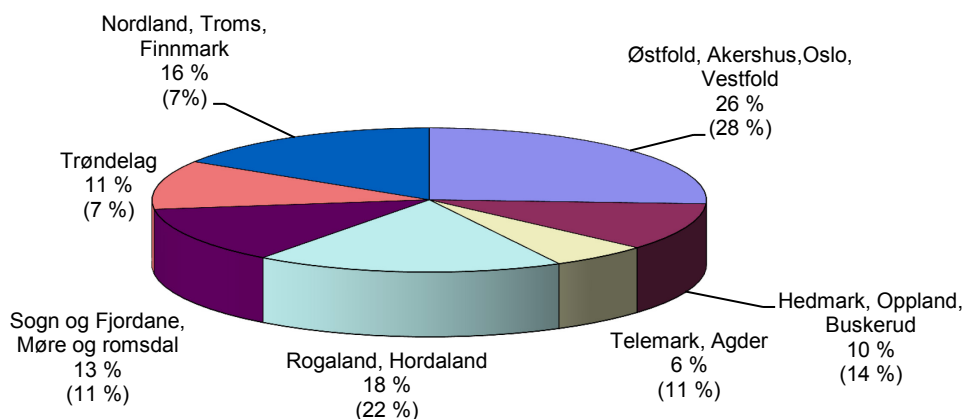
1998	Alle bedrifter i nærings- og nytelsesmiddelindustrien	Bedrifter med største utenlandske eierandel $\geq 10\%$
Snitt sysselsatte per bedrift	86	131
Bruttoproduksjonsverdi per sysselsatt (mill. kr)	2,0	2,5

Ser man på bruttoproduksjonsverdi per sysselsatt ser vi av Tabell 3.12 at denne i 1998 var høyere for bedrifter med utenlands eierandel, enn gjennomsnittet for alle bedrifter i nærings- og nytelsesmiddelindustrien.

3.11 Nærings- og nytelsesmiddelindustriens regionale betydning for sysselsettingen

Ser vi på sysselsettingen på fylkesnivå er nærings- og nytelsesmiddelindustrien godt spredt utover landet. Figur 3.16 viser hvor stor andel av nærings- og nytelsesmiddelindustrien som befinner seg i de forskjellige regionene. Ser vi derimot på hele industrien (tall i parentes i Figur 3.16) får vi et litt annet bilde, der spesielt Nord-Norge, representert ved Finnmark, Troms og Nordland, kun har 7 prosent

av de sysselsatte, mot 16 prosent av de sysselsatte i nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Det vil si at nærings- og nytelsesmiddelindustrien utgjør en større andel av industrien totalt i Nord-Norge enn i andre deler av landet. Her skiller Finnmark seg spesielt ut, med en nærings- og nytelsesmiddelindustri som utgjør hele 69 prosent av industrien, mens tilsvarende tall for Troms og Nordland er henholdsvis 49 og 33 prosent. I Sør-Trøndelag og Sogn og Fjordane utgjør nærings- og nytelsesmiddelindustrien også en stor andel av industrien, med henholdsvis 32 og 29 prosent, mens for landet som helhet ligger denne andelen på 18 prosent.

Figur 3.16 Nærings- og nytelsesmiddelindustriens sysselsatte fordelt på regioner (1998). Tall i parentes viser andelen sysselsatte i industrien totalt fordelt på regioner

Ser vi på nærings- og nytelsesmiddelindustriens andel av totalt antall sysselsatte i hvert fylke er Finnmark fylket med høyest andel, med ca. 6 prosent, fulgt av Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal, der henholdsvis 4,8 og 3,4 prosent av de sysselsatte befinner seg i nærings- og nytelsesmiddelindustrien. De andre fylkene ligger på 1–3 prosent.

Fordelingen i Tabell 3.13 nedenfor viser hvor stor andel av bransjens sysselsatte som befinner seg i de ulike regionene.

Tabell 3.13 Regionvis fordeling av sysselsatte i industrien og nærings- og nytelsesmiddelindustrien (%), totalt og bransjevis, 1998

REGIONVIS FORDELING AV SYSSELSATTE								
	Østfold, Akershus, Oslo, Vestfold	Hedmark Oppland, Buskerud	Tele- mark, Agder	Roga- land, Horda- land	Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal	Trønde- lag	Nordland, Troms, Finmark	Totalt
Av totalt antall sysselsatte i Norge	33	14	9	18	8	8	10	100
Industri	28	14	11	22	11	7	7	100
Nærings- og nytelsesmidler	26	11	6	18	13	11	16	100
Kjøtt og kjøttvarer	34	15	4	17	10	12	7	100
Fisk og fiskevarer	2	1	2	15	26	8	46	100
Frukt og grønnsaker	27	49	4	6	2	10	1	100
Potetindustrien	7	75	3	2	0	11	2	100
Konserves	44	27	5	10	4	10	0	100
Veg. og animalske oljer og fett	78	0	0	8	7	0	7	100
Meierivarer og iskrem	17	18	11	20	11	15	8	100
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod	44	15	6	18	0	15	1	100
Dyrefôr	12	9	2	32	18	15	12	100
Andre næringsmidler	39	11	7	20	6	11	6	100
Bakervarer	32	13	10	18	9	10	8	100
Sjokolade- og sukkervarer	67	1	1	4	0	26	1	100
Næringsmidler ellers	37	16	1	42	1	2	1	100
Drikkevarer	37	5	12	21	7	11	8	100
Tobakksvarer	35	5	12	22	7	11	8	100

1) For fylkesvis fordeling av sysselsatte se vedlegg 2

Kilde: SSB (2001a)

Vi ser at den sentrale østlandsregionen (med fylkene Østfold, Akershus, Oslo, Vestfold) har den største delen sysselsatte i alle bransjer bortsett fra i fiskevarebransjen, potetindustrien, meieribransjen, dyrefôrbransjen, og for samleposten næringsmidler ellers.

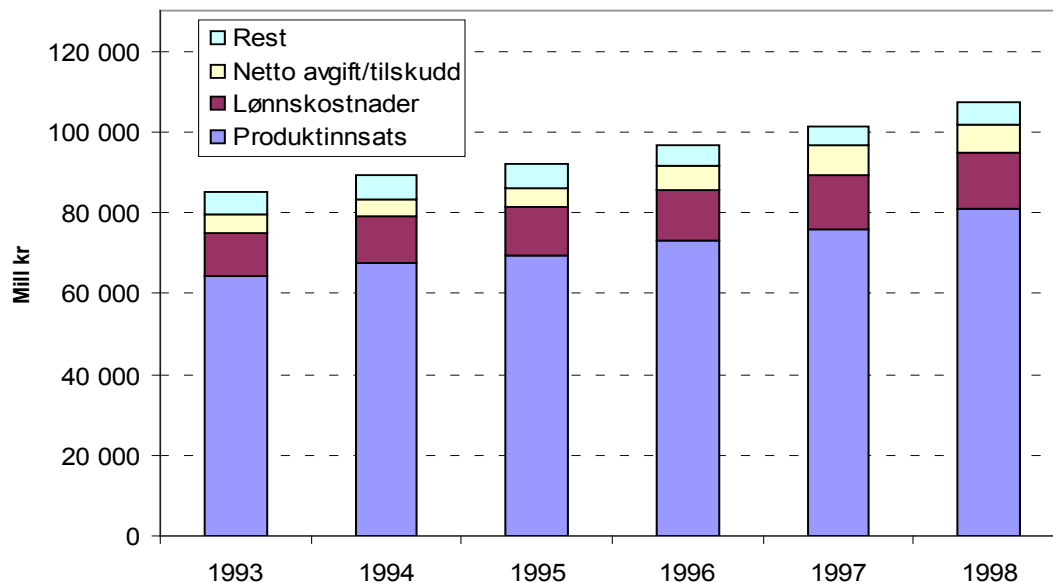
I fiskevarebransjen er det Nordland, Troms og Finmark (med henholdsvis 19, 11 og 15 prosent) og Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal (med henholdsvis 9 og 18 prosent) som har den største andelen sysselsatte i bransjen. I meieribransjen er sysselsettingen mer jevnt fordelt mellom regionene, der andelen varierer fra 20 prosent i Rogaland/Hordaland til 8 prosent i Nord-Norge. Dyrefôrbransjen har relativt store andeler sysselsatte i Rogaland/Hordaland, Sogn og Fjordane/Møre og Romsdal og Trøndelag. Sysselsettingen i kjøtt- og kjøttvarebransjen og bakervarebransjen er de som er jevnest fordelt mellom fylkene i forhold til fylkenes andel av total antall sysselsatte i landet. Av næringsmidler ellers befinner i følge Tabell 3.13 en stor del av de sysselsatte seg i Rogaland/Hordaland, men ser man nærmere på fylkesfordelingen viser det seg at Hordaland står for 45,2 prosentpoeng av de 45,4 prosentene sysselsatte. Når det gjelder drikkevarer er det Akershus, Oslo, Hordaland og Sør-Trøndelag som har de største andelene sysselsatte, med

henholdsvis 12, 13, 15 og 10 prosent, og i tobakksbransjen befinner 64 prosent av de sysselsatte seg i Oslo.

3.12 Nærings- og nytelsesmiddelindustriens størrelse og plass i det norske industribildet: hovedtrekk og utvikling fram mot 2000

Sysselsettingen både i nærings- og nytelsesmiddelindustrien og i øvrig industri vokste i perioden 1992 til 1998, mens den avtok noe fra 1998 til 2000. Nærings- og nytelsesmiddelindustrien hadde i samme perioden en vekst i produksjonsverdi («omsetning») fra 71,4 til 107 milliarder kroner, målt i løpende priser. Dette er en vekst på 50 prosent, mot en vekst på 57 prosent i øvrig industri i samme periode. Fra 1998 til 1999 viser imidlertid begge grupper en nedgang i produksjonsverdi.

I nærings- og nytelsesmiddelindustrien ligger bearbeidingsverdiens («verdiskapningen») andel av produksjonsverdien på rundt 25 prosent, noe som betyr at denne industrien er relativt råstoffintensiv. Gjennomsnitt for øvrig industri er i overkant av 30 prosent. «Postene» lønnskostnader, netto avgift/tilskudd og «rest» i Figur 3.17 representerer bearbeidingsverdi til markedspriser, som er definert som produksjonsverdi fratrukket produktinnsats³⁹.

Figur 3.17 Produktinnsatsen, lønnskostnadene, og netto avgift/tilskudd sin andel av nærings- og nytelsesmiddelindustriens produksjonsverdi

³⁹ Produktinnsats er i industristatistikken, som disse tallene er hentet fra er definert som summen av (1) Råvarer, halvfabrikata og hjelpestoffer som blir brukt i forbindelse med produksjonsprosessen, (2) Emballasje, (3) Leiearbeid utført av andre, (4) Brensel, drivstoff og elektrisk kraft, (5) Reparasjonsarbeid utført av andre og (6) Andre kostnader. For mer om dette se SSB (1999a).

Lønnskostnadenes andel av bearbeidingsverdien lå i 1998 på i overkant av 54 prosent for nærings- og nytelsesmiddelindustrien, mens det tilsvarende tallet for øvrig industri var i overkant av 68 prosent. Norsk industri totalt regnes for å være relativt lite arbeidskraftintensiv. Av Figur 3.17 kan vi se at lønnskostnadene i 1998 utgjør i overkant av 50 prosent av bearbeidingsverdien, og om lag 13 prosent av brutto-produksjonsverdien.

Netto avgifter/tilskudd utgjør sammen med lønnskostnader og «rest» i Figur 3.17, en del av bearbeidingsverdien til markedspriser. Denne «posten» har vært økende i perioden, og utgjorde i 1998 25 prosent av bearbeidingsverdi til markedspriser. For mer om avgift og tilskudd se kapittel 4.

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien er mindre konjunkturavhengig enn øvrig industri. Dette ser vi blant annet på utviklingen i produksjonsverdi og investeringer fra 1989 til 1998 som er jevnere for nærings- og nytelsesmiddelindustrien enn for øvrig industri. Særlig kan dette observeres i perioden 1991 til 1993 som var en lavkonjunkturperiode for de fleste bransjer, men hvor nærings- og nytelsesmiddelindustrien ikke hadde en tilsvarende nedgang i produksjonsverdi og investeringer som øvrig industri.

Tema 1: Norsk RÅK-industri

Av Mads Svennerud

Mange norske næringsmiddelprodusenter er berørt av «RÅK-ordningen». Akronymet RÅK står for *råvarekompensasjon* og siktemålet med ordningen er å tilrettelegge for handel og konkurranse på industrielt bearbejdede råvarer, samtidig som innenlandsk landbruksproduksjon beskyttes. RÅK-ordningen består av ulike virkemidler som benyttes for å opprettholde «like» konkurransevilkår mellom Norge og EU. Disse virkemidlene er prisnedskrivning, eksportstøtte og reduserte tollsatser. En RÅK-vare er en vare som berøres av en eller flere av de nevnte virkemidlene. Eksempler på slike varer er pizza, iskrem, sjokolade, bakervarer, supper, sauser og syltetøy. I 1999 ble det utbetalt 89,8 millioner kroner i prisnedskrivning og av dette beløpet gikk nesten 70 prosent til fire aktører. Samme år ble det utbetalt 33,7 millioner kroner i eksportstøtte hvorav nesten 80 prosent gikk til fire produsenter.

I rapporten *Konkurranseskraft i norsk RÅK-industri* (Borgen et al. 2001) har en sett nærmere på RÅK-industriens betydning og funnet at det omsettes RÅK-varer (eksklusive øl og mineralvann) for omlag 12,4 milliarder kroner årlig. Inkluderes også omsetningen av øl og mineralvann på ca 8,8 milliarder kroner, blir den totale omsetningen av RÅK-varer 21,2 milliarder kroner. RÅK-produktene utgjør dermed 30 prosent av den samlede omsetningen av nærings- og nytelsesmidler i Norge. Omlag 6 300 årsverk i norsk primærnærings kreves for å produsere råvarene som benyttes i norsk RÅK-produksjon. Av dette står melkebøndene for ca 5800 årsverk, kornproduksjon for ca 300 og 200 årsverk er fordelt på potet-, kjøtt- og eggproduksjon, frukt- og bær dyrking. 70 prosent av alt norsk matkorn av hvete og rug går til norsk RÅK-industri, mens tilsvarende tall for hhv. kjøtt- og eggproduksjon er i underkant av 2 prosent og i overkant av 9 prosent.

Antall sysselsatte i RÅK-industrien er av NILF anslått til 13 500 (ekskl. øl/mineralvann) og 18 500 (inkl. øl/mineralvann).

Norsk RÅK-industri er svært sammensatt når det gjelder produksjonsmetoder, størrelse, råvareforbruk og råvareintensitet. Bedriftene har ulike forutsetninger for å erverve varige konkurransefordeler, og må velge ulike konkurransestrategier. Etter pålegget fra WTO i 1995 om å erstatte variable avgifter med tollsatser, er det ingen automatikk i at ulikheter i relative råvarepriser blir nøyaktig kompensert (slik som RÅK-ordningens opprinnelige formål var). Dette innebærer i praksis at noen varegrupper er mer eksponert for endringer i råvarepriser og handelsregimer enn andre. Konkurranseskponeringen kan måles ved å beregne *råvareintensiteten*. Råvareintensiteten defineres her som «*netto råvarekostnad*» dividert på «*utsalgspris fra industrien minus avansen til produsenten*». Ut i fra denne beregningsmetoden ser man at det er store forskjeller i konkurranseeksponeringen for norske RÅK-produkter. Spesielt er margarin m/smør, drikkevarer av melk, iskrem og pizza sterkt eksponert, mens sjokolade, sukkervarer, supper og sauser er lite eksponert. Syltetøy, müsli, yoghurt, bakervarer og pasta er produkter som antas å bli utsatt for «middels» konkurranseeksponering. Råvarepriser er kun én av mange faktorer som i framtiden vil påvirke norske RÅK-bedrifters konkurransevne. I den grad RÅK-ordningen faktisk lykkes med å oppfylle sin opprinnelige målsetting, får bedriftene i Norge og EU nyte godt av like vilkår hva prisutviklingen på råvarer fra landbruket angår. Men det er et langt sprang fra like konkurransevilkår til varige konkurransefordeler. Skal en bedrift skaffe seg varige konkurransefordeler, må den på en eller annen måte evne å

unndra seg konkurransen. Det å se på rivaliseringen mellom bedrifter som befinner seg på samme konkurransearena, belyse mulige eksterne trusler, identifisere substitutter samt å kartlegge maktforholdet mellom den enkelte bedrift og deres kunder/leverandører, er en metode som kan benyttes for å kunne si noe om bedrifters mulighet til å oppnå varige konkurransefordeler. For norske RÅK-produsenter innebærer dette at de bør velge ulike tilpasningsstrategier avhengig av hvilken bransje de tilhører og hvilken posisjon bedriften har i forhold til sine omgivelser.

Tre Case-studier bestående av henholdsvis bakervare-, pizza- og sukkervare- & sjokolademarkedet, illustrerer dette. Mens bakervaremarkedet består av om lag 500 produsenter, består for eksempel pizzamarkedet av kun 4 produsenter, mens sjokolade & sukkervaremarkedet domineres av Kraft Foods Norge (kanskje bedre kjent som Freia), Nidar og Brynildsen Fabrikker (inkludert Minde). Stabburets pizza Grandiosa har alene en markedsandel på ca 50 prosent av det norske ferdigpizzamarkedet, en markedsandel som ingen i bakerisektoren kan sammenlikne seg med. I tillegg til bransjestruktur og markedsandeler, er det også store forskjeller mellom de tre bransjene på hvor stort konkurransepresset er fra andre land. Importen av RÅK-produkter til Norge er nå nesten fire ganger så stor som eksporten til EU-landene. Fra 1996 til 1999 økte importen med ca. 20 prosent, mens eksporten sank med 7 prosent i samme periode. Disse tallene gjør det betimelig å spørre om norske RÅK-bedrifter har klart å utnytte eksportmulighetene tilstrekkelig effektivt og om de har forsvart sin posisjon på hjemmemarked på en god nok måte. Mens det i 1999 var et handelsoverskudd på pizza på ca 19 prosent, var det et handelsunderskudd for sukkervarer & sjokolade på 248 prosent. For bakervarer var handelsunderskuddet 924 prosent. I perioden 1990–1999 ble eksporten av bakervarer til Norge fordoblet, mens den for sukkervarer & sjokolade økte med 61 prosent. Tilsvarende tall for pizza er 48 prosent. Her kan det nevnes at en del av handelen (spesielt for pizza og sjokolade) foregår mellom selskaper i samme organisasjon. Dette betyr at bedriftene stilles overfor skjerpede krav til utforming av robuste konkurransestrategier. For mange norske RÅK-produsenter kan en offensiv strategi handle om å lykkes bedre med eksport, mens en defensiv strategi ofte dreier seg om å demme opp for import (ofte benyttes kopieringsstrategi/«me too»).

En kartlegging av bransjers ulike holdninger til RÅK-ordningen er presentert i Borgen et al. (2001). Undersøkelsen viser at pizza og sjokoladeindustrien er de to bransjene i Norge som i størst grad hevder at RÅK-ordningen er av meget stor betydning.

Det finnes ingen entydige svar på hvordan norsk RÅK-industri skal møte den økende konkurransen. Tallene fra de tre case studiene antyder imidlertid at norske produsenter på mange måter har nok med å forsvare seg, noe som like gjerne kan skyldes de økonomiske rammebetingelsene, som det kan skyldes økt internasjonalisering av trender og forbrugeradferd.

4 Økonomiske rammebetingelser for nærings- og nytelsesmiddelindustrien

For kondensert melk, smør og sukker har Norge lavere priser enn EU. Tørrmelkprisene er omtrent like, mens for ost, hvetemel, storfekjøtt, glukose, potetflakes og stivelse har EU til dels betydelig lavere priser enn Norge.

Innkrevde særavgifter i Norge har økt jevnt de siste 6 årene. Fortsatt er det tobakksavgiftene, fulgt av avgift på øl og brennevin og vin, som står for en vesentlig andel av særavgiftene.

Norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri lever under endrede rammebetingelser som har stor betydning for næringen. Ikke minst gjelder dette de landbrukspolitiske retningslinjene, som gir føringer for importvernet og således prisnivået på råvarene, men også ulike støtteordninger innenfor sektoren. Et annet forhold er avgifter, som har spesiell betydning i enkelte bransjer.

Rammebetingelsene for produksjon av såkalte RÅK-varer⁴⁰ er av spesiell interesse, da denne type varer er mer konkurranseutsatt med hensyn på import fra EU. Dette kapittelet tar således for seg råvareprisutvikling, både i Norge og utvalgte EU-land, samt avgifter og tilskudd som har betydning for norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri.

⁴⁰ En RÅK-vare kan defineres som en vare der det gis råvarepriskompensasjon, enten i form av prisnedskrivning, eksportstøtte, toll på konkurrerende import, og/eller er omfattet av ordningen med innenlands bearbeiding. I praksis vil det si en del bearbejdede landbruksvarer som er spesielt utsatt for internasjonal konkurranse.

4.1 Priser på råvarer til industrien

Vi har sett på prisutviklingen for utvalgte råvarer i Norge og enkelte EU-land i perioden 1994–2000. Råvareprisene som presenteres skal i hovedsak gjenspeile råvarepriser til industrien. Allikevel er det noen forhold man må være klar over: For det første baseres de på offentlige (publiserte) priser i Norge og EU. De reelle råvareprisene, dvs. de som bedriftene faktisk betaler, er ikke offentlig tilgjengelige og som regel vanskelige å få tak i. Rabattordninger, spesielle innkjøpsavtaler mv. har vi i liten grad tatt hensyn til ved andre råvarer. I enkelte tilfeller kan slike data skaffes, men da på «ad hoc» nivå. Disse kan derfor ha begrenset verdi når en skal sammenligne prisene over en tidsperiode, og mellom produktgrupper og land.

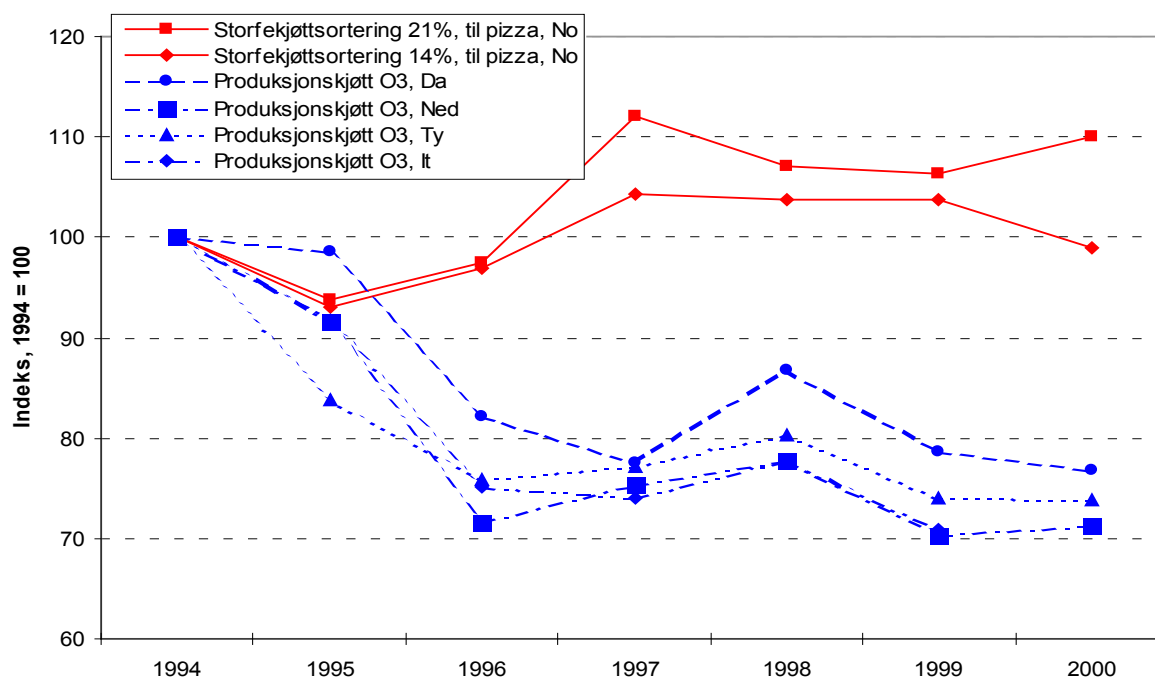
Videre vil det alltid være slik at de ulike prisseriene (også de offisielle), spesielt når en sammenligner mellom land, kan representere til dels ulike produkter, og ikke nøyaktig den samme råvaren som nyttes i produksjon av den norske varen.

Dette betyr at en skal være noe forsiktig med nivå sammenligning, både absolutt og mellom land. Prisseriene er noe bedre egnet for vurderinger av *utviklingen* over tid, men dette forutsetter at rabattsatsene ikke har endret seg vesentlig. En vil ikke utelukke at dette kan ha skjedd for enkelte av våre produkter i den tidsperioden vi har tatt utgangspunkt i.

For enkelte produkter presenteres også relativ prisutvikling (indeksert med 1994=100). Priser i utenlandsk valuta er omregnet etter det aktuelle årets gjennomsnittlige valutakurs. Beregningene av relative prisendringer er gjort med utgangspunkt i prisene omregnet til norsk valuta. Vi har ikke justert prisene for inflasjon.

4.1.1 Storfekjøtt

De norske prisene er hentet fra Norsk Kjøtt's prislister på storfekjøttssortering 14 % og 21 % fett.

Figur 4.1 Priset utvikling storfekjøtt i Norge og EU, 1994–2000. Basert på listepriser, ekskl. eventuelle rabatter. Indeks 1994=100, No: Norge, Da: Danmark, It: Italia, Ty: Tyskland, Ned. Nederland)

Kilde: Norsk Kjøtt (2001) og Statens Landbruksforvaltning (2001)

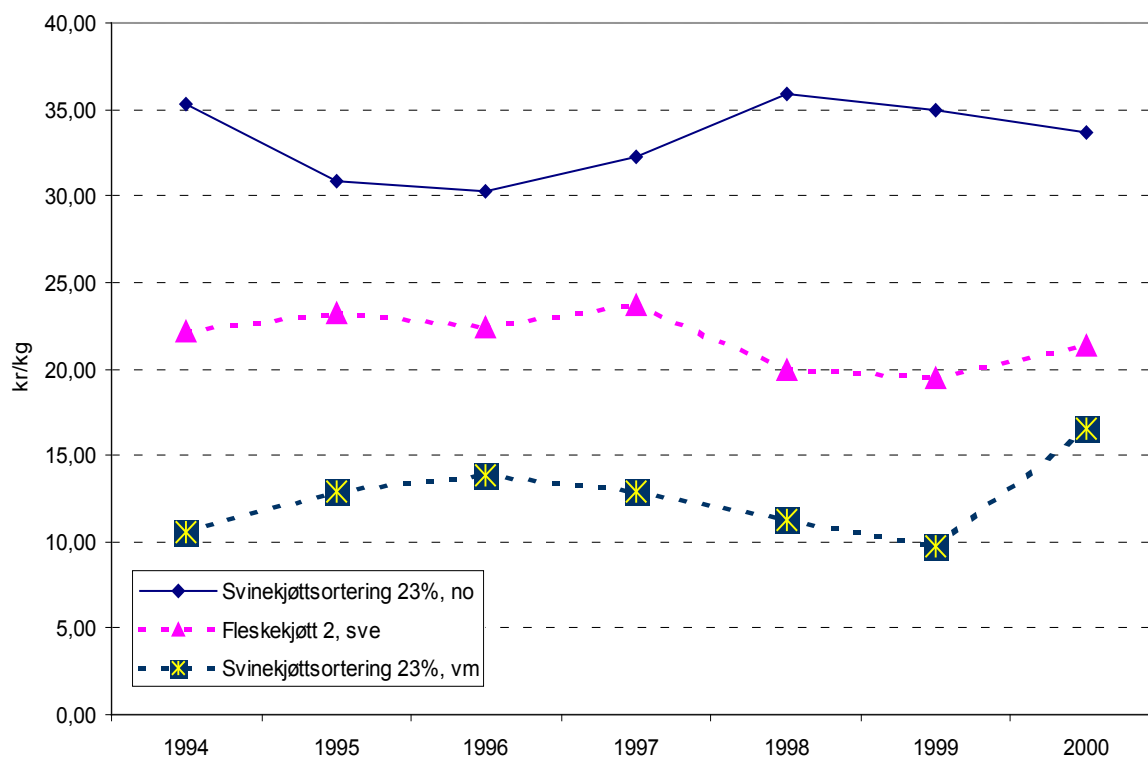
En ser at prisene på storfekjøtt (produksjonskjøtt) utviklet seg ulikt i Norge og EU i de første årene, mens en i løpet av den siste treårs perioden har hatt en mer lik utvikling.

Når det gjelder EU-prisene er dette såkalt produksjonskjøtt klasse O3. Denne inndelingen refererer seg til det europeiske EUROP-systemet, som nå er standard. En gjør oppmerksom på at disse prisene representerer en lavere foredlingsgrad enn de norske prisseriene.

4.1.2 Svinekjøtt

Svinekjøttpriser har vært vanskelig å innhente fra EU-land. Derimot har vi fått tak i svenske svinekjøttpriser og verdensmarkedspriser på svinekjøtt 23 prosent. Den svenske kjøttkvaliteten er omtrent den samme som norsk storfekjøttssortering 23 prosent. Datagrunnlaget er noe usikkert, så prisene som presenteres i Figur 4.2 er forholdsvis grove anslag⁴¹.

⁴¹ Mangler verdensmarkedspriser på svinekjøtt fom. juni 2000. Svenske priser er kun innhentet for år 2000, men en har beregnet prisene tilbake til 1994 ut i fra utviklingen i produsentprisene.

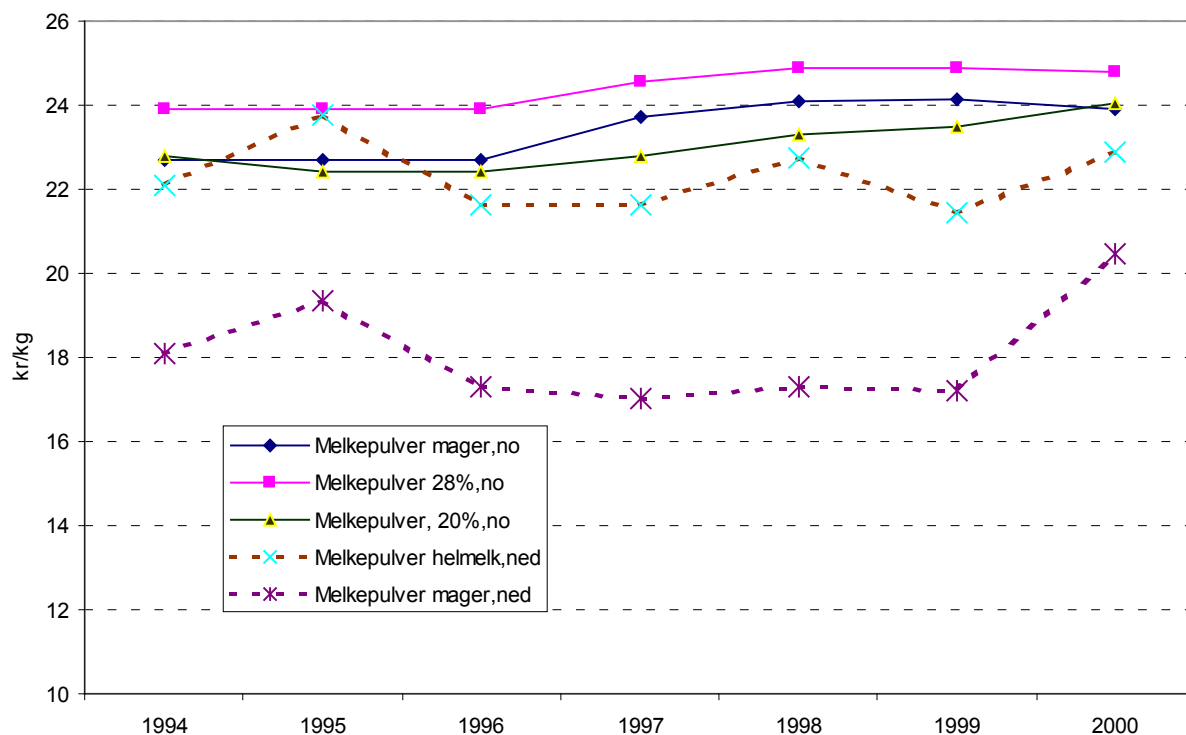
Figur 4.2 Faktiske priser på svinekjøttsortering i Norge og EU, 1994–2000.
(No: Norge, Sve: Sverige)

Kilde: Norsk Kjøtt (2001), NILF (2000) og Statens Landbruksforvaltning (2001).

De norske prisene er de høyeste, og prisene har variert noe i perioden. Fra 1998 har de norske prisene sunket noe, mens verdensmarkedsprisen og de svenske prisene har gått noe opp, spesielt fra 1999 til 2000.

4.1.3 Tørrmelk

De faktiske prisene på tørrmelk er ganske like i Norge og Nederland, med unntak av skummetmelkpulver (SMP). Det har vært en relativt lik utvikling i tørrmelkprisene i Norge og EU. Skummetmelkpulver (SMP) er den mest brukte handelsvaren til industrien i både Norge og EU. Sjokolade- og iskremindustrien bruker mye tørrmelk i sin foredling.

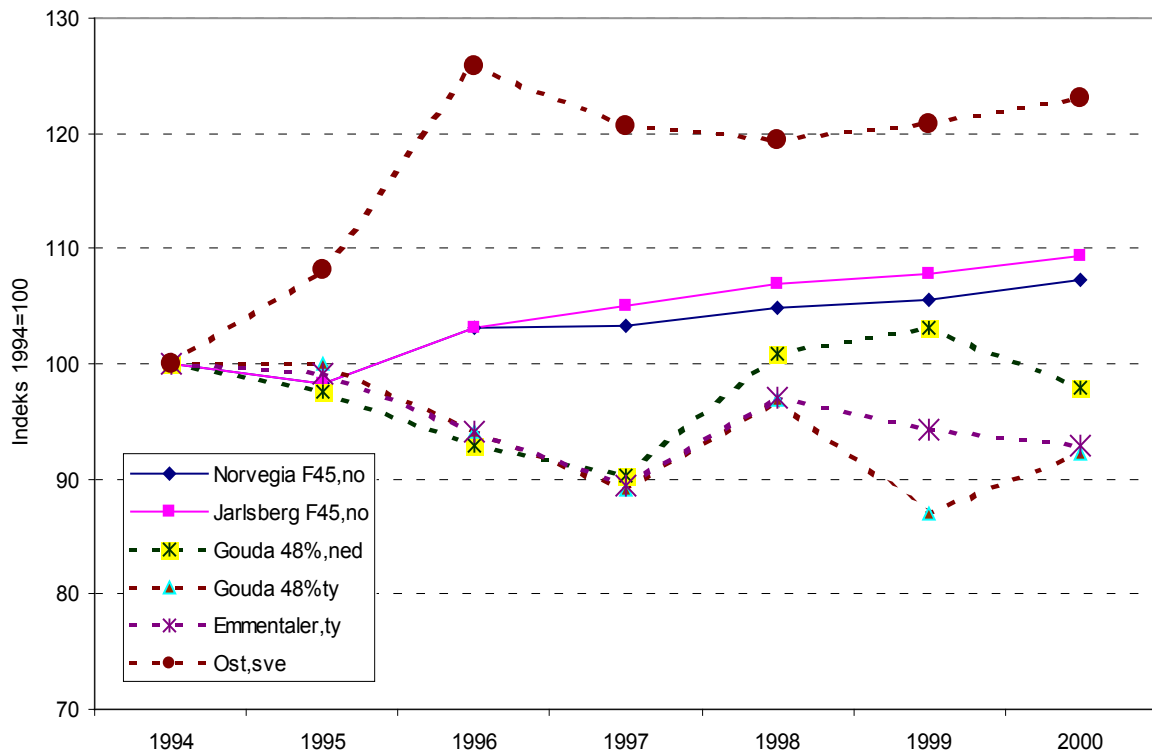

Figur 4.3 Faktiske priser på tørrmelk i Norge og EU. Basert på listepriser, ekskl. eventuelle rabatter, 1994–2000 (No: Norge, Ned: Nederland)

Kilde: Tine Norske Meierier og Statens Landbruksforvaltning (2001)

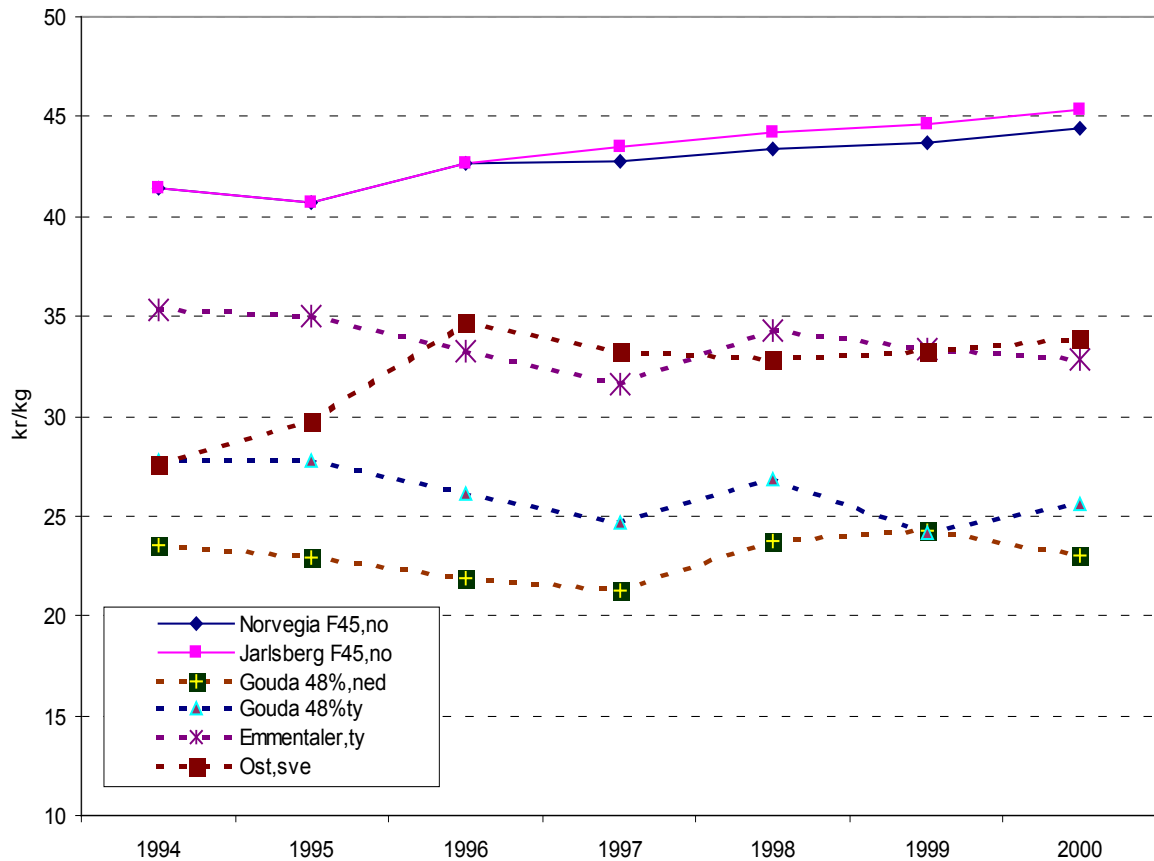
4.1.4 Ost

De norske osteprisene har steget forholdsvis jevnt fra 1994 til 2000 (Figur 4.4). EU-prisene har variert mer, men er på nesten samme nivå i 1994 som i 2000. De svenske prisene har steget mye i perioden 1994–1996 for så å flate ut.

Figur 4.4 Utvikling i priser på ost i Norge og EU, 1994–2000. Basert på listepriser, ekskl. eventuelle rabatter (Indeks 1994=100) (Ned: Nederland, Ty: Tyskland)

Kilde: Tine Norske Meierier og Statens Landbruksforvaltning (2001)

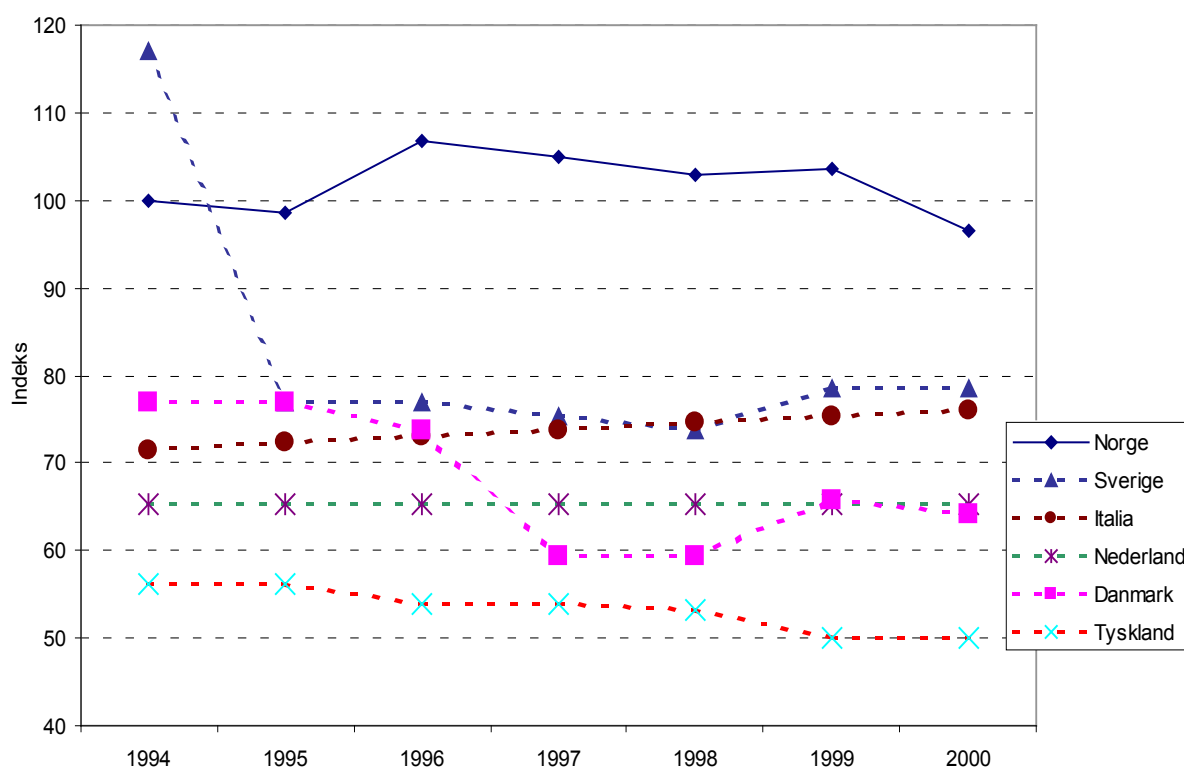
Figur 4.5 Faktiske priser på ost i Norge og EU, 1994–2000. Basert på listepriser, ekskl. eventuelle rabatter (No: Norge, Sve: Sverige, Ty: Tyskland, Ned: Nederland)

Kilde: Tine Norske Meierier og Statens Landbruksforvaltning (2001)

De norske prisene er desidert høyest og samtlige priser har vært forholdsvis stabile (Figur 4.5). De norske prisene har steget, mens for flere EU-land har prisene avtatt noe i perioden.

4.1.5 Hvetemel

I Norge opphørte statens monopol på salg av mel i 1995. Fra å ha et fastprissystem, gikk en over til et system med fri melomsetning, hvor det har utviklet seg ulike rabattordninger. Vi har prøvd å ta hensyn til rabatter på de norske prisene, og EU-prisene er nettopriser. Rabattsatsene vil variere, men vi har prøvd å gi et bilde av prisene fra de to norske handelsmøllene. Vi avviker således her fra vårt generelle beregningsprinsipp, som baserer seg på listepriser.

Figur 4.6 Prisutvikling på siktet hvetemel i Norge og EU, 1994–2000 (Indeks, Norge 1994=100)

Kilde: NILF (2000)

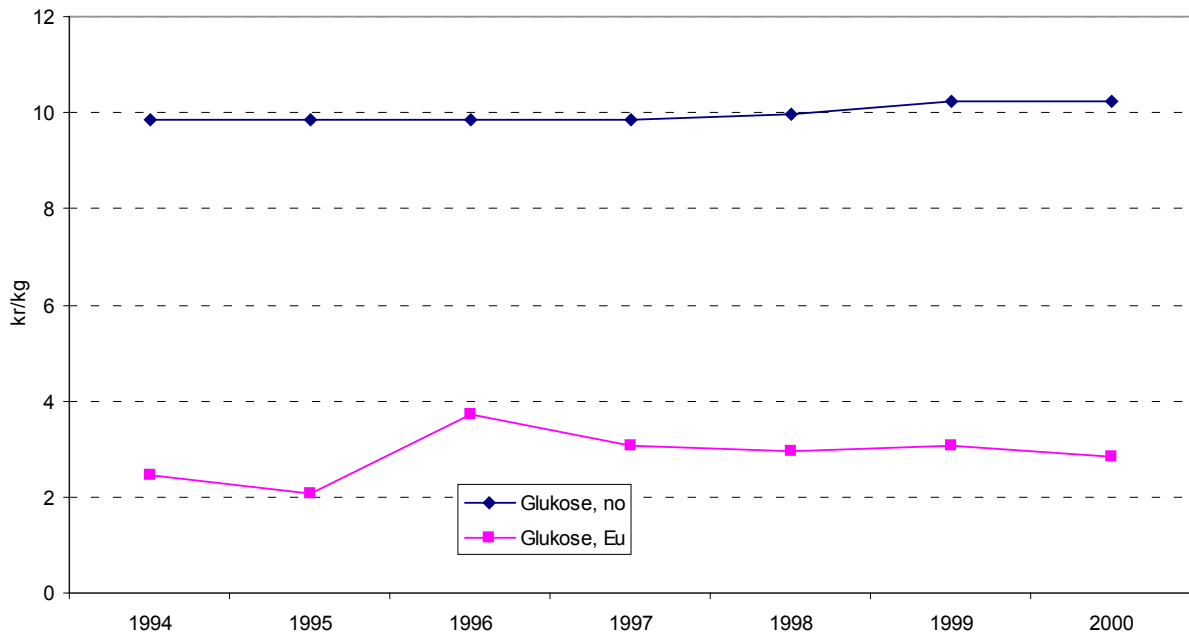
Figur 4.6 viser at det er relativt store forskjeller på melprisene. Lavest ligger Tyskland med priser som er halvparten av de norske prisene. Et interessant poeng er at Sverige lå noenlunde likt med Norge før EU-medlemskapet i 1994. De hadde en ekstra avgift på 1,25 kr/kg for mel, som falt bort ved medlemskapet. Prisene har ellers vært forholdsvis stabile med en liten nedgang. De norske prisene har variert i perioden, men prisen i 2000 er lavere enn i 1995. Vi gjør oppmerksom på at melkvaliteten skal være omtrent lik for disse prisene.

4.1.6 Glykose

I motsetning til de andre råvarene vi har sett på, representerer de utenlandske glykoseprisene vi har innhentet, verdensmarkedsprisenivå (cif⁴² Norge), basert på leveranser fra EU-land. Eksportstøtte fra EU er således trukket fra.

Figur 4.7 viser at de norske prisene har holdt seg stabile i perioden, med en svak økning de siste to årene, mens verdensmarkedsprisene har variert mer. Det er imidlertid store prisforskjeller. De norske prisene er over tre ganger så høye som verdensmarkedsprisene, med en kilopris på 10,23 kroner, mot under 3,00 kr/kg på verdensmarkedet.

⁴² c.i.f. er forkortelse for «charge, insurance and freight». I denne sammenhengen vil det si at prisen på varen ved grenseovergang er inkludert transport og forsikring.

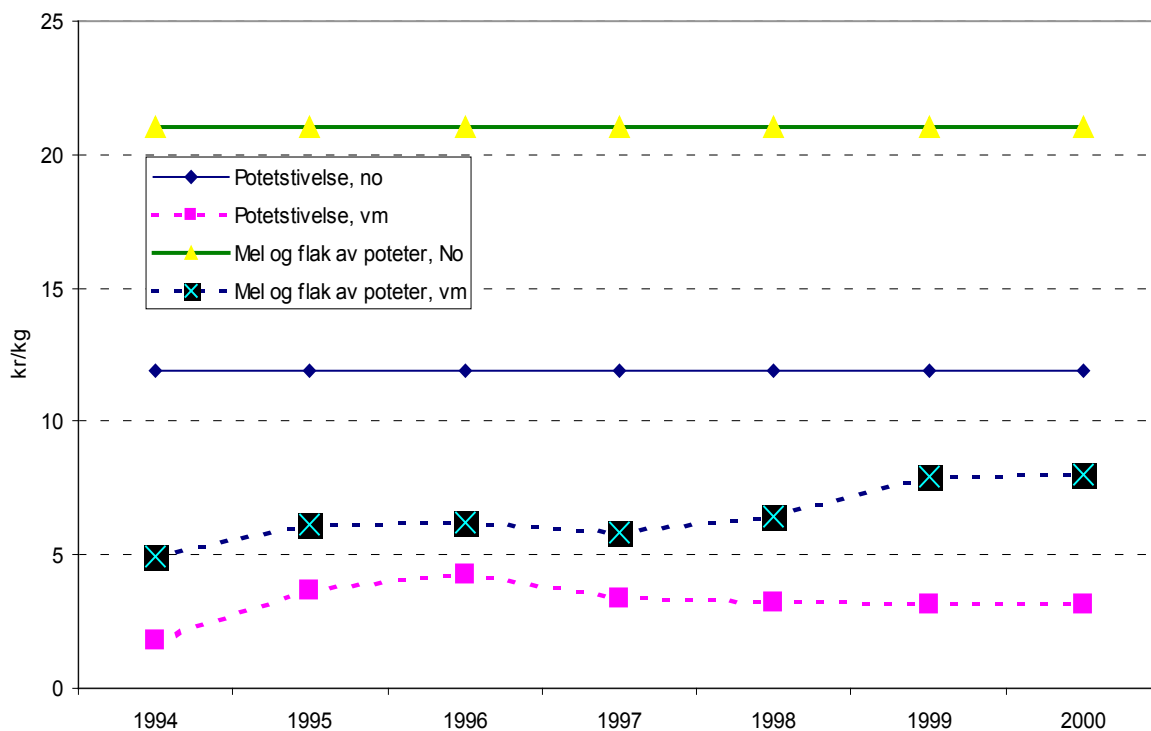
Figur 4.7 Faktiske priser for glykose i EU (verdensmarkedspris) og Norge, 1994–2000

Kilde: Statens Landbruksforvaltning (2001)

4.1.7 Potetflakes og -stivelse

Vi har for potetflakes og potetstivelse benyttet Statens Kornforretnings (nå: Statens Landbruksforvaltning) prisnoteringer. De utenlandske prisene representerer verdensmarkedsprisinivå (c.i.f. Norge).

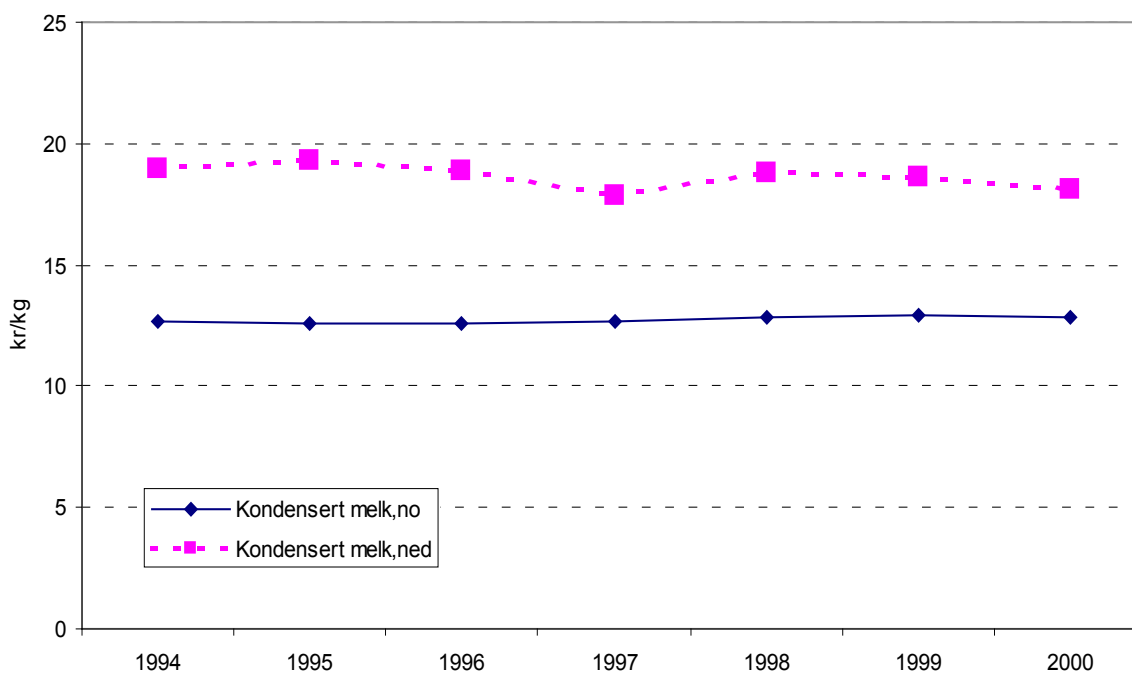
De norske prisene har holdt seg uendret i perioden, mens verdensmarkedsprisene relativt sett har økt en del. Som for glykose, er det også her stor nivåforskjell mellom norske priser og verdensmarkedspriser. De norske prisene er tre til fire ganger høyere enn verdensmarkedsprisene.

Figur 4.8 Faktiske priser for potetmel/ potetflak og potetstivelse i Norge og verdensmarkedet (vm) 1994–2000

Kilde: Statens Landbruksforvaltning (2001), Norsk Potetindustri (2001)

4.1.8 Kondensert melk

Figur 4.9 Faktiske priser på kondensert melk i Norge og EU (Nederland), 1994–2000

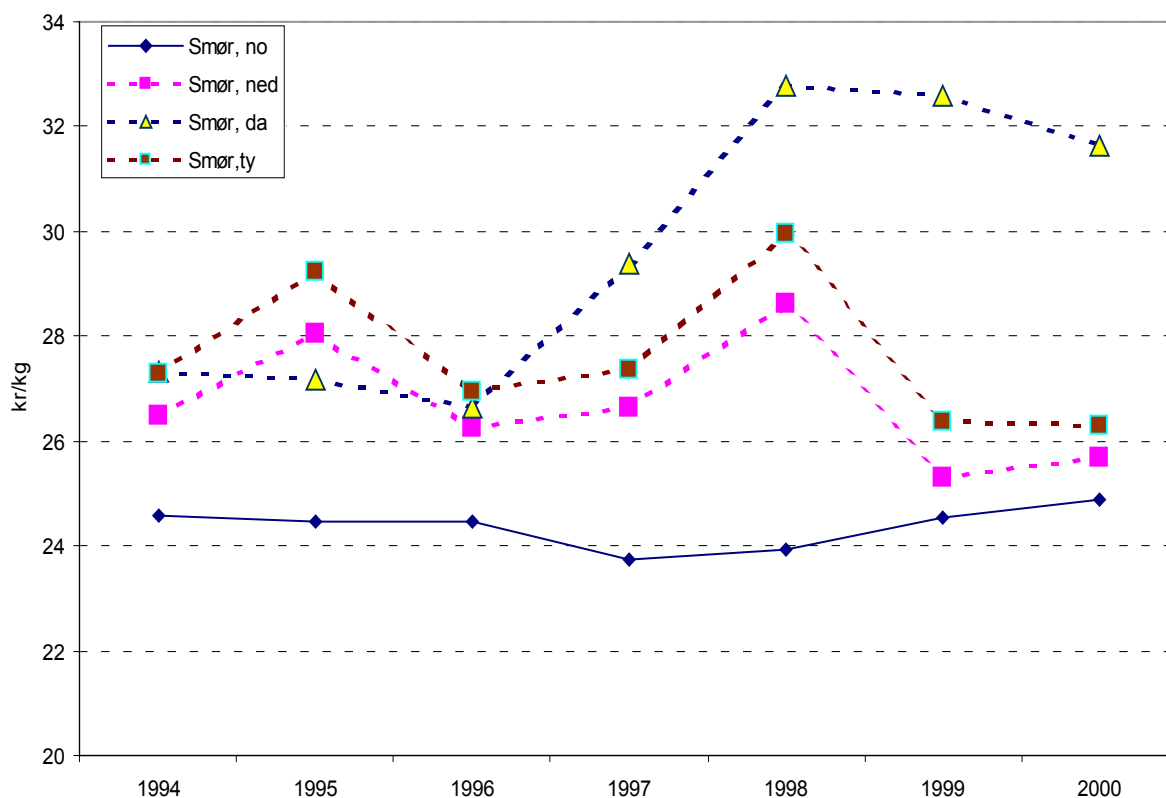
Kilde: LPC/ Statens Landbruksforvaltning (2001), Tine Norske Meierier

Norge og EU (representert ved Nederland) har hatt en noe ulik utvikling i prisen på kondensert melk. Prisene i Nederland har variert en del, men har i nominelle verdier sunket. Rabatterte priser i Nederland kan være lavere enn dette. Norge har i samme periode økt prisene (Figur 4.9).

I faktiske verdier ligger norske priser en del under de nederlandske. I perioden 1994–2000 lå norske priser på om lag 2/3 av de nederlandske. Variasjonen i prisene er mindre for den norske melken enn for den nederlandske. Kondensert melk brukes en god del i sjokoladeindustrien.

4.1.9 Smør

Figur 4.10 viser prisutviklingen for smør i EU (Nederland, Tyskland og Danmark) og Norge. Mellom EU landene har utviklingen variert noe. Danmark har i de senere år hatt en relativt stor økning i smørprisene. De norske prisene har vært nokså stabile i perioden 1994–2000. Norge har i 2000 de laveste smørprisene og Danmark de høyeste.

Figur 4.10 Faktiske priser på smør i Norge og EU (Nederland, Danmark og Tyskland) 1994–2000

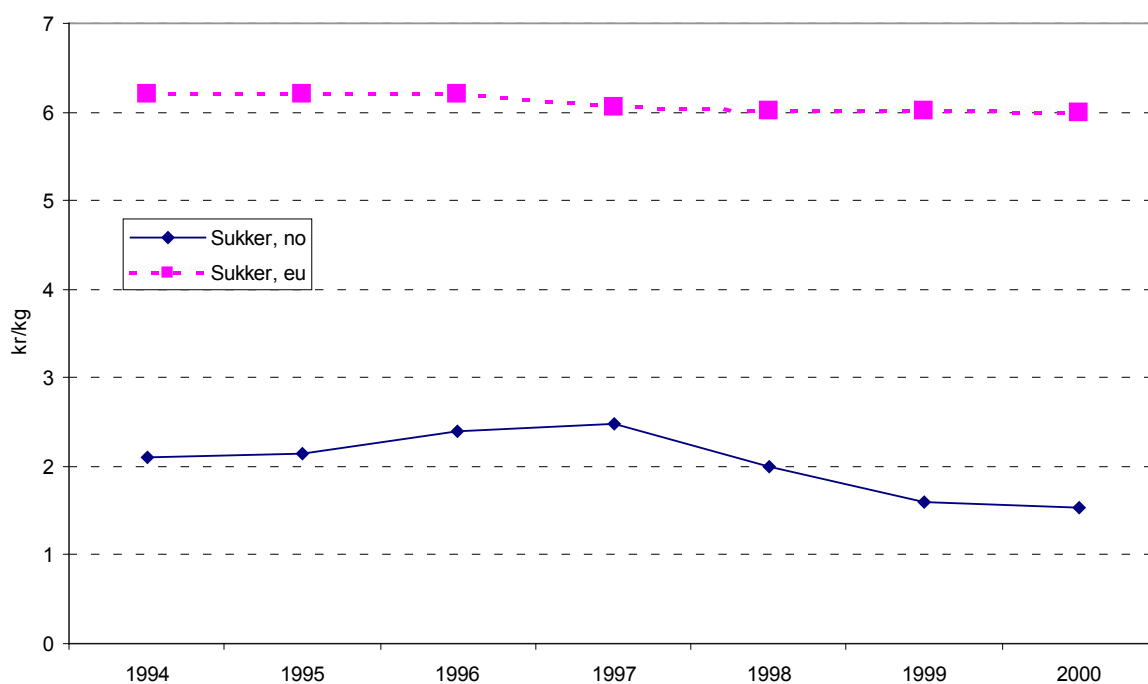
Kilde: Tine Norske Meierier, Statens Landbruksforvaltning (2001)

I Norge har man en utjevningsordning for melk som differensierer prisene avhengig av bruksområde. Også for fløteprodukter som kremfløte og smør har man en utjevningsordning. Kremfløte ilegges en avgift, mens smør gis et tilskudd. Denne prisdifferensieringen gjør at smør kommer gunstig ut.

4.1.10 Sukker

Siden Norge kjøper sukker til verdensmarkedspris blir det ofte framholdt at Norge har et fortrinn framfor EU landene. Utviklingen i sukkerpris varierer mye mellom Norge og EU (Figur 4.11). Verdensmarkedsprisene økte fra 1994 til 1997, men har deretter hatt et betydelig fall. I EU har prisene vært nokså stabile. Det skal sies at nettopriser på sukker til industrien i EU er lavere enn disse noteringsprisene.

Norge importerer mesteparten av sukkeret fra EU land (Storbritannia og Danmark). EU subsidierer sin eksport av sukker, og produktet er derfor rimeligere i Norge enn i EU. I faktiske verdier ligger EUs kilopris på sukker på rundt 6 kroner. I Norge var prisen i overkant av 2 kr/kg fra 1994 til 1998, men denne ble redusert i fra 1998–2000.

Figur 4.11 Faktiske priser på sukker i Norge og EU (interne EU-priser), 1994–2000

Kilde: Brynildsen fabrikker (2000)

4.2 Avgifter

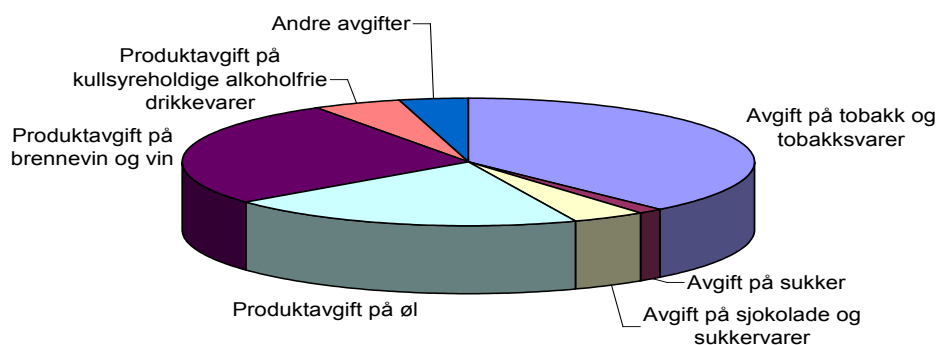
Boks 4-1 Avgifts- og skattesystemets formål

De viktigste formålene med avgifts- og skattesystemet er å bidra til omfordeling, skape rom for offentlig aktivitet og overføringer og å bidra til at arbeidskraft, kapital og naturressurser brukes effektivt (Finans- og tolldepartementet, 1999).

Noe av hensikten bak avgiftene er å senke forbruket av ulike produkter, og i denne sammenheng er det i stor grad tobakks- og alkoholavgiftene som har betydning for nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Avgiftene bidrar også til å vri forbruket over på andre varer. Intensjonen bak miljøavgiftene er blant annet å stimulere til økt bruk av miljøvennlige produkter.

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien omfattes av ulike særavgifter som totalt utgjør et forholdsvis stort årlig beløp. Avgiftene er knyttet til ulike produkter og de forskjellige bransjene rammes dermed i ulik grad.

Det er først og fremst tobakksindustrien, bryggeriene og sjokolade/sukkervareindustrien som har høye særavgifter (Figur 4.12). Tobakksavgiften og alkoholavgiften utgjør henholdsvis 38 og 48 prosent av nærings- og nytelsesmiddelindustriens totale særavgifter i 2000.

Figur 4.12 Fordelingen av særavgifter på nærings- og nytelsesmidler, 2000

Tabell 4.1 gir en oversikt over særavgifter for nærings- og nytelsesmidler⁴³ fra 1995 til 2000, fordelt på avgiftskategorier. Avgiftene er et produkt av omsatt mengde og avgiftssatser. At den totale avgiften øker eventuelt avtar, kan derfor skyldes endring i omsetning, nye satser, at nye produkter omfattes av avgiftsordningen eller en

⁴³ For både importerte og norskproduserte varer.

kombinasjon av disse. Vedlegg 3 viser de forskjellige avgiftssatsene fra 1995 til 2000.

Tabell 4.1 Særavgifter for nærings- og nytelsesmidler 1995–2000 (millioner kr)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Produktavgift						
-tobakk og tobakksvarer	5 271,4	5 597,9	5 988,4	6 557,8	6 644,1	6 914,0
-sukker	167,4	186,4	196,6	233,8	226,7	220,9
-sjokolade og sukkervarer	692,5	713,6	742,5	781,1	784,7	789,4
-kullsyrefrie alkoholfrie drikkevarer	29,5	21,8	20,0	22,5	24,6	52,9
-kullsyreholdige alkoholfrie drikkevarer	565,7	594,2	678,2	812,6	879,5	882,2
-øl	2 701,9	3 009,0	3 065,3	3 316,8	3 614,6	3 646,3
-brennevin og vin med mer.	–	3 291,7	4 042,5	4 116,0	4 645,9	4 847,0
Emballasje/miljøavgift totalt²⁾	50,1	99,5	125,9	111,5	135,5	189,3
<i>Kartong/pappemballasje</i>						12,6
<i>Plastemballasje</i>						15,3
<i>Metallemballasje</i>						99,9
<i>Glassemballasje</i>						48,2
Grunnavgift på -engangsemballasje, drikkevarer	100,2	129,0	166,4	161,8	261,0	324,7
Forskningsavgift	37,7	36,8	36,6	40,0	40,6	39,9 ³⁾
Næringsmiddelavgift	55,2	65,1	69,6	102,9	130,2	151,3
Sum avgifter	9 671,6 ¹⁾	13 744,0	15 131,9	16 256,8	17 387,3	18 058,2

1) Omfatter ikke brennevin og vin i 1995

2) Ny avgiftsordning f.o.m. 01.01.2000

3) Anslag for forskningsavgiften i 2000

Kilde: Toll- og avgiftsdirektoratet (2000a, 2000b & 2001), MATFORSK (2000 & 2001) og Statens næringsmiddeltilsyn (2000 & 2001)

4.2.1 Avgift på tobakk, sukker, sukkervarer og sjokolade

Boks 4-2 Tobakks-, sukker- og sukkervare/ sjokoladeavgift

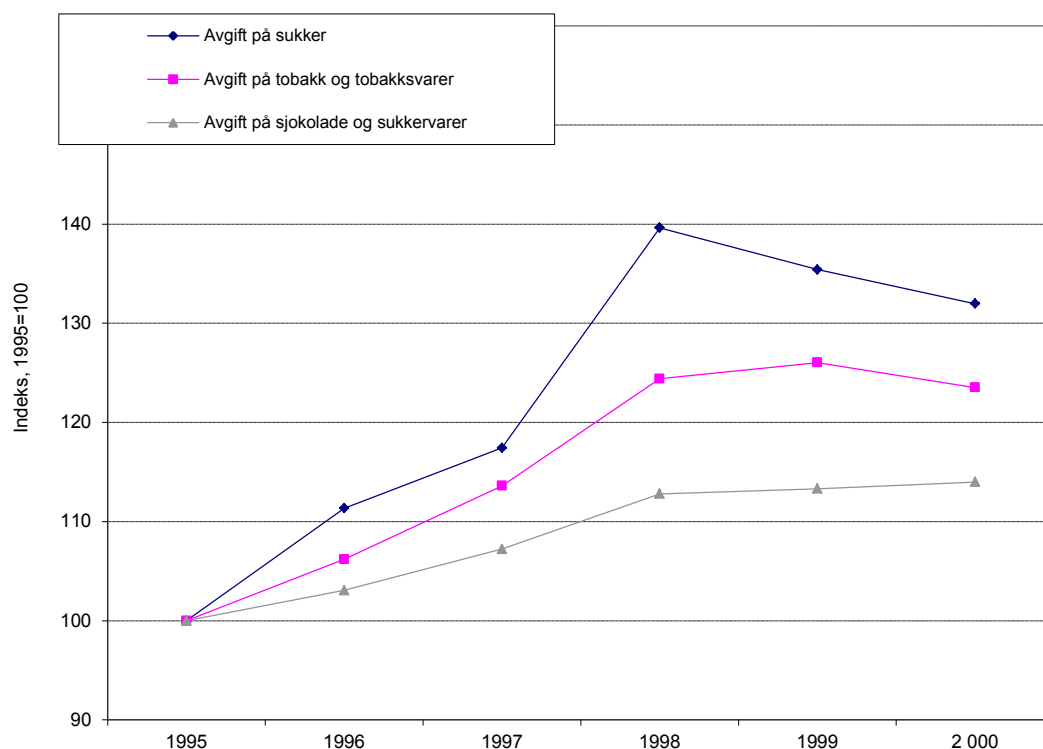
Tobakksavgiften er en stykk- eller vektavgift på sigarer, sigaretter, røyketobakk, skråtobakk, snus, samt sigarettpapir og sigarettthylser.

Sukkeravgiften er i hovedsak lagt på sukker til forbruker, men den gjelder også anstalthusholdninger, bevertningsvirksomheter, kjøtt, fisk- og delikatessforretninger og honningprodusenter. Sukker som nyttes til ervervsmessig framstilling av varer er fritatt for avgift. Sukkeravgiften er en vektavgift som gjelder roe- og rørsukker, glykose, invertsukker og sirup av forannevnte varer.

Sjokolade- og sukkervareavgiften er en vektavgift. De varene som omfattes av avgiften er fortrinnsvis godteripregede varer delvis avgrenset etter tolltariffen.

Kilde: TAD (2000c)

Figur 4.13 viser hvordan innkrevingen av avgifter på tobakk, sukker, sjokolade og sukkervarer har endret seg de siste seks årene.

Figur 4.13 Utviklingen i innkrevd avgift på tobakk, sukker, sjokolade og sukkervare, 1995–2000 (indeks 1995=100)

Totalt innkrevd tobakksavgift økte forholdsvis jevnt i perioden 1995 til 1998. Dette skyldtes først og fremst økte avgiftssatser. Avgiftssatsene for sigaretter steg med over 20 prosent fra 1996 til 1998, for deretter å stige med 3 prosent fra 1998 til 1999. Fra 1999 til 2000 steg satsene med i overkant av 2,5 prosent.

Avgiftssatsen for sukker økte markant fra 1997 til 1998, og dette gjenspeiles i utviklingen av totalt innkrevd sukkeravgift samme år.

Sjokolade- og sukkervareavgiften har steget jevnt gjennom hele perioden.

4.2.2 Avgifter på drikkevarer

Drikkevarer omfattes av en rekke særavgifter, deriblant produktavgifter og miljøavgifter. Det skilles mellom avgifter på alkoholholdige og alkoholfrie drikkevarer og innhold av kullsyre.

4.2.2.1 Produktavgifter

Boks 4-3 Produktavgifter på drikkevarer

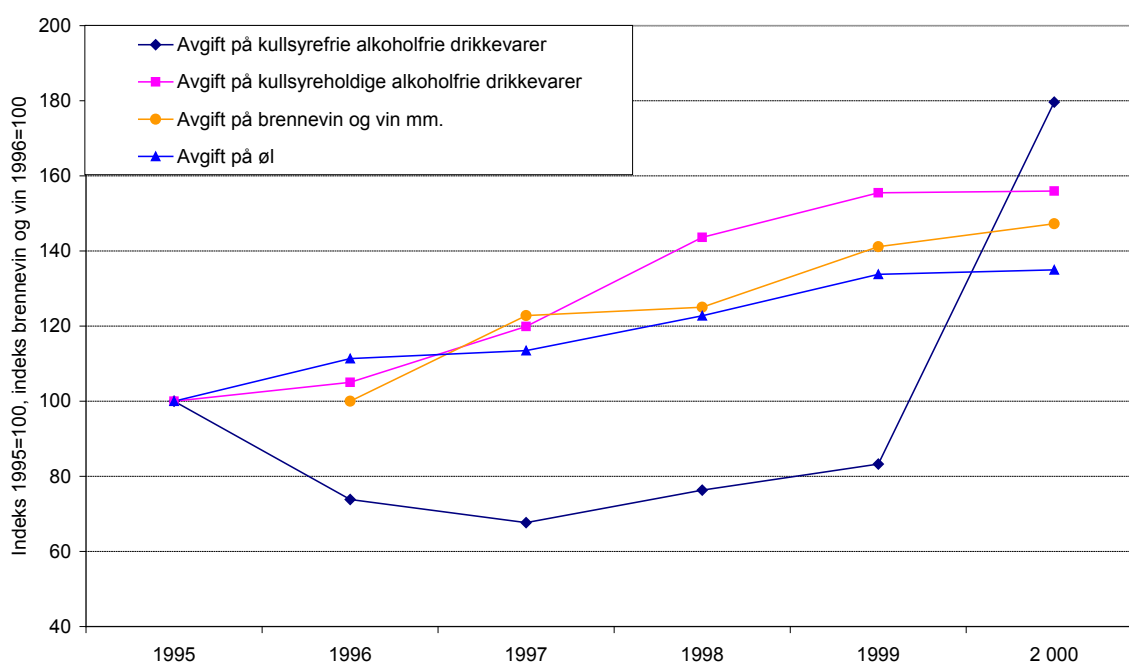
Avgiften på kullsyrefrie, alkoholfrie drikkevarer er en volumavgift som gjelder saft, limonade, leskedrikk og lignende.

Avgiften for kullsyreholdige, alkoholfrie drikkevarer er volumbasert, og herunder ligger også avgift på sirup som nyttes til framstilling av slike drikkevarer i dispensere o.l. og avgift på kullsyre (avgiften på kullsyre omfatter hjemmeproduksjon av mineralvann, hvor varen ikke er ment for salg).

Kullsyreholdige drikkevarer har de samme satsene som de kullsyrefrie. Sirup og kullsyre har egne satser.

Frem til 01.01.2000 var det to separate alkoholavgifter: avgift på brennevin, vin med mer og avgift på øl. Disse ble erstattet med et vedtak om "Avgift på alkohol" som omfatter brennevin, vin og øl samt avgifter på alkohol i essenser som innføres. Alkoholavgiften er en volumavgift med progressive satser etter alkoholinhold.

Figur 4.14 viser utviklingen i innkrevd produktavgift på drikkevarer.

Figur 4.14 Utviklingen i innkrevd «produktavgift» på drikkevarer, 1995–2000 (indeks

Boks 4-4 Avgifter på drikkevareemballasje

Dagens avgiftssystem for drikkevareemballasje består av en miljøavgift og en grunnavgift. Miljøavgiften har frem til år 2000 vært differensiert etter innhold. Fra og med 01.01.2000 er det ikke lenger innholdet, men emballasjens art som bestemmer avgiftssatsen. Avgiftssatsen graderes etter returandel, og reduseres når returandelen øker.

En del produkter er frittatt fra avgiften (bl.a. melkeprodukter, te, kakao, råsaft, juice og saft av frukt og bær). Grunnavgiften omfatter engangsemballasje og er uavhengig av returandel.

Kilde: TAD (2000c)

1995=100, indeks brennevin og vin 1996=100)

Avgiftssatsen for *kullsyrefrie, alkoholfrie drikkevarer* steg jevnt fra 1995 til 1997, for deretter å gjøre et markant hopp fra 1997 til 1998 (økning på 28 prosent). Fra 1998 til 2000 økte avgiftssatsen med 5,3 prosent.

Denne utviklingen fra 1995 til 1997 gjenspeiles imidlertid ikke i tallene for innkrevd avgift, da denne avtok med over 30 prosent fra 1995 til 1997. Figuren viser en sterk vekst i innkrevd avgift fra 1999 til 2000. I følge TAD (2001) har det ikke skjedd noen endringer i avgiften som tilsier en slik vekst, men siden beløpet er forholdsvis lite kan kun små endringer i markedet føre til en økning i avgiften av denne størrelsesordenen.

Tallene for innkrevd avgift for *kullsyreholdige, alkoholfrie drikkevarer* viser en annen utvikling fra 1995 til 1997. Den steg med 20 prosent fra 1995 til 1997, og har fortsatt å stige for så å flate ut.

Innkrevd *Øl-avgift* har økt forholdsvis jevnt i perioden, mens avgiftssatsene gjorde et hopp fra 1997 til 1998⁴⁴.

Den innkrevde avgiften på *brennevin og vin* økte med hele 23 prosent fra 1996 til 1997, fra 1997 til 1998 var veksten liten, men avgiften økte forholdsvis mye fra 1998 til 1999 (13 prosent). Fra 1999 til 2000 har veksten vært på i overkant av 4 prosent. Avgiftssatsene økte noenlunde jevnt i perioden 1995 til 1998. Fra 1998 til 1999 sank de med i underkant av 2 prosent, for så igjen å stige til samme verdi i 2000.

4.2.2.2 Avgifter på drikkevareemballasje

Figur 4.15 viser kun utviklingen for emballasje/miljøavgifter totalt fra 1995 til 2000⁴⁵. Fra 1995 til 1999 består denne av miljøavgift på henholdsvis kullsyrefrie alkoholfrie drikkevarer, kullsyreholdige alkoholfrie drikkevarer, øl og brennevin og vin. For år 2000 har den nye avgiftsordningen trådt i kraft og miljøavgiften inkluderer da emballasjeavgift på kartong/papp, plast, metall og glass. Miljøavgiften på

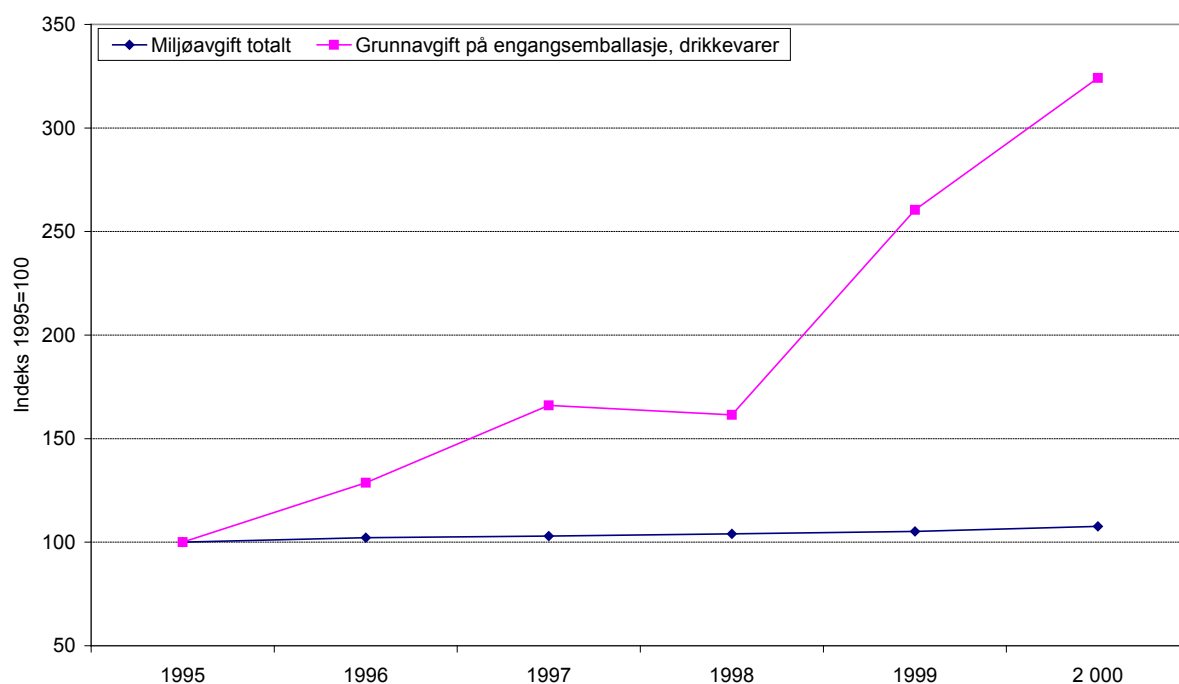
⁴⁴ De fleste klassene hadde en økning på 12,5 prosent, med unntak av produkter med 0,7% alkohol eller mindre, som økte med 28,2 prosent fra 1997 til 1998.

⁴⁵ «Mat og industri 2000» viser utviklingen i miljøavgiftene differensiert etter innhold fra 1995 til 1999.

metallemballasje utgjør over halvparten av den innkrevde miljøavgiften i 2000, glassemballasjen står for 1/4 mens det resterende fordeler seg på kartong/papp og plast.

Totalt innkrevd emballasje/miljøavgift på drikkevarer har vært stabil i hele perioden (Figur 4.15).

Den store veksten i innkrevd grunnavgift fra 1998 skyldes først og fremst økt omsetning av drikkevarer på bokser. Siden boksene, i motsetning til de «ordinære» flaskene, er «engangsemballasje» omfattes de av grunnavgiften som i 1999 og 2000 var på var på henholdsvis 79 og 81 øre/boks. Innkrevd grunnavgift har økt med over 100 prosent fra 1998 til 2000.

Figur 4.15 Utviklingen i innkrevde emballasjeavgifter på drikkevarer, 1995–2000 (indeks 1995=100)

4.2.3 Næringsmiddel- og forskningsavgift

Satsen for næringsmiddelavgiften for importerte ferdigvarer er lavere enn satsen for norske råvarer og importerte råvarer/halvfabrikata (vedlegg 3). Innkrevd avgift mer enn fordoblet seg fra 1997 til 2000 (Figur 4.16). Avgiftssatsen har variert fra 0,40 prosent i 1995 til 0,82 prosent i 2000 (0,25 prosent og 0,64 prosent ved import).

Innkrevd forskningsavgift har holdt seg forholdsvis stabil fra 1995 til 2000. Avgiftssatsen har vært 0,3 prosent i hele perioden.

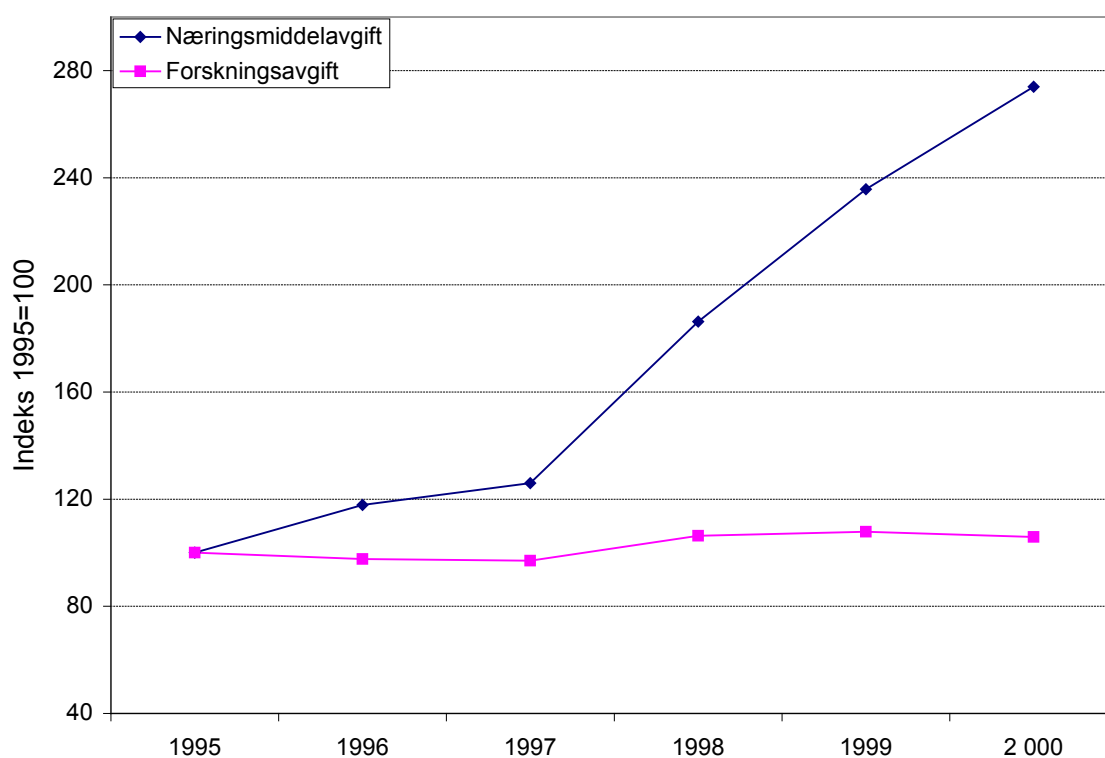
Boks 4-5 Næringsmiddel- og forskningsavgift

Næringsmiddelavgiften skal dekke utgiftene til Statens næringsmiddeltilsynets virksomhet. Avgiften er en verdiavgift på forskjellige næringsmidler og skal betales for alle næringsmidler unntatt vann (som ikke er detaljpakket), kjøtt og fisk.

I tillegg til å gjelde bedrifter, grossister, produsentsammenslutninger o.l. som skal benytte norskproduserte råvarer til næringsmidler, skal avgiften gjelde også dem som benytter importerte næringsmidler, halvfabrikata og råvarer i produksjonen (Landbruksdepartementet 1992).

Forskningsavgiften er en verdiavgift som skal betales av alle som bruker norskprodusert og/eller importert kjøtt, fleisk, egg, grønnsaker, poteter, frukt og bær i ervervsmessig bearbeiding eller i fremstilling av nærings- og nytelsesmidler.

Avgiften gjelder også importører av ferdigvarer og halvfabrikata basert på disse råvarene, med enkelte unntak (Landbruksdepartementet 1989).

Figur 4.16 Utviklingen i innkrevd næringsmiddel- og forskningsavgift, 1995–2000 (indeks 1995=100)

4.3 Tilskudd i form av eksportstøtte og prisnedskrivning

Vi har i det følgende valgt å konsentrere oss om to støtteordninger/virkemidler, eksportstøtte og prisnedskrivning, som skal bidra til å gjøre norsk næringsmiddelindustri konkurransedyktig overfor det utenlandske markedet. Disse er sentrale spesielt for RÅK-industrien (RÅK-begrepet diskuteres nærmere i avsnitt 5.2).

Ordningen med prisnedskrivning innebærer at bedrifter som produserer bestemte typer ferdigvarer kan få tilskudd for bruk av enkelte typer norskproduserte råvarer. Blant annet gis det tilskudd ved bruk av melk, egg, ost og kjøtt til framstilling av sauser og supper. Eksportstøtte gis for bruk av bestemte norske råvarer (melkeprodukter, korn/mel, egg, poteter og kjøtt) til diverse ferdigprodukter gitt at de eksporteres. Alle bakervarer er for eksempel berettiget eksportstøtte.

Av disse to utgjorde prisnedskrivningen det største beløpet, med en total utbetaling på nesten 90 millioner kroner i 1999 mot 70 millioner kroner i 1998. Eksportstøtten utgjorde i underkant av 34 millioner kroner i 1999 og 1998 og om lag 42 millioner kroner i 1997 og 36 millioner kroner i 1996. WTO taket for utbetaling av eksportstøtte til bearbejdede landbruksvarer er 36,4 millioner årlig fra år 2000.

Tabell 4.2 viser utbetalt eksportstøtte og prisnedskrivning per «varegruppe» i 1999. Det er ikke alle RÅK-varer som er berettiget direkte støtte i form av nedskrevne råvarer eller eksportstøtte.

Tabell 4.2 Utbetalt eksportstøtte og prisnedskrivning for 1999

Varegruppe	XR	PNS
brød og brødvarer, bakverk ellers	30 729	
deiger og mixer	2 296	11 888
div. sammensatte næringsmidler	3 936 068	483 291
diverse barnemat m/melk	2 296	3 516 631
flatbrød	76 703	
Iskrem	2 849 529	18 712 792
kaker	102 769	
kjeks, småkaker, kjekssjokolade	592 234	
Knekkebrød	392 577	
musli, cornflakes og lignende	9	
Pasta	10 243	
Pizza	13 739 876	26 217 011
sauser og preparater til tillaging av sauser	237 112	
Sjokolade	5 704 377	26 162 610
sukkervarer	3 568 417	5 722 128
supper, tørr og våte	312 605	1 822 201
tomatprodukter, sennep, majones remulade og lignende	1 651 345	4 613 886
«Ellers» inkl. bake-up pizza	492 601	2 604 203
Totalt	33 701 786	89 866 641

Kilde: Statens Kornforretning (Statens landbruksforvaltning) 2000

Selv om prisnedskrivningen er størst i beløp, er omfanget av varer som er berettiget eksportstøtte større enn det som er berettiget prisnedskrivning. Støtten beregnes ut fra forbruk av bestemte (norske) råvarer som er brukt i varen. Både råvare- og ferdigvareomfanget kan variere *noe*.

Tabell 4.3 viser fordelingen av denne type støtte på ulike bransjer i 1999. Det er kun enkelte få bransjer og varegrupper som mottar større beløp. For bakerbransjen går hele prisnedskrivningen og hoveddelen av eksportstøtten til pizzaprodusentene⁴⁶. Når det gjelder meierivarer er det utelukkende iskrem som mottar støtten.

Sammenligner en varegruppene og bransjene som mottar støtte til eksport eller prisnedskrivning med hvilke bransjer som eksporterer mest eller hvilke RÅK-produkter som det importeres mest av (avsnitt 5.2 om internasjonal handel), stemmer det i stor grad.

Tabell 4.3 Utbetalt XR og PNS per bransje i 1999

⁴⁶ Dette er en sannhet med modifikasjoner. Utjevning av prisen på mel og korn skjer på mølleleddet i stedet for hos bakevareprodusentene.

BRANSJE	XR	PNS
Andre næringsmidler	6 642 270	13 040 212
Bakervarer	14 934 888	26 217 011
Kornvarer	2 305	11 888
Meierivarer	2 849 529	18 712 792
Sjokolade og sukkervarer	9 272 794	31 884 738
Totalt	33 701 786	89 866 641

Kilde: Statens Kornforretning (Statens landbruksforvaltning) 2000

Tema 2: Landbruksforhandlinger i WTO

Av Viil Søyland

Nye forhandlinger i WTO, om videre liberalisering av verdenshandelen med landbruksvarer, skulle etter planen innledes 1999. Mandatet for forhandlingene på landbruksområdet er nedfelt i WTOs Landbruksavtale, artikkel 20. Her heter det at det langsiktige målet for forhandlingene er betydelige, gradvise reduksjoner i støtte og vern, der en også skal ta hensyn til andre forhold, blant annet såkalte ikke-handelsmessige hensyn («non-trade concerns»).

Startskuddet for den nye runden skulle gå i forbindelse med Ministerkonferansen i Seattle, USA, i desember 1999. Dette møtet brøt imidlertid sammen uten at man kom til enighet om et omforenet mandat. Man har likevel startet opp forhandlingene, men da med utgangspunkt i den såkalte «innebygde dagsorden», basert på Artikkel 20. Det har så langt vært holdt fire møter i spesialsesjoner av landbrukskomitemøtene i WTO (i Genève), der man har startet en prosess med analyse av teksten i Artikkel 20, og der medlemslandene har lagt fram posisjonspapirer mhp. den kommende runden. En samlet vurdering av denne prosessen («stock-taking») skal skje på et spesialsesjonmøte i landbrukskomiteen i WTO, 22–23 mars 2001.

Norge la fram sitt posisjonspapir til prosessen i WTO i januar 2001, der det ble redegjort for de norske synspunktene. I dette dokumentet ble det vektlagt behovet for kun begrensede tollreduksjoner for viktige landbruksprodukter (for Norge), samtidig som en aksepterer behovet for strengere disiplin mhp. eksportstøtte.

Så langt er det kun holdt møter i spesialsesjoner av landbrukskomitemøtene i WTO. Et nytt ministermøte er vedtatt holdt i Qatar i november 2001, der man håper på enighet om en mandatstekst for forhandlingene.

Det er for tidlig å si hva utfallet av nye forhandlinger på landbruk i WTO vil kunne bli. Det kan imidlertid med ganske stor sikkerhet sies at forhandlingene kommer til å ta utgangspunkt i de «tre pilarene» markedsadgang, eksportstøtte og internstøtte. Dette var også de sentrale temene under Uruguayrundens landbruksforhandlinger, og de støtteformene som ble gjort gjenstad for reduksjonsforpliktelser der.

Markedsadgang omfatter tollsatser og minsteimportkvoter. Tollsatsene kan reduseres på ulike måter, avhengig av om man kommer til enighet om å kutte jevnt i alle tollsatser, kutte høye tollsatser («Tariff peaks») mest, eller i større grad overlate til partene selv å avgjøre hvilke tollsatser de vil kutte mest. Et punkt som vil kunne bli sentralt i forbindelse med landbruksforhandlingene i WTO er «tariff escalation». «Tariff escalation» er en betegnelse på at tollnivået stiger med bearbeidingsgraden, dvs at man har lave tollsatser på råvarer og halvfabrikata, og høyere tollsatser på foredlede produkter. En slik tollfastsettelse brukes for å senke produksjonskostnadene og samtidig beskytte bearbeidingsindustrien innenlands, noe som kan gjøre det vanskelig for andre (råvareproduserende) land å bygge opp foredlingsindustri.

Muligheten til å gi eksportstøtte vil kunne reduseres som følge av nye forhandlinger i WTO. Av de tunge aktørene i WTO, er det kun EU som i utstrakt grad benytter seg av eksportsubsidier. Spørsmål knytter seg derfor til om EU vil kunne komme til å gi her (dvs redusere eksportstøtten) for å kunne beholde andre støtteformer.

Et sentralt tema av mer generell art, er hvorvidt man kommer til å få en bred eller en smal forhandlingsrunde, dvs om forhandlingsrunden skal omfatte flere sektorer, som Uruguayrunden, eller om man skal forhandle om landbruk isolert. Partene i WTO har svært ulikt syn på dette, men det foreligger så langt ikke opplysninger som skulle tilsi at man får en bred runde, som for eksempel også omfatter industriprodukter. Dette til tross for at tunge parter som EU, USA og Japan alle vil ha en bred runde. Det er i hovedsak u-land som ikke vil ha en bred runde. Dette henger blant annet sammen med at de ikke var fornøyd med implementeringen av forrige forhandlingsrunde, på industrisiden. Det bør i denne sammenheng sies at u-landene har fått en mye mer fremtredende og sentral posisjon i disse forhandlingene, enn de hadde under Uruguayrunden.

Bearbeidede landbruksvarer (RÅK-varer) er inkludert i WTO-forhandlingene på linje med andre landbruksvarer. Dvs en har et eget tollvern for disse varene, der tollsatsene er bundet i henhold til landbruksavtalen fra Uruguayrunden. I en analyse gjort for å vurdere status mhp. markedsadgang for bearbeidede landbruksvarene, som i hovedsak vil være RÅK-varer, er hovedkonklusjonen at norske bearbeidede landbruksvarer generelt har en omfattende beskyttelse gjennom WTO-tollen. Det er videre stor avstand mellom RÅK-toll og WTO-toll. Dette skulle innebære at det skal forholdsvis store reduksjoner til i WTO-tollen som følge av en ny WTO-forhandlinger, før dette vil få nevneverdig utslag for konkurranse-situasjonen i forhold til 3. land (dvs. ikke-EU/EØS-land, som omfattes av RÅK-systemet). Det er imidlertid enkelte unntak, og blant disse peker potetbaserte næringsmidler, som potetmos, seg ut som et produkt som er utsatt i forhold til tollreduksjoner i WTO. En kan ikke utelukke at også andre enkeltprodukter kan være utsatt. Samtidig skal en være klar over at tollsatsen, enten det dreier seg om RÅK-toll mot EU eller WTO-bundet toll, i en del tilfeller kan bli svært lav sett i forhold til verdien på produktet. Dette betyr at det kan være andre faktorer enn toll som er sentrale, når det gjelder RÅK-varenes konkurransesituasjon.

For å se på hvilke konsekvenser kommende forhandlinger i WTO vil kunne få for den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien, har «Næringsmiddelindustriens WTO-gruppe» initiert et prosjekt med tittelen «Konsekvenser for norsk landbruksbasert næringsmiddelindustri av mulige utfall av WTO-forhandlingene». Dette er et brukerstyrt prosjekt finansiert av «Næringsmiddelindustriens WTO-gruppe» og Forskningsrådet, der både næringsmiddelindustrien selv og NILF er involvert i arbeidet med analysen. Målet med dette prosjektet er å gi næringsmiddelindustrien et bedre bilde av de utfordringer en står ovenfor sett i lys av en ny WTO-avtale, og et bedre kompetansegrunnlag for å gi kvalifiserte innspill til myndighetene i forbindelse med WTO-forhandlingene. Dette vil i neste omgang være avgjørende for industriens strategiske valg av betydning for fremtidig konkurransekraft og lønnsomhet, og det vil bidra til å gjøre norske myndigheter bedre i stand til å ivareta norsk næringsmiddelindustriens interesser i forhandlingsprosessen.

5 Internasjonal handel

I 2000 var importen av produkter fra nærings- og nytelsesmiddelindustrien på 13,9 milliarder og tilsvarende var eksporten 24,3 milliarder hvorav 20,7 milliarder var fisk.

I dette kapittelet tar vi for oss utenrikshandelen med produkter fra nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Vi tar utgangspunkt i Statistisk sentralbyrås utenriks-handelsstatistikk over import og eksport av varer fordelt etter norske tollvarenummer⁴⁷ (SSB 2001e). Vi har fulgt Statistisk sentralbyrås definisjoner og inndelinger (SSB 2001f) og fordelt tollvarenumrene på bransjene (næringsgruppene) i henhold til dette. Enkelte varer ligger i gråsonen mellom ulike bransjer, og vi har ikke foretatt noen vurderinger om hvorvidt disse burde vært plassert annerledes. Varer som defineres som råvarer er ikke tatt med. Det vil for eksempel si at fersk kjølt fisk ikke er medregnet i tallene for fisk.

Verdien av import og eksport i løpende kroner⁴⁸ presenteres bransjevis i henholdsvis figur 5.1 og 5.2 i avsnitt 5.1. Tabellene som er grunnlaget for figurene ligger vedlagt (vedlegg 4). Inflasjonen har i perioden 1994–2000 vært relativt lav og har i denne sammenheng liten praktisk betydning. I tabellene presenteres, i tillegg til total import- og eksportverdi, bidragene fra de tre landene som hadde størst eksport- eller import⁴⁹ i 2000. Det gjøres oppmerksom på at det foreligger noe usikkerhet bak opphavslandene for importproduktene. Varene kan ha «mellomlandinger» som gjør at «riktig» opphavsland ikke alltid blir registrert.

Etter figurene følger en bransjevis beskrivelse av eksportens og importens omfang. I noen tilfeller går en nærmere inn på de enkelte varegruppene for å

⁴⁷ Grensehandel er ikke inkludert.

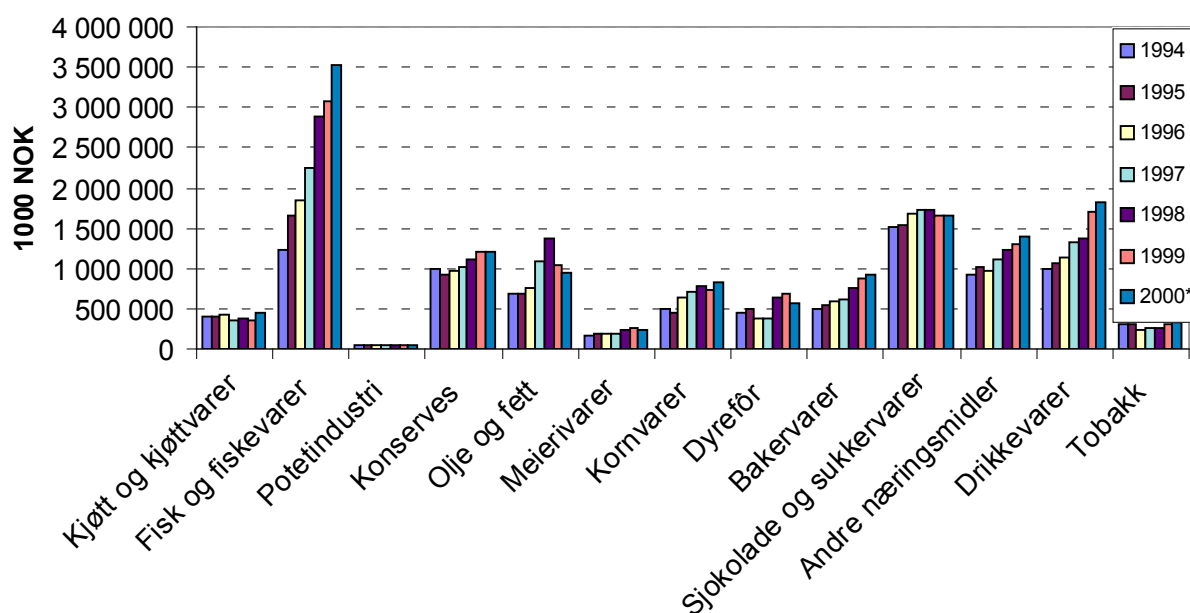
⁴⁸ Import er angitt i cif Norge og eksport i fob Norge.

⁴⁹ Det kan imidlertid være andre land som har større eksport og import enn disse i enkelt eller flere år i perioden 1994–1999.

kommentere større forandringer eller momenter som ikke kommer frem i de aggregerte tallene. Eksport og import av RÅK-varer blir behandlet i et eget avsnitt (5.2). Avsnitt 5.3 vurderer konkurransesituasjonen på hjemmemarkedet med utgangspunkt i tallene for eksport og import, produksjonstall fra kapittel 3 og data om råvarepriser i Norge og EU. Nytt i årets utgave er det siste kapittelet som gir en kort gjennomgang av noen få kvoteregimer (5.4).

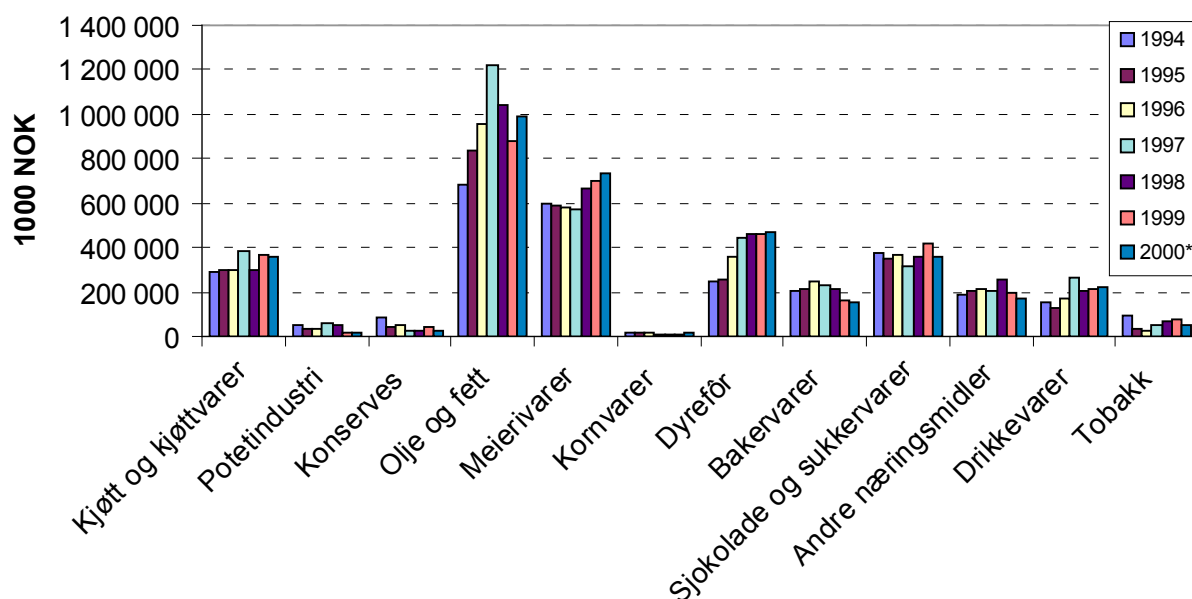
5.1 Import og eksport – fordelt på bransje

Samlet sett har importen av produkter fra utenlandsk nærings- og nytelsesmiddelindustri økt jevnt fra 8,7 milliarder kroner i 1994 til 13,9 milliarder kroner i 2000, dvs. med 5,2 milliarder kroner eller ca. 60 prosent. Figur 5.1 viser importen i 1994–2000 fordelt på varegrupper.

Figur 5.1 Import av varer fra utenlandsk nærings- og nytelsesmiddelindustri, 1994–2000 (*foreløpige tall)

Eksporten økte i samme periode fra 16,1 til 24,3 milliarder kroner, dvs. med 8,2 milliarder kroner eller 51 prosent. Figur 5.2 viser eksporten i 1994–2000 fordelt på varegrupper, med unntak av fisk og fiskevarer.

Figur 5.2 Eksport av varer fra nærings- og nytelsesmiddelindustrien, 1994–2000 (fiske og fiskevarer er holdt utenfor) (*foreløpige tall)

5.1.1 Kjøtt og kjøttvarer

Boks 5-1 Kjøtt og kjøttvarer

Kjøtt og kjøttvarer inkluderer slakt og videreforedlete produkter av rødt og hvitt kjøtt. Videre inkluderer bransjen tarmar og lignende produkter og bearbejdede produkter/ferdigretter med mer enn 20 vektprosent kjøtt.

Importen av kjøtt og kjøttvarer gikk jevnt nedover fra 411 millioner kroner i 1994 til 366 millioner i 1999. Volumet økte igjen til 439 millioner kroner i 2000 (20 prosent økning fra forrige år). De tre landene som eksporterte mest til Norge i 2000 var Sverige, Danmark og New Zealand. Sverige og Danmark økte sin eksport til Norge fra 1999 til 2000 etter en jevn nedgang fra 1995.

I 1996 og 1997 økte importen fra Botswana relativt mye, mens veksten i 1998 var mer moderat. I år 1999 og 2000 har imidlertid denne handelen avtatt og importen i 2000 var 29 millioner kroner, en nedgang fra toppåret 1998 på 46 millioner. I 1998 utgjorde importen fra Botswana 20 prosent av importert kjøtt og kjøttvarer. Denne importen er såkalt MUL-import, det vil si tollfri import fra de minst utviklede landene. Botswana er fortsatt det landet Norge mottar mest MUL-kjøtt fra (se for øvrig 5.4 om kvoter).

Eksporten av kjøtt og kjøttvarer har ligget på rundt 300 millioner kroner i perioden, og nådde en topp i 1997 på 383 millioner kroner og etter en nedgang i 1998 har den økt til 359 millioner kroner i år 2000. Sverige var den største mottakeren av norske kjøttvarer i 2000, og vi har et lite eksportoverskudd på denne varegruppen overfor Sverige. Belgia har videre vært en stor avtaker av norske varer

i 1997 og framover. En del av kjøtteksporten er reguleringseksport som varierer med markedssituasjonen, og vil være størst i perioder med markedsoverskudd⁵⁰.

5.1.2 Fisk og fiskevarer

Boks 5-2 Fisk og fiskevarer

Fisk er Norges største eksportnæring, etter olje. I vår statistikk er ikke fersk eller kjølt rund fisk med. Totaltallet for eksport av «fisk» vil derfor være langt høyere enn det som presenteres her, siden vi eksporterer mye «lite bearbejdede fiskeprodukter».

Det er verdt å merke seg at fisk og fiskevarer faktisk også er den produktkategorien blant næringsmidler vi importerer mest av. Det var en jevn økning i importen fra 1,2 milliarder kroner i 1994 til 3,5 milliarder kroner i 2000. Ikke overraskende er det nabolandene Russland⁵¹, Danmark og Island som eksporterer mest fisk til Norge. Russland og Island har en økning i eksporten til Norge i hele perioden fra 1994.

Norsk eksport har i perioden økt fra 13,1 til 20,7 milliarder kroner, dvs. med 59 prosent. Japan, Storbritannia og Portugal importerte mest i 2000. Det har i perioden fram til 1999 vært en økende eksport til disse markedene, men det var et fall i samtlige av disse markedene i 2000 og da særlig i Portugal. Hele 66 prosent av eksporten gikk i 2000 imidlertid til andre land enn de tre foran nevnte. Det viser at vi har store og ulike markeder for våre fiskeprodukter.

5.1.3 Potetindustri

Sammenlignet med andre bransjer, er handelen med varer fra potetindustrien over

Boks 5-3 Potetindustri

Under denne bransjen regnes handel med mel, flak og halvfabrikata av poteter og noen blandingsprodukter. En stor del av produktene som importeres går videre til industriproduksjon.

den norske landegrensen liten. Den utgjorde i 2000 0,3 prosent av importen⁵² og 0,2 prosent av total eksport av bearbejdede nærings- og nytelsesmidler. Importen varierte i perioden 1994 til 2000 mellom 38 og 48 millioner kroner. Det har vært en økning i importen fra Storbritannia og i en viss grad Nederland og Tyskland.

Eksporten går i hovedsak til våre naboland Danmark, Sverige og Island. De mottok 75 prosent av eksporten i 2000. Fra 1994 til 1998 varierte eksporten fra 35 til 59 millioner kroner, men det svenske og «andre markeder» utenom ovennevnte falt drastisk i 1999 og 2000 og total eksport i 2000 var kun 19 millioner kroner.

⁵⁰ I 1995 og 1996 var reguleringseksporten lav, med henholdsvis 584 tonn og 139 tonn. I 1997 var den 5820 tonn (KLF, 2000). I 2000 og senere år har en etter WTO-avtalen lov til å eksportere 1 500 tonn storfekjøtt og 3 800 tonn svinekjøtt årlig (St. prp. 65 særskilt vedlegg).

⁵¹ Russland er ellers et land vi også importerer mye ubearbejdet fisk fra.

⁵² I RÅK sammenheng diskuteres ofte «Pringles» chipsen som er laget av en «deig» av poteter. Denne kommer inn på tolltariff 1905.9099 «bakerevarer ellers», og importeres dermed ikke som «poteter».

5.1.4 Konserveres

Årlig importeres det konserveresprodukter for om lag 1 milliard kroner. Importen var rimelig stabil fra 1994 til 2000, og kom fra en rekke land. USA, Brasil og

Boks 5-4 Konserveres

Konserveres omfatter produkter av grønnsaker og frukt, bearbejdede og konserverte, og inkluderer innsatsfaktorer som pulp av bær og lignende. En god del av produktene er grønnsaker og bær som er «lett bearbejdet» og som inngår som innsatsfaktorer i den norske konserveresindustrien.

Nederland var de største eksportørene til Norge i 2000, og disse tre landene har økt sin eksport til Norge fra 1994 fram til i dag, med et lite unntak for et lite fall for Brasil i 2000.

Eksporten fra den norske konserveresindustrien har vært beskjeden. Den er redusert fra 85 millioner kroner i 1994 til om lag 22 millioner kroner i 2000. Eksporten gikk i 2000 i stor grad til Sverige, Danmark og Estland. Det ble i 1994 eksportert for 69 millioner kroner til Sverige, men eksporten sank til 5,8 millioner kroner i 2000. Det danske og estiske markedet har vokst i perioden men ikke tilsvarende fallet i avsetningen på det svenske markedet.

5.1.5 Olje og fett

Den totale importen av oljer og fett⁵³ har økte fra ca. 686 millioner kroner i 1994 til 1,4 milliarder kroner i 1998 men falt igjen i 1999 og 2000 til 958 millioner kroner i

Boks 5-5 Olje og fett

Planteolje som brukes i norsk industri er importert eller framstilt i Norge av importert råvare (soyaolje). Det norske markedet for «gult fett», dvs. margarin og blandinger derav, er i all hovedsak produsert innenlands.

sistnevnte år.

De store eksportørene er Danmark, Island og USA. Fra Island importerer vi utelukkende marint fett. USA er en «ny» eksportør til det norske markedet og hovedsakelig er også dette marint fett. Eksporten fra USA og Island har falt med henholdsvis 44 og 49 prosent fra toppåret 1998. Danmark er den desidert største eksportøren til Norge og stod for 31 prosent av importen av produkter fra denne bransjen.

Eksporten økte fra 683 millioner kroner i 1994 til 990 millioner kroner i 2000, med en topp i 1997 på 1,2 milliarder kroner. De største mottakerlandene var i 2000 Sverige, Storbritannia og USA.

⁵³ «Gult fett» er også vanlig smør, men dette regnes her som meierivare. En del fett kommer også inn under 2106.9060 «fettetulsjoner og lignende med mer enn 15 % melkefett» som hører inn under «andre næringsmidler».

5.1.6 Meierivarer

Importen av meierivarer økte jevnt fra 173 millioner kroner i 1994 til 246 millioner kroner i 2000. Det er tre tradisjonelt store eksportører av ost som står for hoved-

Boks 5-6 Meierivarer

Meierivarer inkluderer omtrent alle produkter basert på melk som tarifferes under kapittel 04 i tolltariffen i tillegg til iskrem, laktose og kasein. En del produkter basert på melk vil imidlertid havne inn under sekkeposter som kapittel 19.01 og 21.06, som ikke er med her.

parten av eksporten til Norge, henholdsvis Danmark, Frankrike og Tyskland. Disse landene har økt sin eksport til Norge i perioden 1994 til 2000, med unntak av en liten reduksjon for Danmark i år 2000.

Norsk eksport av meierivarer var nesten 3 ganger så stor som importen i 2000. Eksporten sank fra 599 til 574 millioner kroner i tidsrommet 1994 til 1997, men økte til 731 millioner kroner i 2000. Økningen fra 1999 kan forklares med økt salg til USA og Tyskland men i stor grad også økt salg til andre markeder. En god del av meierieksporten er imidlertid reguleringseksport, for eksempel TINE Norske Meieriers smørekseport og eksport av «japanprim» til Japan og Jarlsbergost til bl.a. USA. Se for øvrig avsnitt 5.4 om kvotehandel på ost.

5.1.7 Kornvarer

Den norske importen innen denne kategorien er høy i forhold til eksporten. Forholdet var om lag 44:1 i 2000. Importen økte med ca. 66 prosent fra 1994 til

Boks 5-7 Kornvarer

Kornvarer inkluderer en hel del produkter. Blant annet går deiger og mixer til framstilling av brød og andre bakervarer inn her.

2000. Økningen i importerte varer fra de tre viktigste eksportnasjonene var stor, men USA skiller seg ut med en eksportøkning til Norge på 135 millioner kroner, eller 217 prosent.

Den norske eksporten av kornvarer er liten og avtok fra 1994 til 1999, men økte igjen i 2000. Total eksport er likevel ikke på mer enn rundt 19 millioner kroner. Det lille vi eksporterte i 2000 gikk i hovedsak til USA, Sverige og Danmark.

5.1.8 Dyrefôr

Boks 5-8 Dyrefôr

Med dyrefôr menes fôr til husdyr så vel som kjæledyr, inkludert fisk. Fôrmais, høy, surfôr og lignende er ikke med i statistikken. Det er i stor grad flyt av fôrprodukter begge veier over de norske grensene.

Importen økte mye fra 1997 til 1998, fra 385 til 639 millioner kroner, etter en nedgang fra 1995 til 1996. Økningen fortsatte i 1999 men i 2000 falt importen igjen og endte på 574 millioner kroner. De tre største eksportørlandene i 2000 var Storbritannia, Danmark og Tyskland. Alle disse tre landene reduserte sin eksport av fôr til Norge i år 2000 sammenlignet med foregående år.

Deler en opp importen i henholdsvis «fôr til husdyr» og «fôr til kjæledyr» (i begge tilfeller inkludert fiskefôr) fordelte denne seg jevnt på disse to i 2000. Tidligere år har importen vært dominert av fôr til kjæledyr. Danmark, Storbritannia og Sverige dominerte importen av husdyrfôr i 2000 (88 prosent i alt). Frankrike, Tyskland og Nederland var samme år størst på fôr til kjæledyr (54 prosent av total import).

Den norske eksporten økte jevnt fra 249 millioner kroner i 1994 til 472 millioner kroner i 2000. Det gir en relativ økning på 90 prosent. Av total eksport utgjorde fiskefôret ca. 71 prosent i 2000. Den desidert største mottakeren var Færøyene med kjøp for 246 millioner kroner i 2000, dvs. 52 prosent av total eksport. Ellers mottok Sverige og USA til sammen ca. 15 prosent av den norske eksporten. Både Færøyene og Sverige har hatt en jevn økning i importen av norskprodusert fôr.

Deler en opp eksporten i «fôr til husdyr» og «fôr til kjæledyr», har husdyrfôret dominert eksporten (93 prosent i 2000). Det har ellers vært en jevn stigning i eksporten av begge typer fôr. Så godt som all eksport til Færøyene var husdyrfôr, inkludert fôr til fiskeoppdrett.

5.1.9 Bakervarer

Boks 5-9 Bakervarer

Bakervarebransjen inkluderer hele avsnitt 19.05 i tolltariffen. Herunder kommer kjeks, småkaker, pizza, brød og brødvarer, kavring, flatbrød og lignende. Deiger, mixer og lignende til framstilling av disse produktene går inn under «kornvarer», og pizza med ustekt bunn under «andre næringsmidler».

Importen av bakervarer har økt jevnt fra 505 millioner kroner i 1997 til 925 millioner kroner i 2000, dvs. en stigning på 83 prosent. Fra 1998 til 2000 steg importen med nesten 22 prosent. Sverige og Danmark er «storeeksportører» av bakervarer til Norge, og sto i 1998 for henholdsvis 34 og 24 prosent av den totale importen. Frankrike er ny i tre-på-topp med 7,5 prosent av importen. Frankrike har økt på forskjellige brødvarer. Det har vært en jevn økning i importen fra Sverige og Danmark (98 og 83 prosent fra 1994 til 2000). På brødvarer er ellers også Italia stor, mens Storbritannia er stor på kjeks og lignende produkter. Videre har både

danskene og svenskene, direkte eller indirekte, eierinteresser i norske bakeri-bedrifter.

Eksporten av bakervarer fra Norge utgjorde i 2000 156 millioner kroner. Det er en nedgang fra toppåret 1997 med 32 prosent. En stor del av denne eksporten i form av ferdigpizzaer, særlig til Sverige. Mens importen har vist betydelig økning, har eksporten vært stabil og altså litt nedadgående de siste to årene. Sverige og Finland var de viktigste eksportmarkedene i 2000. Generelt har eksporten til de to sistnevnte landene avtatt det siste året. Videre har vi en det siste året hatt en eksport av bakervarer til Kenya på 20 millioner kroner. Dette er særlig produkter som klassifiseres under «bakervarer ellers», en samleposisjon i tolltariffen som inneholder til dels svært ulike produkter.

5.1.10 Sjokolade og sukkervarer

Boks 5-10 Sjokolade og sukkervarer

Under denne overskriften er det hovedsakelig sjokolade og «godterier», men også vanlig sukker og en beskjedne mengde kandiserte eller glasserte fruktdeler.

Det ligger en del opplysninger skjult bak tallene for denne industrien: En del av de norske sjokolade- og sukkervareprodusentene tilhører internasjonale konserner, eventuelt norske konserner med interesser i utlandet. Konsernstrukturene tilsier at det vil være en del flyt over grensene. Videre er det ingen sukkerproduksjon i Norge, og importtallene sammenlignet med eksporttallene gir følgelig et litt galt bilde over konkurransesituasjonen.

Det har vært en svak, men jevn økning i importen av denne typen varer i perioden 1994–2000, fra 1,5 til 1,7 milliarder kroner (økning på 18 prosent). Danmark, Sverige og Storbritannia var de landene som eksporterte mest av disse varene til Norge i 2000. Vanlig sukker utgjør en stor del, enten i bulk eller i forbrukerpakninger. Danmark og Storbritannia er de viktigste eksportnasjonene for vanlig sukker til Norge (Danisco og Tate & Lyle).

Eksporten var i samme periode forholdsvis stabil og lå mellom 320 (1997) og 419 (1999) millioner kroner. Etter toppen i 1999 falt eksporten igjen til 362 millioner i 2000. Sverige har i hele perioden vært det desidert største eksportmarkedet og tok i 2000 av for ca 53 prosent av norsk eksport mens Danmark og Finland tok av for 30 prosent.

5.1.11 Andre næringsmidler

Boks 5-11 Andre næringsmidler

Dette er en sammensatt kategori som inneholder en rekke produkter som ikke passer inn under de andre kategoriene. Bransjen omfatter blant annet produkter som te og kaffe, smakstilsetninger og krydder (inkludert sauser), pastavarer, diettmat og diverse homogeniserte matvarer, gjær og andre bakehjelpemidler, eddik, supper og buljonger, pizza m/ustekt bunn og diverse eggeprodukter.

På importsiden er dette en relativt stor «bransje». Varene innenfor denne bransjen utgjorde om lag 10 prosent av den totale importerte varemengden innenfor nærings- og nytelsesmiddelindustrien i 2000.

Importen økte fra 927 millioner kroner i 1994 til 1 398 millioner kroner i 2000, men det var noen mindre fluktuasjoner i mellomtiden. Sverige, Danmark og Storbritannia stod for om lag 51 prosent av eksporten til Norge. Te og kaffe utgjorde 19 prosent og krydder og smakstilsetninger (inkludert sauser) utgjorde 19 prosent av total import for denne gruppen i 2000. Av importen av krydder og smakstilsetninger på 267 millioner i 2000, utgjorde sauser 94 prosent (251 millioner kroner). Pastavarer er voksende kategori og økte fra 40 millioner kroner i 1994 til 101 millioner kroner i 2000. Pastavarene utgjorde i 2000 likevel kun 7 prosent av importen av «andre næringsmidler» og kom i stor grad fra Italia. Homogeniserte varer utgjorde en forsvinnende liten del, mens det ble importert mest av varer som faller inn under gruppen «næringsmidler ellers» (756 millioner eller 54 prosent i 2000). Av dette er en stor del uspesifisert (tolltariff 21069090 «næringsmidler ikke ellers nevnt»).

Den totale eksporten i denne «bransjen» var i 1994 191 millioner kroner og steg til 256 millioner kroner i 1998, men falt til 175 millioner i 2000. Eksporten gikk i all hovedsak til Sverige, Danmark og Storbritannia. «Næringsmidler ellers», utgjorde ca. 69 prosent av eksporten og 51 prosent av dette gikk til landene nevnt ovenfor. Bildet er at kategorien «næringsmidler ellers» vokser. En stor andel av dette er RÅK varer (se avsnitt 5.2).

5.1.12 Drikkevarer

Boks 5-12 Drikkevarer

Denne bransjen innbefatter både vin, brennevin, øl, malt og mineralvann og leskedrikker.

Importen har vært økende fra 989 millioner kroner i 1994 til 1 834 millioner kroner i 2000. De to største eksportnasjonene som bidrog til det norske markedet var i 2000 Frankrike og Spania. Frankrikes eksport til Norge bestod av 2/3 vin (28 prosent av importen) og 1/3 brennevin. Spanias eksport er omtrent utelukkende vin (27 prosent av total import av vin).

Fra Italia, det tredje største eksportlandet til Norge innen denne bransjen, importerer Norge vin og andre ikke-destillerte gjærede drikkevarer

Importen av øl kom i 2000 i stor grad fra Sverige, Tyskland og Nederland (43 prosent). Dette er en endring fra 1998 hvor Irland og Storbritannia vare store eksportører til det norske markedet. I 2000 utgjorde øl kun 4,5 prosent av importen av drikkevarer. Mineralvann utgjorde samme år ca. 9 prosent og kom hovedsakelig fra Finland, Sverige og Nederland (56 prosent av totalen).

På eksportsiden er utviklingen noe mer uklar. I 1994 eksporterte vi drikkevarer for 157 millioner kroner og i 2000 for 223 millioner kroner. I 1997 var eksporten oppe i 262 millioner kroner. Det har vært noen fluktasjoner mellom årene, særlig med hensyn til eksporten til Sverige. Sverige importerer en stor del av den norske eksporten av drikkevarer (36 prosent i 2000). Derest kommer Danmark og Tyskland.

Varesammensetningen på eksportsiden er naturlig nok annerledes enn det som er tilfelle for importen. I 2000 var 55 prosent mineralvann, 27 prosent destillert brennevin og 7 prosent øl. Brennevinet gikk nesten utelukkende til Sverige, Danmark og Tyskland (96 prosent). Mineralvannet ble eksportert hovedsakelig til Sverige (68 prosent). Fra 1996 til 1997 økte verdien av mineralvanneksporten til Sverige fra 26 til 143 millioner kroner men den var i 2000 falt til 88 millioner kroner. Dette kan ses i sammenheng med konsernstrukturer over den norsk-svenske grensen og pris- og tollendringer på sukker og sukkerholdige varer i EU og delvis Norge.

5.1.13 Tobakk

Boks 5-13 Tobakk

Tobakk defineres som «nyttelsesmiddel» heller enn «næringsmiddel». Handelen med ferdige tobakksvarer er begrenset, men importen var ca. seks ganger større enn eksporten i 2000. I importen er det årlige fluktasjoner i total mengde og forholdet mellom land.

Sveits eksporterte mest tobakk til Norge i 2000 (186 millioner kroner). Nederland er normalt en stor eksportør, men eksporten til Norge fluktuerer veldig: 107 millioner kroner i 1998 mot 35 millioner i 2000. Dette bør nok ses i sammenheng med at flere av tobakksvareprodusentene er multinasjonale selskaper. Sverige bidrar ellers med noe import (40 millioner kroner i 2000), inkludert snus.

Eksporten avtok fra 1994–1995 (fra 91 til 37 millioner kroner) og holdt seg forholdsvis lav frem til 1997. Fra 1997 til 1999 økte eksporten med 62 prosent til 80 millioner men falt igjen til 50 millioner i 2000. Latvia og Russland begynte å importere tobakk fra Norge i 1997 og 1998. Ellers holder Danmark stand som viktigste avtaker av de norske tobakksproduktene og tok av for 65 prosent i 2000.

5.2 RÅK-varenes betydning i den internasjonale handelen

Boks 5-14 Definisjon av RÅK

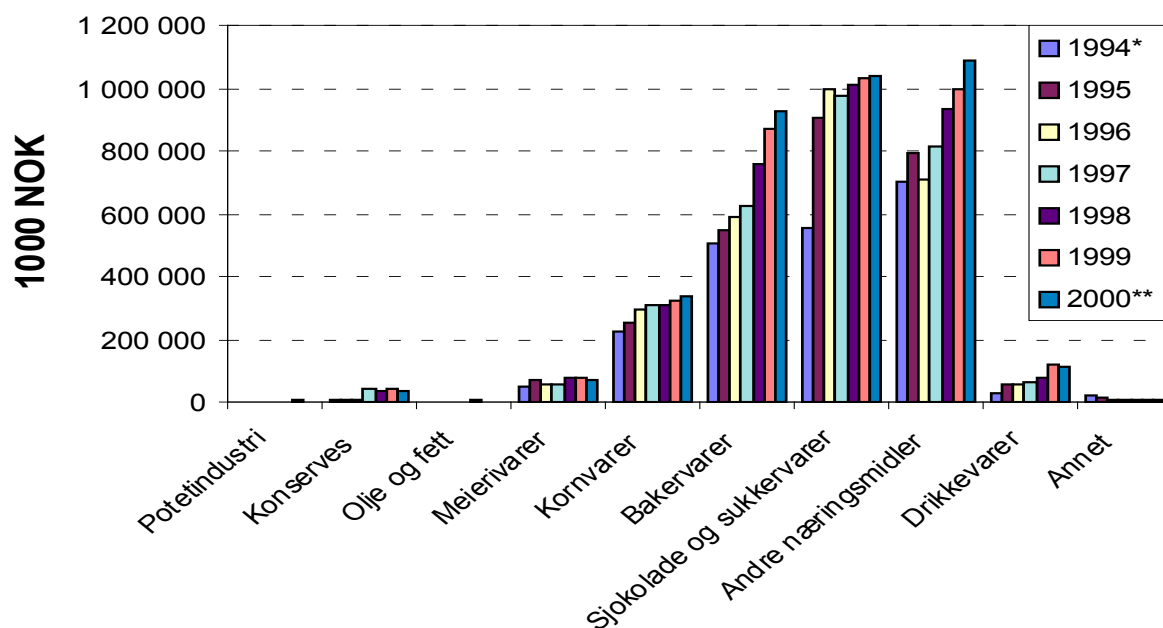
En RÅK-vare kan defineres som en vare der det gis eller kan gis, råvarepriskompensasjon i form av prisnedskrivning, eksportstøtte eller toll på konkurrerende import. I praksis vil det si en del bearbejdede landbruksvarer som er større grad utsatt for internasjonal konkurranse på hjemmemarkedet enn hva som er tilfellet for andre landbruksvarer.

5.2.1 Reguleringen av RÅK-varer

Selv om norsk jordbruksproduksjon generelt er sterkt beskyttet mot utenlandsk import gjennom høye tollsatser, er bildet mer nyansert for en del bearbejdede jordbruksprodukter. Dette gjelder de såkalte RÅK-varene som er underlagt et eget handelsregime bl.a. gjennom avtaler med EU. Prinsippet bak ordningen er at man skal ha «like konkurransevilkår» i en «frikonkurranse» på disse produktene ved å jevne ut forskjellen i råvarekostnad mellom Norge og EU. Tollbeskyttelsen for RÅK-varer skal i prinsippet dekke den faktiske prisforskjellen mellom norsk og internasjonalt nivå med hensyn på («norske») jordbruksråvarer og det tilsvarende skjer i EU. Industrielementet skal således ikke være tollbeskyttet. Ordningen ble omlagt og mindre dynamisk ved at WTO-avtalens Uruguayrunde fra og med 04.10.95 satte en stopper for kontinuerlig utjevning i råvareprisforskjeller ved å regulere en variabel importavgift. Satsene på råvarene som nyttes for å beregne tollene på RÅK-varene ble i utgangspunktet fastsatt av Statens Kornforretning. Råvaresatsene ble beregnet på grunnlag av prisdifferansene mellom de aktuelle råvarene i Norge og på verdensmarkedet i 1994. Disse satsene ble som et resultat av den reforhandlede Protokoll 2-avtale justert noe ned i 1996.

Norge gjennomførte imidlertid forhandlingene om Protokoll 3 med EU-kommisjonen i 1999, der en kom fram til en løsningskisse: generelt 3 prosent kutt i alle tollsatsene for RÅK-varer samt en utvidelse av vareomfanget til bl.a. margarin m/smørfett og syltetøy. Dette ble det ikke noe av fordi enkelte av EUs medlemsland og da særlig Sverige, ikke var fornøyd med innrømmelsene Norge måtte gjøre i forhold til nedskjæring i tollsatsene. Svenskene mente at det lå industritollbeskyttelse inne i de norske tollsatsene som måtte fjernes. Senere (sommeren 2000) sa EU kommisjonen at de ikke ønsket en omfattende forhandling rundt protokoll 3 men ville begrense det til en tollreduksjon på noen enkeltvarer og tillegg av noen varer (margariner med smørfett og syltetøy). Norge la fram et svar på dette i desember 2000 der man tilbød reduksjon i tollsatsene på enkeltvarer som gitt overfor, men med i hovedsak lavere satser. I tillegg forlangte Norge tollreduksjon inn til EU på noen andre ferdigvarer: barnemat, supper og peanøtter. For øvrig mener svenskene at Norge må avvikle prisnedskrivingsordningen. Dette er hvor forhandlingene står per dags dato (mars 2001).

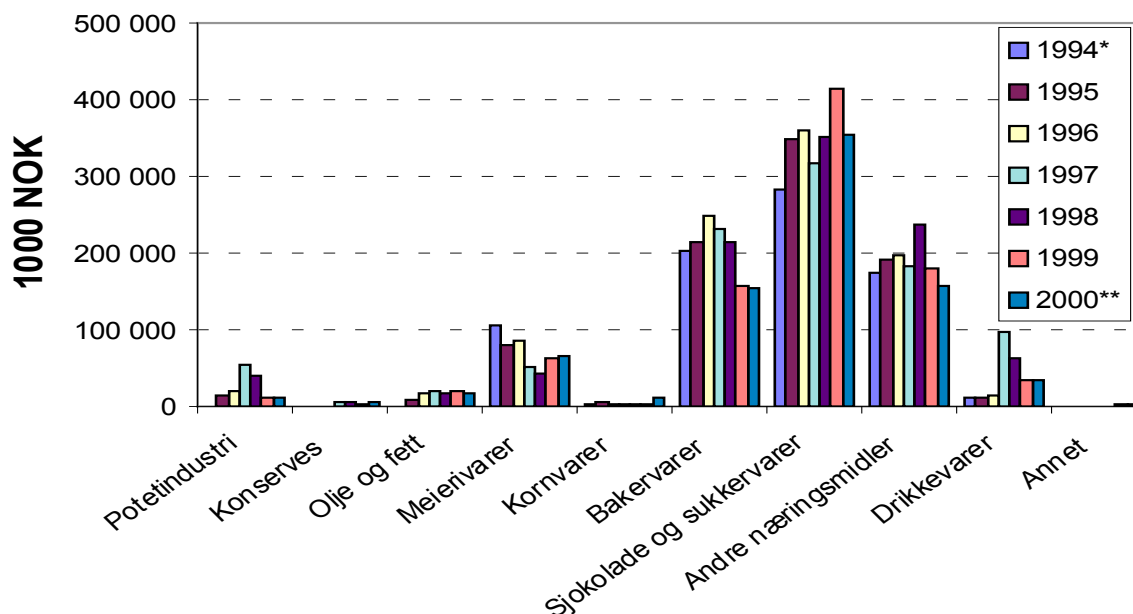
I vedlegg 5 ligger det to tabeller som viser hvor mye RÅK-varer som henholdsvis importeres og eksporteres av produkter fra de ulike bransjene innenfor nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Dette er forsøkt illustrert i Figur 5.3 og Figur 5.4.

*1994 tallene er usikre grunnet omlegging av tolltariffen

**2000 tallene er foreløpige

Figur 5.3 Import av RÅK-varer for hver enkelt bransje

*1994 tallene er usikre grunnet omlegging av tolltariffen

**2000 tallene er foreløpige

Figur 5.4 Eksport av RÅK-varer for hver enkelt bransje

Bransjene kjøttvarer, fiskevarer, dyrefôr og tobakk produserer ikke varer som går inn under RÅK-ordningen. De er likevel ikke uberørt dersom de produserer innsatsfaktorer som det kompenseres for, når de går inn i spesielle ferdig produkter. Noen av bransjene leverer både støtteberettigede råvarer og produserer

enkelte RÅK-varer (for eksempel meieriene). Dataene som presenteres for 1994 er svært usikre pga. omlegginger i tolltariffen. Importen er i hele perioden (1994) 1995–2000 3–4 ganger større enn eksporten. Fordelingen av import og eksport av RÅK produktene på mer detaljerte *varegrupper* ligger som vedlegg 6.

5.2.2 Import av RÅK-varer

Importen av RÅK-varer har økt jevnt de siste årene fra 2,6 milliarder kroner i 1995 til 3,6 milliarder kroner i 2000. Importen av RÅK-produkter utgjorde, relativt sett, i samme periode rundt 25 prosent av importen av produkter fra nærings- og nytelsesmiddelindustrien.

Det er bransjen «sjokolade og sukkervarer» som har hatt størst RÅK-import fram til 1999, deretter har «andre næringsmidler» vært større målt i verdi av importen med import for 1,087 milliarder kroner. Deretter fulgte sjokoladebransjen, (1,035 mrd. kroner), bakervarer (925 millioner kroner) og kornvarer (336 millioner kroner). Alle varene innenfor bakervarebransjen er RÅK-varer. For «andre næringsmidler» utgjør denne 78 prosent, sjokolade og sukkervarer 63 prosent og kornvarer 41 prosent, i år 2000.

Importen (i absolutt verdi) øker spesielt for pastavarer og alle typer bakervarer inkludert deiger og melmixer. For sjokolade og sukkervarer har importen vært høy i hele perioden. Dette er alle produkter som også produseres i hjemmemarkedet.

5.2.3 Eksport av RÅK-varer

Eksporten av RÅK varer økte i perioden 1995–98 fra 870 til 954 millioner kroner. Deretter falt eksporten til 890 millioner i 1999 og til 815 millioner i år 2000. Nedgangen kan i stor grad tilskrives fall i eksport av bakervarer, sjokolade og sukkervarer og «andre næringsmidler» Relativt sett har eksporten av RÅK-varer i samme periode utgjort mellom ca. 3,3 og 5,3 prosent av total eksport fra nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Trekker en ut fiskeindustrien, svingte RÅK-eksportens andel av eksporten mellom 23 prosent og 29 prosent.

I absolutte tall er det bransjene sjokolade og sukkervarer (355 millioner kroner), «andre næringsmidler» (158 millioner kroner), bakervarer (156 millioner kroner) og meierivarer (66 millioner kroner) som dominerer eksporten av RÅK-produkter. Relativt er det i bakerbransjen (100 prosent), sjokolade og sukkervarer (98 prosent), «andre næringsmidler» (90 prosent) og potetindustrien (59 prosent) hvor RÅK-produksjonen utgjør den største andelen av bransjenes respektive totale eksport.

Eksporten (i absolutte verditall) har stagnert eller blitt redusert ganske mye for en del varegrupper, men andre grupper har økt eksporten. Varegruppen potetprodukter viser en klar nedadgående trend fra 1995 fram til og med 1998/99 er. Iskrem, som tilhører bransjen meierivarer, har tatt seg opp igjen i år 2000 (42 millioner) etter jevnt fall fra 1994 (72 millioner) til 1998 (25 millioner). På pluss siden finner en supper, som har hatt en noe ujevn, men voksende eksport og en stagnasjon de siste årene. Øl har hatt en eksportvekst etter fallet fra 1994 til 1995. Sjokolade har hatt en økning, om noe ujevn over tid og en liten nedgang det siste året.

5.3 Konkurransesituasjonen for norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri

Man kan til en viss grad si noe om norske nærings- og nytelsesmiddelbedrifters konkurransesituasjon, ved å se på import- og eksportverdien i forhold til verdier som for eksempel bruttoproduksjonsverdi. Konkurransesituasjonen er imidlertid påvirket av mange faktorer og bør derfor sees på i en større sammenheng: Norske nærings- og nytelsesmiddelbedrifter konkurrerer også seg i mellom likeså mye som mot utenlandske aktører. Internasjonale konsernstrukturer og eierforhold tilsier også at i enkelte situasjoner er det egentlig innenlandsproduksjonen som er en gitt bedrifts konkurranse mens importen er en del av bedriftens produktspekter. Videre kan import og innenlands produksjon dekke ulike segmenter i markedet, for eksempel høy kvalitet/høy pris på innenlands produksjon og lavere kvalitet til en lavere pris for importerte varer.

I det følgende vil vi kun gjøre en overordnet kvalitativ vurdering og kommentere nærings- og nytelsesmiddelindustrien internasjonalisering.

To forhold blir vurdert:

- Råvarekostnader for norsk produksjon versus utenlandsk produksjon
- Brutttoproduksjonsverdi i norske nærings- og nytelsesmiddelindustrier i forhold til import- og eksporttallene.

I tillegg kommenterer vi RÅK-industriens konkurransesituasjon og framtidsutsikter vurdert ut fra også andre kriterier.

5.3.1 Konkurranseskraft vurdert ut fra råvarepriser

Det er stor variasjon mellom forbruk av de ulike råvarene fra produkt til produkt. Konkurranseskraften til «råvareintense» produkter, dvs. produkter hvor råvarekostnaden utgjør en relativt stor andel av kostnaden, påvirkes mest av høye råvarepriser. Kostnader knyttet til omstilling av produksjonsutstyr, arbeidslønn osv. vil også ha betydning.

Det nevnes ofte, i ulike sammenhenger, at norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri er lite konkurransedyktig, blant annet fordi vi har høye råvarepriser. Et knippe viktige råvarer ble gjennomgått i kapittel 4. Det går fram at norsk industri tilbys kjøtt, ost, glykose og andre potetprodukter til høyere priser enn produsenter i EU. For melkepulver varierer prisene etter kvalitet og innhold, men generelt er norske priser og EU priser omtrent like. Norske bedrifter har imidlertid tilgang på rimeligere kondensert melk og smør enn sine konkurrenter i EU. På sukker har norske produsenter en stor fordel framfor EUs produsenter.

Produksjoner hvor det brukes mye sukker skulle i så fall ha gode forhold i Norge. Dette gjelder produkter som for eksempel sjokolade, mineralvann og konserver. En del av disse produksjonene har imidlertid også et stort forbruk av stivelse og glykose. Disse innsatsfaktorene har en forholdsvis høy pris i Norge. Skal en vurdere konkurranseskraft ut fra en råvarekostnadsberegning bør en derfor se på hver enkelt produktgruppe og bedriftenes produktportefølje.

5.3.2 Konkurranseskraft og internasjonalisering vurdert ut fra import og eksport

Fiskeindustrien er i høy grad internasjonalisert. Produksjonsverdien var i 1998 23,3 milliarder kroner og eksporten var samme år på 19,7 milliarder kroner. Eksporten i 1999 og 2000 var på henholdsvis 20,5 og 20,8 milliarder kroner. De andre nærings- og nytelsesmiddelbransjene er mer innenlandsorienterte. Importen er i de fleste bransjer større enn eksporten, med unntak av meierivarer.

Total bruttoproduksjonsverdi for nærings- og nytelsesmiddelindustrien var 107,2 milliarder kroner i 1998, jamfør kapittel 3. I samme år var importen om lag 12,8 milliarder kroner (ca. 12 prosent av bruttoproduksjonsverdi) og eksporten 23,2 milliarder kroner (ca. 22 prosent av bruttoproduksjonsverdi) inkludert fisk og 3,6 milliarder kroner eksklusive fisk. Når det gjelder konkurranseskraften på innenlandsmarkedet, er det tendenser til at økningen i import er høyere enn økningen i eksport, når en holder fisk utenfor. Dette gjelder særlig RÅK-varene.

Alt i alt kan en derfor si at norsk næringsmiddelindustri er konkurranseutsatt, og merker økende konkurranse fra det utenlandske markedet, særlig på RÅK-varer (jamfør neste avsnitt, 5.3.3).

5.3.3 Konkurransesituasjonen for RÅK-varer

Når tollsatsene for RÅK-varer er bundet, vil en ulik utvikling i råvarepris i Norge og EU kunne påvirke konkurranseforholdene for nærings- og nytelsesmiddelindustrien.

Hvor sterk importkonkurransen er vil variere mellom ulike RÅK-varer. Forhold som foredlingskostnader og transportkostnader, vil selvfølgelig også ha betydning, og kan i enkelte tilfeller ha langt større betydning, i tillegg til råvarekostnader, jamfør vurderingen i avsnitt 5.3.2.

Den norske RÅK-vareindustrien har likevel i den senere tid vist økende bekymring for sin konkurranse situasjon. I EU har prisene sunket på 90-tallet, samtidig som tollsatsene er blitt redusert. Som en del av Agenda 2000 er det lagt opp til ytterligere prisreduksjoner. Betydningen av dette vil også avhenge av EUs eksportstøtte og utviklingen i verdensmarkedsprisene. Dersom råvarekostnadene i EU blir ytterligere redusert mens dette ikke skjer i Norge kan konkurranse situasjonen for nærings- og nytelsesmiddelindustrien i Norge bli forverret⁵⁴.

I stortingsmelding 19 (1999-2000) om landbrukspolitikken (Landbruksdepartementet 1999) omhandles disse problemstillingene særskilt: *«Det er utarbeidet et sett med virkemidler for å kompensere for de ekstra kostnader som industrien i Norge har i forhold til i andre land. Flere av disse virkemidlene er spesielt rettet inn mot industri som omfattes av ordningen med råvarepriskompensasjon (RÅK-industrien). Landbruksdepartementet legger til grunn at disse virkemidlene vil bli videreført, med de justeringer som kreves bl.a. som følge av våre internasjonale forpliktelser. For å opprettholde en konkurransedyktig næringsmiddelindustri må*

⁵⁴ Dette avhenger selvfølgelig også av verdensmarkedsprisenes utvikling og EUs bruk av eksportstøtte på råvarer.

det gjennom prisutviklingen innenlands og målrettede virkemidler legges til rette for å sikre industrien konkurransedyktige rammevilkår». (s. 60).

Om prispolitikken heter det at «... Regjeringen legger på dette grunnlag opp til at jordbruksavtalens målpriser tilpasses slik at de gir grunnlag for nasjonal markedsbalanse og bidrar til å opprettholde konkurransevilkårene for næringsmiddelindustrien når EU gjennomfører Agenda 2000. Det er usikkert hvor stor reduksjonen i råvareprisene vil bli i EU som følge av Agenda 2000. Blant annet vil utviklingen i verdensmarkedsprisene på korn få betydning for prisnivået. Ved full gjennomføring kan inntektsvirkningen for jordbruket i Norge anslås til over 1 milliard kroner. Ved gjennomføring av målprisreduksjoner samtidig med gjennomføring av kompensasjonsordning, vil en stor del av prisreduksjonene gjennomføres tidlig i perioden. Dette vil særlig være viktig for den innenlandske markedsbalansen og konkurransekraften til næringsmiddelindustrien.» (s. 132–133).

5.4 Noen sentrale temaer rundt kvotehandel

Kvotehandling er et omfattende tema og berører både import- og eksport. WTO har et forholdsvis rigid regelverket for kvoter og andre ikke-tariffære handelshindre. Bilaterale avtaler legger imidlertid opp til kvoter og preferanser. I tillegg er det såkalte kompensasjonskvoter mellom EU og Norge både på markedsadgang til EU for norske produsenter og vice versa. Dette avsnittet forsøker ikke å gi en fullstendig oversikt over temaet, men fokuserer på to aspekter: Importkvoter fra MUL land (5.4.1) og ostehandel (5.4.2).

5.4.1 MUL importkvoter

Norge har i likhet med andre industriland et tollpreferansesystem overfor utviklingslandene (GSP⁵⁵). Systemet åpner for at det gis tollfrihet eller ilegges lavere tollavgifter ved import av varer fra GSP-landene til Norge. For import fra de minst utviklede landene (MUL) har Norge etablert særskilte importbetingelser innenfor GSP-systemet. For import fra MUL gis det tollfrihet for alle varer, med unntak av korn, mel og fôrstoffer.

MUL import er særlig fokusert i forbindelse med import av storfekjøtt. GSP-ordningen har en sikkerhetsmekanisme som innebærer at det kan treffes tiltak dersom varene «importeres i slike mengder og under slike omstendigheter at de forårsaker markedsforstyrrelse». Nivået for utløsning av sikkerhetsmekanismen ved import av storfekjøtt i år 2001 er satt til 2 700 tonn utbeinet kjøtt (tilsvarende 3 375 tonn med bein).

De viktigste MUL landene på storfekjøtt er Botswana og Namibia. Importen fra disse to landene har sunket fra 2 131 tonn i 1998 til 2 047 tonn i 1999 og videre til 1 523 tonn i 2000⁵⁶.

⁵⁵ GSP: General System of Preference

⁵⁶ Dette er sammenlagt for all eksport fra de gitte landene under bransjen «kjøtt og kjøttvarer».

5.4.2 Ostehandel

Det er en egen osteavtale mellom Norge og EU. Avtalen er av 1983 og innebærer at en viss mengde ost kan sendes «begge veier» til en redusert toll.

Inn til Norge har EU en kvote på 2 560 tonn årlig, hvorav 200 tonn er en kompensasjonskvote innført ved Finlands og Sveriges inntreden i EU, og 234 tonn er en industrikvote. Kvoteene fordeles av Statens landbruksforvaltning på norske importører på grunnlag av utnyttelse av fjorårets kvote. Hele kvoten er fordelt per i dag, men det er et reservekvantum som er forbeholdt eventuelt nye søkere. Ostene skal være supplement til det norske varespekteret.

Fra Norge til EU er det en kvote på 2 351 tonn Jarlsberg og ridderost, 357 tonn mysost og 800 tonn smelteost. Det er verdt å merke seg at disse tonnene registreres inn blant eksportsubsidiert volum i forhold til WTO forpliktelsene. Kvoten er fordelt mellom to norske aktører.

Tema 3: WTO og regulering av tekniske handelshindre

Av Frode Veggeland

Uruguayrunden i GATT (1986–93) og den påfølgende etableringen av WTO i 1995, innebar at handelen med mat og landbruksprodukter for første gang ble integrert i særlig omfang i et globalt handelsregime. Det er tre avtaler i WTO som i den forbindelse står sentralt: avtalen for landbruk, som inneholder bestemmelser om markedsadgang, internstøtte og eksportsubsidier, SPS-avtalen («Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures»), som skal regulere hensynet til folks, dyrs og planters helse, og TBT-avtalen («Agreement on Technical Barriers to Trade»), som skal redusere problemet med tekniske handelshindre. Landbruksavtalen har fått størst oppmerksomhet i diskusjonen omkring WTOs betydning for landbruket og matindustrien. Jeg skal derfor heller se nærmere på betydningen av de to andre avtalene (se også Veggeland 2001). Hva går disse avtalene ut på, og på hvilken måte kan de bidra til å regulere matvarehandelen?

Noe av bakgrunnen for at SPS- og TBT-avtalen ble integrert som egne avtaler i WTO, var at tekniske handelshindre under GATT ble identifisert som den største gruppen av handelsbarrierer, utenom toll, som skaper problemer for eksportørene. Man antok at etter hvert som andre barrierer (ikke minst toll) ble fjernet, ville tekniske handelshindre få større betydning.

SPS-avtalen kan sies å inngå som en del av landbruksavtalen, siden det i artikkel 14 i denne avtalen vises til at avtalepartene også skal akseptere SPS-avtalen (WTO 1999). SPS-avtalen åpner for at medlemslandene *kan* innføre standarder og reguleringer som virker diskriminerende, men slike tiltak må kun gjøres ut fra hensynet til plante-, dyre-, og folkehelsen. Tiltakene må dessuten vitenskapelig dokumenteres. TBT-avtalen skal sikre at tekniske reguleringer og standarder - som krav til merking, emballasje, og prosedyrer for å etterleve reguleringer og standarder - ikke skaper unødige handelshindre. Det kan likevel være vanskelig å trekke et klart skille mellom de to avtalene. F.eks. kan merking være relevant for begge.

Forenklet sagt kan man si at det er *type tiltak* (tekniske reguleringer) som bestemmer om tiltaket hører inn under TBT-avtalen, mens det er *tiltakets formål* (beskytte plante-, dyre-, eller folkehelsen) som bestemmer om tiltaket hører inn under SPS-avtalen. Tekniske reguleringer hører dermed inn under TBT-avtalen så fremt formålet ikke er relatert til helse.

Et viktig poeng er at internasjonale standardiseringsorganer tillegges en sentral rolle. TBT-avtalen viser til at medlemslandene generelt bør følge internasjonale standarder på de ulike områdene. SPS-avtalen nevner konkret tre referansepunkter, nemlig Office International des Epizooties (Verdens dyrehelseorganisasjon), International Plant Protection Convention) (plantehelseorgan under FN) og Codex Alimentarius Commission (matvarestandardorgan under FN). Avtalene *krever ikke* at medlemslandene skal følge de internasjonale standardene, men ved å gjøre dette vil de kunne oppfylle sine avtaleforpliktelser.

Hvordan kan så WTO sikre at landene overholder sine forpliktelser? I den sammenheng står WTOs tvisteløsningsmekanisme sentralt. Hvis et land mener at et annet land har innført tiltak som bryter med WTO-regelverket, kan de be om å få opprettet et ekspertpanel med uavhengige deltakere som skal vurdere saken. Et eget tvisteløsningsorgan foretar en kjennelse på grunnlag av panelets rapport.

Denne kjennelsen kan så ankes til et appellorgan. Deretter foretar tvisteløsningsorganet en endelig kjennelse på grunnlag av rapportene fra både panelet og appellorganet.

En viktig endring i WTOs prosedyrer i forhold til prosedyrene i GATT, er at konsensusprinsippet er snudd på hodet. Tidligere var det behov for enstemmighet for å få godkjent rapportene og eventuelle straffetiltak, mens det nå kreves enstemmighet for å kunne avvise disse. Landene har dessuten i realiteten fått en *rett* til å få oppnevnt et panel. Det er også innført konkrete tidsfrister for hvert enkelt trinn i prosessen. På denne måten har WTO fått en *styrket autoritet* når det gjelder å avgjøre tvister.

Hvordan har så dette fungert i praksis? Som illustrasjon er det nærliggende å se på en av de store sakene som har vært relatert til SPS-avtalen, nemlig konflikten om EUs rett til å nekte import av hormonbehandlet kjøtt fra USA.

Så tidlig som i 1989 innførte EF et importforbud overfor USA. USA forsøkte å føre saken inn for GATT. De mislyktes med dette og iverksatte derfor ensidige straffetiltak overfor EF til en verdi av 100 millioner dollar. Etableringen av WTO bidro til at USA i 1996 fikk utløst tvisteløsningsmekanismen. Dermed ble det opprettet et WTO-panel til å vurdere saken. Panelet fastslo i 1997 at EUs importforbud ikke var forenlig med SPS-avtalen. EU anket saken videre, og i 1998 la appellorganet fram sin rapport. I denne rapporten ble fortsatt importforbudet vurdert som et brudd på WTO-bestemmelsene, men enkelte andre av panelets konklusjoner ble reversert. Det ble slått fast at EUs importforbud *ikke* var skjult proteksjonisme, at SPS-avtalen *ikke entydig* innebærer at all bevisbyrde må ligge hos det land som innfører et SPS-tiltak, at det *kan være legitimt* å støtte seg på vitenskapelige minoritetssynspunkter, og at risikovurderinger *ikke må* være basert på strenge kvantitative vitenskapelige analyser.

EU vurderte appellorganets vurderinger som positive siden det ble åpnet for at ny vitenskapelig dokumentasjon (uten krav om en identifisert *målbart* risiko) kunne legitimere importforbudet. I 1999 ble likevel EU anmodet av WTOs tvisteløsningsorgan om å oppheve importforbudet, noe de nektet å gjøre. USA krevde å få godkjent straffetiltak til en verdi av 202 millioner dollar, men tvisteløsningsorganet aksepterte kun 116 millioner. USA godtok dette. EU igangsatte dermed nye undersøkelser i et forsøk på å legitimere importforbudet. Dette *kan* etter hvert resultere i en ny panelsak.

Hormonsaken viser at den internasjonale reguleringen av matvarehandelen *har* fått økt betydning gjennom WTO-avtalen. I denne saken gjorde panelet og særlig appellorganet, selvstendige vurderinger som har fått betydning for senere tvister og tolkninger av avtalen. Tvisteløsningsorganet påvirket også størrelsen på straffetiltakene. WTO har samtidig begrenset autoritet og kapasitet mht. å tvinge sterke aktører til å oppfylle sine forpliktelser, noe EUs standhaftige motstand mot å oppheve importforbudet illustrerer.

Likevel er det sannsynlig – ikke minst på grunn av tvisteløsningsmekanismen – at avtaleverket har virket disiplinerende på statenes atferd. Det er blitt lettere å føre tvister inn for WTO. Frykten for å bli «dømt» har derfor med all sannsynlighet bidratt til at landene er mer forsiktige med å innføre standarder og reguleringer som avviker fra WTO-forpliktelsene.

6 Markedsutvikling

Bruken av matvarer med en høy foredlingsgrad på bekostning av basisvarer øker. Veksten i omsetningen av RÅK-varer og omsetning i storhusholdningsmarkedet er en del av denne utviklingen.

Dette kapittelet gir en grov oversikt over det norske markedet for nærings- og nytelsesmidler. Vi forsøker her å estimere totalmarkedets størrelse, hvordan forbrukervanene endrer seg fra bruk av basisvarer til økt bruk av bearbejdede varer, forbruket av ulike RÅK-varer og hvordan storhusholdningsmarkedet utvikler seg.

Det finnes lite data som er godt egnet til våre beregninger. Vi har valgt hovedsakelig å benytte materiale fra Statistisk sentralbyrås Forbruksundersøkelse (SSB, 1996, 1999c, 2000c, 2000d), supplert med andre kilder der det er mulig. Vi benytter i det følgende en produktinndeling som harmoniserer med Statistisk sentralbyrås forbruksstatistikk, men som avviker fra den produksjonsorienterte inndelingen som brukes i kapittel 3, 4 og 5.

Det er verdt å merke seg at forbruksundersøkelsen baserer seg på et utvalg husholdninger som registrerer hva slags produkter de kjøper og utgiftene knyttet til innkjøpene. Statistikken kan derfor være noe usikker, blant annet fordi den kun baseres på et utvalg og fordi deltakernes atferd kan påvirkes av undersøkelsen. Deltakerne blir ofte mer bevisste på hva de kjøper, og kan derfor endre sitt kjøpemønster. Videre er det stor sannsynlighet for at mindre innkjøp, f.eks. kioskkjøp og mellommåltider faller utenfor registreringene. Dette gir seg særlig utslag i «kioskvarer» som brus og sjokolade.

6.1 Basisvarer versus bearbeidede varer

Det er en generell oppfatning at vi spiser stadig mer høyt foredlet mat. Vi lager i mindre grad maten «fra bunnen av» og baserer oss mer på halvfabrikata og ferdig mat. Hyppigere restaurant- og kafébesøk er også en del av denne trenden.

Hva som er en bearbeidet vare og ikke, er et definisjonsspørsmål. I en del sammenhenger skiller man mellom ulike bearbeidingsgrader. Denne rapporten opererer kun med to grupper, henholdsvis basis og bearbeidet. Flere varer ligger i «gråsonen», og vår kategori inndeling ligger i vedlegg 7. Tabell 6.1 viser husholdningenes gjennomsnittlige forbruk av basis og bearbeidede varer i perioden 1997–99, beregnet på grunnlag av forbruksundersøkelsen⁵⁷. SSB har endret sin inndeling av forbruksundersøkelsen og det er derfor ikke mulig å lage en tabell som viser utvikling over tid. Tabell 6.2 viser den relative fordelingen. Tobakk og mineralvann, øl og vin er for øvrig tatt ut av beregningene, da de er lite relevante i denne vurderingen.

Tabell 6.1 Basis versus bearbeidede varer. Kroner brukt per husholdning per år 1997–1999

	BASIS		BEARBEIDET
01 Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	32 409		
011 Matvarer	28 997		
0111 Brød og kornprodukter	4 218	649	3 569
0112 Kjøtt	6 921	3 052	3 869
0113 Fisk	2 045	1 289	755
0114 Melk, ost og egg	5 328	2 596	2 732
0115 Oljer og fett	762	762	0
0116 Frukt	2 140	1 845	296
0117 Grønnsaker, inkl. poteter	2 794	2 000	794
0118 Sukker, sjokolade, andre sukkervarer	3 167	255	2 913
0119 Andre matvarer	1 623	157	1 466
0121 Kaffe, te og kakao	1 016	0	1 015
0122 Mineralvann, leskedrikker og juice	2 396	0	2 395
Fordeling – total tall	12 605		19 804

Tilpasset etter SSBs forbruksundersøkelse (SSB 2000d).

⁵⁷ Forbruksundersøkelsens underkategorier kan inneholde både basis og bearbeidede varer, der dette er tilfelle vil alt regnes som bearbeidet. Dette gjør beregningene noe usikre.

Tabell 6.2 Basis versus bearbeidede varer. Relativt for hver varegruppe, per år 1997–1999

	BASIS	BEARBEIDET
01 Matvarer og alkoholfrie drikkevarer		
011 Matvarer		
0111 Brød og kornprodukter	15 %	85 %
0112 Kjøtt	44 %	56 %
0113 Fisk	63 %	37 %
0114 Melk, ost og egg	49 %	51 %
0115 Oljer og fett	100 %	0 %
0116 Frukt	86 %	14 %
0117 Grønnsaker, inkl. poteter	72 %	28 %
0118 Sukker, sjokolade, andre sukkervarer	8 %	92 %
0119 Andre matvarer	10 %	90 %
0121 Kaffe, te og kakao	0 %	100 %
0122 Mineralvann, leskedrikker og juice	0 %	100 %
Fordeling – total tall	39 %	61 %

Tilpasset etter SSBs forbruksundersøkelse (SSB 2000d).

Tallmaterialet er for lite og for usikkert til å trekke sikre konklusjoner rundt utviklingen for de ulike varegruppene. I Mat og industri 2000 estimerte NILF fordelingen basis:bearbeidet til 46 prosent:54 prosent i 1993–1995 og 44 prosent:56 prosent i 1996–98. Som sagt var inndelingen av forbruksundersøkelsen en annen og en del av avviket mellom «fjorårets» resultater og resultatene i tabell 6.1 og 6.2 kan tilskrives det. Likevel, hovedtrekket er en utvikling mot større forbruk av bearbeidet mat og mindre såkalt basisvarer. Tar man også hensyn til matinntak på restauranter, kaféer og lignende vil tallet for forbruk av «bearbeidet mat» øke. Denne omsetningen vil omtales nærmere i avsnitt 6.3.

6.2 Omsetning av RÅK-varer

Boks 6-1 Norsk RÅK-industris omfang

Borgen et al. (2001) har anslått verdien av norsk RÅK-industri til rundt 21,2 milliarder kroner eksklusive merverdiavgift, målt i salg fra industrien. Tar man ut øl og mineralvann står man igjen med 12,4 milliarder. Vi regner dette som et relativt konservativt anslag.

Nedenfor ønsker vi å belyse hvordan konsumentenes forbruk fordeler seg på ulike RÅK-produkter, målt i verdi fra detaljist til forbruker. Tabell 6.3 gir et anslag over omsetningen av de viktigste RÅK-produktene som omsettes på forbrukermarkedet. Merk at beregningene kun er gjort for dagligvarehandelen. Tallene er med avgifter (alkoholavgifter, merverdiavgift osv). Vareutvalget er heller ikke fullstendig.

Tabell 6.3 Anslag for markedet for RÅK-produkter solgt gjennom dagligvarehandelen. Mill norske kr (inkludert merverdiavgift)⁵⁸

	1998	1999
Barnemat	250	256
Brød, brødvarer og annet bakverk	5 335	5 416
Eddik	28	38
Gjær og bakepulver	278	278
Iskrem	798	846
Margarin m/smørfett	310	310
Musli, cornflakes og lignende	331	348
Pasta	565	606
Pizza	999	1 028
Potetprodukter	99	107
Saus	587	632
Sjokolade	2 236	2 271
Sukkerverer	1 454	1 519
Suppe	412	404
Syltetøy	458	484
Tomatprodukter, sennep, majones, remulade	400	422
Yoghurt/surmelk m/frukt eller sjokolade	620	637
Øl	4 321	4 979
Total	19 482	20 580

Kilde: NILF beregninger, data fra produsenter og AC Nielsen dagligvarerapport (AC Nielsen, 2000)

Etter disse beregningene ble det i 1998 og 1999 omsatt RÅK-produkter for ca. 19,5 og 20,6 milliarder inklusive mva og ca. 15,9 og 16,7 milliarder kroner eksklusive mva. Skal en beregne *total*-markedet må omsetningsverdiene for en del av produktene justeres betydelig opp. Det gjelder særlig varer som i stor grad omsettes gjennom andre utsalgssteder enn dagligvarehandelen, som for eksempel sjokolade og øl.

⁵⁸ I beregningen av omsetningen av RÅK-varer er kun dagligvarehandelen med. Disse verdiene inneholder både merverdiavgift og evt. særavgifter. Importerte RÅK-varer er også inkludert i disse tallene.

6.3 Storhusholdningsmarkedet

Boks 6-2 Sammensetning av storhusholdningsmarkedet

Storhusholdningsmarkedet kan deles i tre ulike sektorer (Andhøy 1996):

- 1. Budsjettorientert sektor: helse- og institusjonsmarkedet, barnehager og internatskoler, forsvar og fengsler*
- 2. Kantine- og cateringsektoren*
- 3. Fortjeneste orientert sektor: serveringsmarkedet, overnattingsmarkedet osv.*

Når en skal beregne det totale storhusholdningsmarkedet (inklusive den budsjettorienterte sektoren) er det enklere og mer fornuftig å se på sektorens innkjøp heller enn omsetning. Råvareinnkjøp (eksklusive merverdiavgift) blir derfor brukt som felles størrelsesbegrep. Dette blant annet fordi den budsjettorienterte sektoren ikke forholder seg til omsetningsbegrepet på samme måte som de to andre sektorene. Det er videre svært ulike profittmarginer mellom de ulike sektorene.

6.3.1 Kantine- og cateringvirksomhet og restaurant

Vi bruker stadig mer penger på kafe-, hotell- og restaurantbesøk. Tendensen ellers er at husholdningene bruker mindre av sin disponible inntekt på matlaging enn tidligere. Selv om nasjonalregnskapsstatistikken (SSB, 1999a) og forbruksundersøkelsen (SSB, 1999c) ikke er helt samstemt når det gjelder hvor mye penger vi bruker på denne type tjenester i løpet av året, viser de begge at bruken er økende.

Statistisk sentralbyrås statistikk for omsetning innen restaurantvirksomhet (SSB 1999b, 2001g) og for serveringsvirksomhet (SSB 2000b) viser utviklingen innenfor «kantine og catering» og serverings- /overnattingsmarkedet med mer. Tabell 6.4 viser endringen i omsetningen fra 1995 til 1998 for restauranter, barer og cateringvirksomhet og totaltall for serveringsvirksomheten fra 1996 t.o.m. 2000⁵⁹. Her bør det merkes at «mat og drikke» kun utgjør en del av det man betaler for. Forbrukeren betaler også for «servicen». Dette er imidlertid ikke tatt hensyn til i de videre beregningene.

⁵⁹ Omsetningsstatistikken for restaurantdrift og omsetningsstatistikken for serveringsvirksomhet baserer seg til dels på ulikt datamateriale. Legger man sammen de 3 første kolonnene vil en derfor ikke få det nøyaktig samme tallet som i siste kolonne.

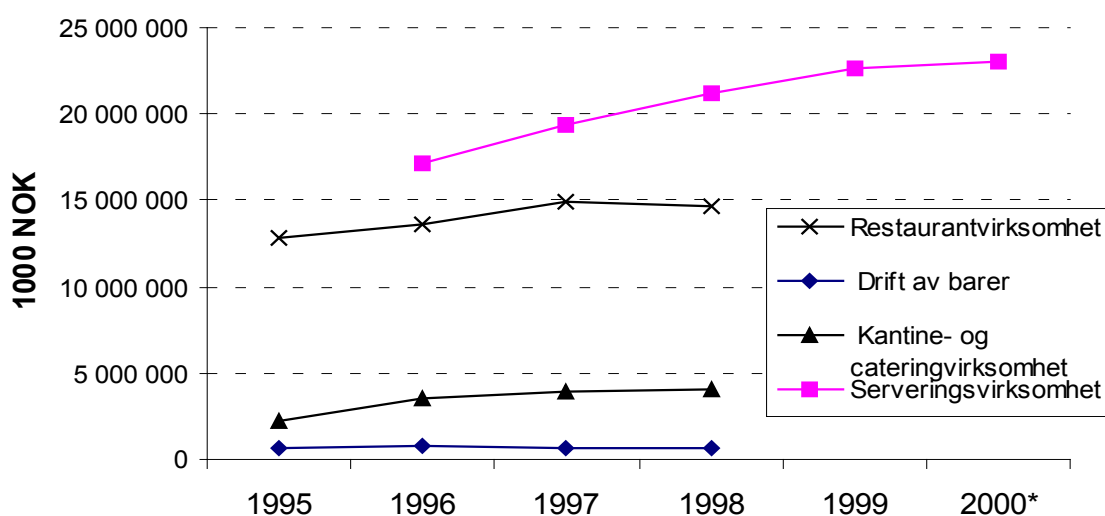
Tabell 6.4 Omsetning for restaurantvirksomhet og serveringsvirksomhet, eksklusive mva. Løpende (1000) kroner

	Restaurantvirksomhet	Drift av barer	Kantine- og cateringvirksomhet	Serveringsvirksomhet
1995	12 786 425	710 809	2 283 802	
1996	13 570 745	738 241	3 518 982	17 157 400
1997	14 877 976	694 332	3 902 008	19 418 400
1998	14 636 888	678 697	4 019 842	21 163 500
1999				22 598 400
2000*				23 029 000

Kilde: SSB (1999b, 2000b)

Restaurantenes omsetning øker fram til 1997 og har holdt seg stabil etter det. Barene økte sin omsetning fra til 1996 men har hatt en liten nedgang etter det. Omsetningen innenfor kantine og cateringsektoren er stigende i hele perioden.

Figur 6.1 viser utviklingen av serveringsmarkedet, og henholdsvis restauranter, barer, kantine- og catering.

Figur 6.1 Utviklingen av storhusholdningsmarkedet eksklusiv den budsjettorienterte sektor

6.3.2 Budsjettorientert sektor (offentlige institusjoner)

En del av matkonsumet er knyttet opp til barnehager, sykehus og andre offentlige institusjoner. Andhøy (1996) anslo innkjøpet til denne sektoren for å være 1,5 milliarder kroner i 1993. I 1999-priser utgjør det om lag 1,7 milliarder kroner. Dette antas å være et beløp som ikke har fluktuert i større grad de siste årene.

6.3.3 Råvareinnkjøp

Varer til storhusholdningsmarkedet distribueres delvis gjennom storhusholdningsgrossistene og dels direkte fra produsenter og importører, spesialgrossister og

dagligvarebutikker. Det er store ulikheter mellom de ulike sektorene når det gjelder hvem som er leverandører. Videre er det forskjell mellom varegrupper.

Det finnes lite statistikk over innkjøp av råvarer til både den budsjettorienterte sektoren og de mer fortjeneste orienterte deler av serveringssektoren. Beregningene som følger er derfor basert på rapporter fra Sissel Flesland Markedsinformasjoner A/S (Flesland 2000) og supplert med NILFs egne beregninger. Dataene er presentert i en annen og mer aggregert form enn ovennevnte gjør i sine rapporter. Oppdelingen i varegrupper som brukes er i stor grad i samsvar med den som er brukt i statistikken for oppdelingen mellom basis og bearbeidet varer i avsnitt 6.1. Tobakk er tatt ut fra denne statistikken (Tabell 6.5 nedenfor).

Tabell 6.5 Innkjøp til storhusholdning. millioner kroner (løpende)

	1998	1999
Brød og kornprodukter	1 046	1 057
Kjøtt og kjøttvarer	2 772	2 860
Fisk og fiskevarer	896	962
Melk, fløte, ost og egg		
Spisefett og oljer	1 628	1 681
Frukt og bær	207	229
Grønnsaker, inkl. poteter	1 018	1 175
Sukker, sjokolade, sukkervarer	499	513
Kaffe, te, kakao og kokesjokolade	340	354
Drikkevarer	3 217	3 353
Annen mat og drikke	424	402
Totalt	12 045	12 585

Basert på: Sissel Flesland (2000) og NILFs egne beregninger

Beregningen viser at særlig en stor del drikkevarene omsettes gjennom storhusholdningen. Markedet, eller innkjøpene, økte med ca. 4,5 prosent fra 1998 til 1999. Fra 1997 til 1998 var økningen 7 prosent. Det er noe variasjon mellom varegrupper. I samme periode økte omsetningen i serveringsvirksomhet med 7 prosent jamfør Tabell 6.4 i delavsnitt 6.3.1.

6.4 Utviklingen av totalmarkedet for nærings- og nytelsesmidler

Boks 6-3 Totalmarkedet for næringsmidler

Totalmarkedet for nærings- og nytelsesmidler inkluderer omsetning fra dagligvarehandelen, kiosk og bensinstasjoner og storhusholdningsbransjen. I tillegg må forbruk i budsjettorientert sektor (institusjoner og lignende) også regnes med.

Utgangspunktet er at totalmarkedet kan estimeres ut fra:

$$\begin{aligned} & \text{Konsum i husholdningene, inkludert restaurant, kafé og lignende} \\ + & \text{Konsum i budsjettorientert sektor/offentlige institusjoner} \\ = & \text{Totalmarkedet for nærings- og nytelsesmidler innenlands} \end{aligned}$$

I det følgende vil vi beregne totalmarkedet på grunnlag av de resultatene vi har kommet frem til i de foregående kapitlene og tall fra Statistisk sentralbyrås forbruksundersøkelse.

6.4.1 Forbruk i husholdningene

Tabell 6.6 viser husholdningenes gjennomsnittsförbruk fordelt på ulike utgiftsposter. Ut i fra tall over gjennomsnittlig husholdningsstørrelse (Tabell 6.7) beregnes totalforbruket av mat, drikkevarer og tobakk (Tabell 6.8).

Tabell 6.6 Forbruk per husholdning per år, etter vare og tjenestegruppe. 1996 – 1999. 1999 kroner (mva. inkludert)

	1996	1997	1998	1999
Forbruksutgifter i alt	255 498	266 121	268 252	270 787
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	33 529	33 563	31 991	31 708
Alkoholrikker og tobakk	7 474	7 305	7 223	8 278
Klær og skotøy	13 853	14 232	15 352	15 958
Bolig, lys og brensel	69 156	69 963	70 703	67 269
Møbler og husholdningsartikler	16 217	17 504	16 293	16 695
Helsepleie	7 532	5 827	6 519	8 399
Transport	44 172	52 511	56 223	51 315
Post- og teletjenester	4 027	4 137	4 338	6 788
Kultur og fritid	29 357	30 243	31 231	33 417
Utdanning	3 718	3 162	2 152	3 070
Restaurant- og hoteltjenester	9 552	10 880	10 736	11 075
<i>Herav restauranttjenester (snitt 1997–99)</i>	<i>9 107***</i>	<i>9 107</i>	<i>9 107</i>	<i>9 107</i>
<i>Herav kantiner (snitt 1997–99)</i>	<i>829***</i>	<i>829</i>	<i>829</i>	<i>829</i>
Andre varer og tjenester	16 911	16 794	15 491	16 815

* Snitt for 1993–95 justert opp fra 1995 priser med indeksen for Andre varer og tjenester

** Snitt for 1996–98

*** Antar likt som for de tre følgende årene

Kilde: SSB 2000c og SSB 2000d

Tabell 6.7 Folkemengde, husholdningsstørrelse og antall husholdninger

	1996	1997	1998	1999
Folkemengde per 1/1 (millioner)	4,370	4,393	4,418	4,445
Gjennomsnitts husholdning	2,250	2,260	2,170	2,130
Antall husholdninger (millioner)	1,942	1,944	2,036	2,087

Kilde: SSB (1999d)

Ut i fra forbruksstatistikken for matvarer, alkoholholdige drikkevarer og tobakk kommer man ut med et marked for disse varene som følger:

Tabell 6.8 Total markedet for husholdninger – nærings- og nytelsesmidler. Inkludert mva, på basis av forbrukerundersøkelser. Milliarder kroner

	1996	1997	1998	1999
Total matvarer	65,121	65,240	65,132	66,170
Total drikkevarer og tobakk	14,516	14,199	14,706	17,275
Utespising (snitt 97–99)	19,30	19,31	20,23	20,73
Totalt	98,93	98,75	100,07	104,18

* Antar likt som for de neste tre årene per husholdning

Nasjonalregnskapets forhold mellom forbruk av mat og drikkevarer og lignende ligger høyere enn hva forbruksundersøkelsene viser. Nasjonalregnskapsstatistikken viser imidlertid et lavere tall for utespising enn hva regnskapsstatistikken for serveringsvirksomhet viser. «Sannheten» fins trolig et sted mellom. Som et *konservativt estimat* tas det i det følgende utgangspunkt i beregningene basert på forbruksstatistikken.

6.4.2 Totalmarkedet

Ved å gå frem som beskrevet i avsnitt 6.4 anslås totalmarkedet, definert som husholdningenes totale forbruk av nærings- og nytelsesmidler (i henhold til forbrukerundersøkelsen), til om lag 106 milliarder kroner i 1999 (Tabell 6.9). Vel og merke er dette et grovt anslag. Økningen i totalmarkedet de siste årene skyldes i stor grad hyppigere besøk på restauranter, kaféer og lignende og i tillegg har antallet kroner forbrukt på tobakk og alkoholholdige drikkevarer økt de siste årene.

Tabell 6.9 Anslag for totalmarkedet for nærings- og nytelsesmidler i mrd. kr (inkludert mva. for husholdningene)

	1996	1997	1998	1999
Anslag totalmarked for nærings og nytelsesmidler	100,63	100,45	101,77	105,88

Tema 4: Den enes brød, den andres død

Av Håvard Mjelde

NILF har gjennomført en undersøkelse for å kartlegge importkonkurransen for bakervarer, hvor 60 – 70 prosent av bakerbransjen og hele møllebransjen har vært med i prosjektet. Bakerbransjen står for ca. 8000 sysselsatte av i alt ca 53.000 sysselsatte i næringsmiddelindustrien totalt. I 1988 var det 618 bakerier i Norge, i dag er det 542. Av disse er 19 såkalt industribakere og 524 håndverksbakere. Norgesmøllene og Regal mølle er de to møllene som leverer mel til bakeri-industrien.

Importøkningen av bakervarer har vært stor på 1990-tallet. I 1990 ble det importert ca 8000 tonn bakervarer, mens man i 2000 importerer ca 21000 tonn bakervarer. Hva er så grunnen til denne økningen i importen? Årsakene er flere.

Drivkraften til den økende importen kommer fra Norge. Det er svært få land som systematisk satser på det norske markedet. De største importørene er Danmark, Sverige og Frankrike, og av disse er det våre naboland som først og fremst har en bevisst strategi om å eksportere til Norge, for eksempel gjennom Hatting-produktene. Derimot importerer både dagligvarehandelen, importbedrifter som Pals, Marexsim og Bakeline og bakeriene selv.

Handelen gjør dette utfra at kundene krever ett større mangfold av bakervarer. Mer kontinentale bakervarer og overgang til lysere brødsorter gjør at nye produkter hentes fra utlandet. I forbrukerundersøkelsen framkom også dette at kundene etterspør et større mangfold av bakervarer.

Importbedriftene, som lever av import, finner det også regningssvarende å importere bakervarer. Faktisk viser beregninger som NILF har utført at både på råvarenivå og på ferdigprodukt-nivå, så er EU-produkter billigere enn norske. Importbeskyttelsen er svak for mange bakervarer og det gir grobunn for inntog av utenlandske bakervarer. Importbedriftene hevder også at introduksjonen av nye produkter kommer gjennom importen, og at slike varer testes ut i storholdningsmarkedet før den introduseres i andre markeder.

Bakerbransjen importerer også for å supplere sitt eget sortiment. Mange av bakerbedriftene er for små til å ha et fullsortiment av bakervarer. Både filialbakere og industribakere møter krav om et større mangfold av produkter fra kunder og dagligvarehandel.

På den måten ligger drivkraften i importen i Norge, og den norske bakerbransjen blir styrt av internasjonale trender. Disse trendene er i hovedsak bundet til tre hovedretninger:

- Enkelhet (Convenience). Folk får stadig mindre tid. Både til seg selv og til andre. Derfor kjøper de seg tid blant annet gjennom å kjøpe produkter som kan konsumeres direkte. Denne trenden er framtrekkende for alle næringsmiddelbransjer. For bakerbransjen er det spesielt viktig å tilby ferdigprodukter som for eksempel påsmurte baguetter.
- Helse. Desto rikere landene og mennesker blir, desto høyere opp på Maslows behovspyramide befinner man seg. Produkter fra hele verden er nå preget av å inneholde ulike helseaspekter. Vitaminer, Omega for hjerte og stoffer som virker positivt på fordøyelsen, er viktig innenfor produktutvikling, og spesielt viktig for bakervarer. Trendbyrået Mintel går faktisk så langt at de hevder: «Organic is no longer enough of a selling point on its own». De hevder altså at det ikke er nok at produktene er økologiske, men at man må tilføre produktene

flere verdier. Gjennom de matskandaler som har oppstått og fokusert på i media, har konsumenten blitt enda mer bevisst på hvilken mat de kjøper.

- **Opplevelse.** Kundene har blitt mer kresne på hvilken mat de kjøper. Det er ikke lenger nok å bare tilfredsstille sulten, men også opplevelsen av produktet har betydning. Dette kan være emballasjedesign, omgivelser rundt produktet eller historier/identitet knyttet til produktet. For eksempel støtter Farris Røde Kors, og gjennom å kjøpe produktet støtter man automatisk en ideell organisasjon. Bakerbransjen kan for eksempel knytte en enda sterkere identitet mellom den norske brødkulturen og kundene. I Norge har vi en «grovbrødkultur» som er annerledes enn i våre naboland, og dette kan brukes for å bygge opp sterkere konkurransefortrinn for norsk bakerindustri.

Norge er blant de landene i verden som spiser mest bakervarer pr. capita, og vest-Europa er det område som konsumerer mest bakervarer sammenlignet med andre landområder. Det er vekst i konsumet av bakervarer, og da særlig på småbrød av lyse brødsorter.

I henhold til RÅK-systemet er det en preferanse for en rekke EU-produserte bakervarer sammenlignet med norske, målt på råvarenivå. Men dette avhenger av produkt og hvilket land de importeres fra. For de bakervarene som har preferanse for EU-produksjon, er det altså mer gunstig å produsere produktene i EU framfor Norge. Tollbeskyttelsen dekker ikke opp for forskjeller i råvarekostnader.

Tilsvarende betraktninger er analysert på ferdigvarenivå. For baguetter og typiske «håndverks»-produkter som muffins og wienerbrød er det preferanse for EU-produkter med hensyn på pris. Dette betyr at norske bakere ikke har beskyttelse for enkelte importprodukter, og må derfor finne andre konkurransefortrinn enn pris.

Dagligvarehandelen importerer også fordi de hevder at typiske «kontinentale produkter som baguetter har en bedre kvalitet enn norske». Smakstesten av norske og importerte baguetter i NILFs undersøkelse ga imidlertid som resultat at de norske frysede baguettene var best. Dette forteller at handelens holdninger ikke nødvendigvis gjenspeiler forbrukerens holdninger.

Det er altså en rekke faktorer som trekker i retning av en økende import. Forskjellige råvarekostnader, lave importpriser, økende salg av kontinentale brødsorter og økt etterspørsel etter et mangfold av bakervarer gjør at den norske bakerbransjen settes under press. Økt produktutvikling og sterkere fokus på den norske brødkulturen er viktige faktorer for at bakerbransjen i Norge fortsatt skal være konkurransedyktig i fremtiden.

7 Aktivitetsundersøkelse blant NBLs medlemsbedrifter

Økt omsetning og eksport, små endringer i sysselsettingen – dette er noen av forventningene NBLs medlemsbedrifter har for utviklingen fra år 2000 til 2001. Bryggeri/mineralvannbransjen er den bransjen som viser størst vekst i omsetningen fra 1999 til 2000, mens industribakerne er de mest optimistiske når det gjelder omsetning i 2001.

I det følgende presenteres en aktivitetsundersøkelse som er gjort blant NBLs⁶⁰ 322⁶¹ medlemsbedrifter. Undersøkelsen representerer derfor kun bransjer og bedrifter som er medlemmer i NBL, og kjøtt- og fiske-⁶² og samvirkebasert meieriindustri er ikke inkludert.

Undersøkelsen er et ledd i NBLs arbeid med å dokumentere ulike sider ved norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri. Hovedmålet er å få et bilde av både historie, status og industriens egne fremtidsvurderinger. Årets undersøkelse er den andre av sitt slag og omfatter årene 1999 og 2000 og forventningene for år 2001⁶³. For å få et bilde av utviklingen over tid, ønsker NBL å gjennomføre årlige undersøkelser.

NBL har utarbeidet skjemaet og stått for datainnsamlingen, mens NILF har bearbeidet dataene og utført beregningene.

⁶⁰ NBL (Næringsmiddelbedriftenes Landsforening) er en kombinert arbeidsgiver- og næringspolitisk forening tilknyttet NHO. Dens bransjeforeninger er bakerier, konserver, tobakk, Nordconserv, Handelsmøllene, bryggeri- og mineralvann, sjokolade, iskrem og margarin.

⁶¹ Som omfatter 433 produksjonssteder.

⁶² Med unntak av fiskemat (hermetikk/konserver).

⁶³ Se resultatene av fjorårets undersøkelse i «Mat og industri 2000».

7.1 Metode

7.1.1 Skjemaets innhold og oppbygning

Aktivitetsundersøkelsen ble sendt ut til NBLs medlemmer, totalt 322 bedrifter, i november 2000. På skjemaet⁶⁴ skulle en blant annet gi opplysninger om verdien av omsetning og eksport i 1999 og 2000 og forventet omsetning og eksport i budsjettåret og hvor mange ansatte bedriften hadde i 4. kvartal 2000 fordelt på arbeidere og funksjonærer.

Bedriftene skulle oppgi hva de forventer resultat før skattekostnad vil bli i 2000 i forhold til 1999, konjunkturforløpet for de viktigste produktene de to neste årene, total sysselsetting i 2001 i forhold til situasjonen i 4. kvartal 2000, investering i 2001 sammenliknet med 2000 og hvor vanskelig det er å rekruttere ulike typer arbeidskraft. For de nevnte punktene kunne en velge mellom tre graderte svar. For eksempel kunne en besvare spørsmålet om hvordan bedriften forventer at resultatet blir i 2000 i forhold til 1999 med «vesentlig større» (mer enn 10 prosent økning), «vesentlig mindre» (mer enn 10 prosent reduksjon) eller «noenlunde uendret».

7.1.2 Svarprosent

Over halvparten av bedriftene som fikk tilsendt skjema, deltok i undersøkelsen. Av bedriftene som deltok i undersøkelsen i fjor, unnløt 55 stk. å delta i år, mens 65 nye bedrifter ble registrert⁶⁵. Svarprosenten i forhold til antall årsverk var rundt 80 prosent. En antar derfor at utvalget er representativt for NBLs medlemsbedrifter.

I motsetning til fjorårets undersøkelse, hvor bedriftene skulle oppgi bransjetilhørighet, gjorde NBL denne bransjeinndelingen i år. Dette for å unngå misforståelser og forenkle arbeidet. Bransjeinndelingen er som følger: melbasert, industribakere, sukkervare/sjokolade, bryggeri/mineralvann, tobakk, margarin, fiskemat, konserver og «annet». Presentasjonen som følger i dette kapitlet baseres på resultatene av både fjorårets og årets undersøkelse. Fjorårets resultater er korrigert med hensyn på årets bransje- og bedriftsinndeling. Enkelte data som presenteres i dette kapitlet kan derfor avvike fra det som fremgår i «Mat og industri 2000».

Vedlegg 8 viser hvor stor andel av NBLs medlemsbedrifter som har deltatt, fordelt på bransjer. Rundt halvparten av deltakerne tilhører bakeri- og konditorbransjen («melbasert», eksklusive industribakerne), som hovedsakelig består av små bedrifter med få ansatte.

Noen av deltakerne har unnlatt å svare på enkelte spørsmål. Spesielt gjelder dette tall for omsetning og eksport. Siden opplysningene er konfidensielle presenteres ikke resultatene for bransjen hvis det kun er tre eller færre bedrifter innenfor

⁶⁴ Spørreskjemaet ligger vedlagt (vedlegg 8).

⁶⁵ Utsiftingen av bedrifter har liten betydning for resultatene når en ser bransjene under ett. For hver enkelt bransje kan imidlertid endringene påvirke resultatene noe. Vi har så langt det har vært mulig tatt hensyn til dette i våre beregninger.

bransjen som har svart. Dette vil avmerkes i tabellene som .. . Resultatene knyttet til margarin- og tobakksbransjen (som representeres av henholdsvis tre og to bedrifter) vil dermed ikke presenteres.

7.2 Resultater

7.2.1 Omsetning og eksport

Endringene i omsetningen fra 1998 til 1999 er beregnet på grunnlag av de bedriftene som i fjorårets undersøkelse gav opplysninger for både 1998 og 1999, totalt 150 stk. Utviklingen fra 1999 til 2001 baserer seg på årets undersøkelse, hvor til sammen 162 bedrifter har gitt opplysninger for både 1999, 2000 og 2001.

Det er stor variasjon mellom de ulike bedriftene både når det gjelder omsetningens størrelse og utvikling.

Tabell 7.1 viser utviklingen i bransjenes totale omsetning fra 1998 til 2000 og forventet endring fra 2000 til 2001.

Totalt for alle bransjene økte omsetningen med rundt 6 prosent fra 1998 til 1999 og med i underkant av 3 prosent fra 1999 til 2000. I følge deres prognoser vil total omsetning fortsette å stige fra 2000 til 2001. Fra 1998 til 1999 var veksten størst hos fiskemat- og sukkervare/sjokoladebransjen. Bryggeri- og mineralvannbransjen hadde størst vekst fra 1999 til 2000, mens omsetningen avtok for den melbaserte bransjen (eksklusiv industribakerne). Industribakerne forventer en vekst på 8,3 prosent fra 2000 til 2001. Konservesbransjen forventer en nedgang i omsetningen fra 2000 til 2001.

Tabell 7.1 Prosentvis endring i omsetning, fra 1998 til 2000 og fra 2000 til budsjettåret, bransjefordelt

Bransje	Melbasert	Industri- bakere	Sukker- vare/ sjokolade	Kon- serves	Bryggeri/ mineral- vann	Fiske- mat	Annet	Totalt
%-vis endring								
98-99	1,4	8,0	13,4	6,9	7,6	14,0	4,6	6,2
99-00	-4,0	1,4	3,0	2,6	12,1	2,3	-2,6	2,9
00-01	5,8	8,3	..	-2,5	2,4	5,5	7,9	4,9
Ant. besvarte								
98-99	86	6	4	9	9	6	26	150
99-01	94	11	3	8	10	5	26	162

Endringene i eksport fra 1998 til 1999 er beregnet på grunnlag av de bedriftene som i fjorårets undersøkelse rapporterte at de eksporterte varer både i 1998 og

1999, totalt 30 stk. Utviklingen fra 1999 til budsjettåret 2001 baserer seg på årets undersøkelse, hvor til sammen 33 bedrifter har gitt opplysninger om eksport både i 1999, 2000 og 2001.

Bedriftenes samlede eksportverdi økte med i underkant av 17 prosent fra 1998 til 1999, mens den avtok med i underkant av 8 prosent fra 1999 til 2000. Det forventes en eksportøkning på rundt 16 prosent fra 2000 til 2001.

Det er kun bransjene «melbasert», «konserves» og «annet» hvor resultatene kan presenteres på bransjenivå. Tabell 7.2 viser endringen i bransjenes totale eksport fra 1998 til 2000 og forventet endring fra 2000 til 2001. I den melbaserte bransjen har eksportverdien økt de to siste årene, mens en forventer reduksjon i 2001. Eksportverdien i konservesbransjen avtok fra 1998 til 1999, for så å øke til omtrent samme nivå i 2000. I bransjen «annet» økte eksportverdien fra 1998 til 1999, mens eksporten sank fra 1999 til 2000. En forventer en økning i eksporten i 2001.

Tabell 7.2 Prosentvis endring i eksportverdien for bransjene melbasert, konserves og «annet» og totalt for alle bransjene

Bransje	Melbasert	Konserves	Annet	Totalt for alle bransjene
%-vis endring				
98-99	13,6	-17,4	37,0	16,7
99-00	8,0	19,5	-44,7	-7,7
00-01	-2,5	1,9	24,8	16,1
Ant. besvarte				
98-99	6	5	8	30
99-01	5	5	9	33

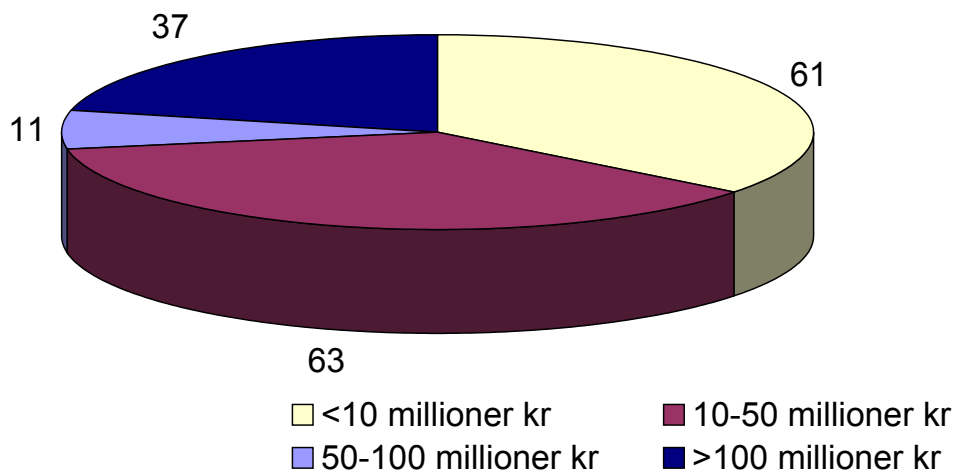
Tabell 7.3 viser hvor stor andel eksporten utgjør av eksportørens årlige omsetning i 1998, 1999, 2000 og for budsjettåret 2001. Eksportens andel av omsetningen har vært forholdsvis stabil de siste årene. I 1998 utgjorde eksporten rundt 8 prosent av bransjenes totale omsetning. Andelen er noe mindre i 1999 og 2000, mens prognosen for 2001 tilsier en eksportandel på 8,8 prosent.

Tabell 7.3 Eksportens andel av omsetningen i 1998, 1999 og 2000 og for budsjettåret 2001

	Melbasert	Konserves	Annet	Totalt for alle bransjene
Eksportens andel av omsetningen (%)				
1998	6,1	27,9	7,7	8,1
1999	9,7	18,3	6,3	7,1
2000	9,6	20,2	7,6	6,8
2001	10,5	16,1	7,9	8,8

7.3 Fordeling av bedrifter etter omsetning i år 2000

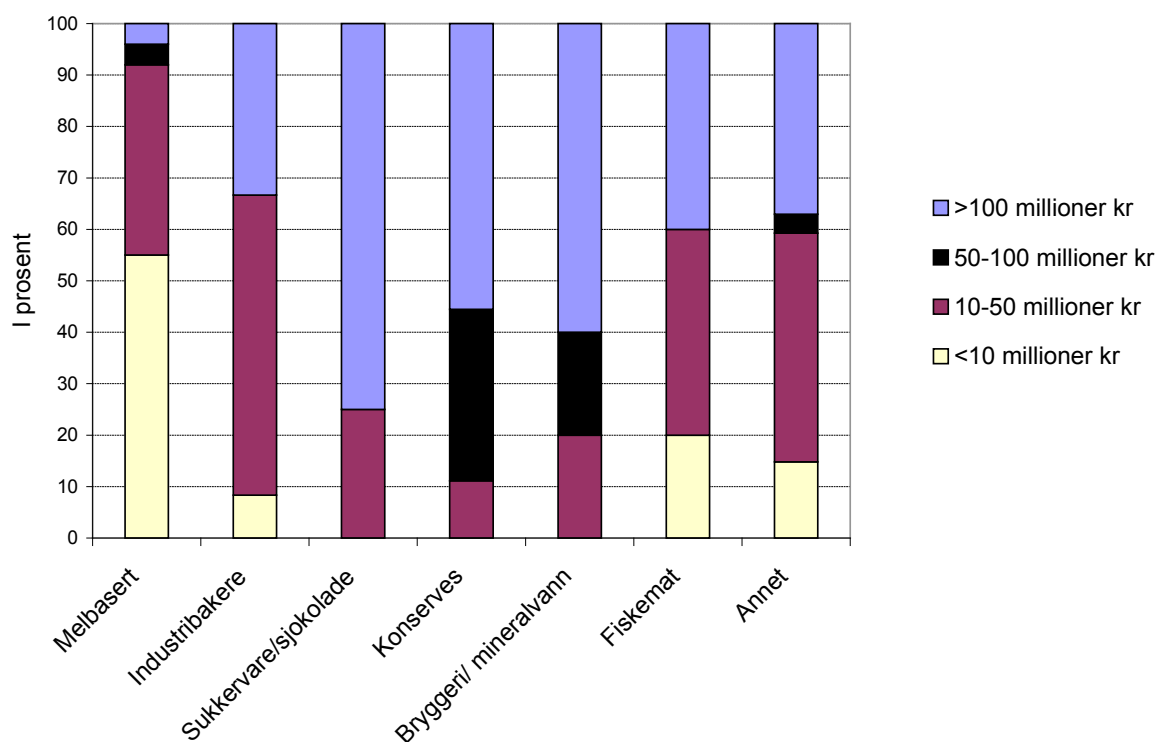
Figur 7.1 viser fordelingen av bedrifter etter omsetningen i år 2000. Tre fjerdedeler av bedriftene hadde en omsetning på under 50 millioner kroner, men en betydelig andel (21,5 prosent) lå i det øvre sjiktet og omsatte for over 100 millioner kroner.

Figur 7.1 Fordeling av antall bedrifter etter omsetning i 2000

Fordelingen innenfor bransjene blir noe annerledes. Over halvparten av bedriftene i den melbaserte bransjen har en omsetning i 2000 på under 10 millioner, mens de resterende omsetter for mellom 10 og 50 millioner, med unntak av noen få bedrifter innenfor bransjen (Figur 7.2). Industribakerne og fiskematbransjen består hovedsakelig av små (omsetter fra under 10 til 50 millioner) og store bedrifter (omsetter for over 100 millioner), mens sukkervare/sjokolade-, konserves- og

bryggeri/mineralvannbransjen domineres av bedrifter med en omsetning over 50 millioner.

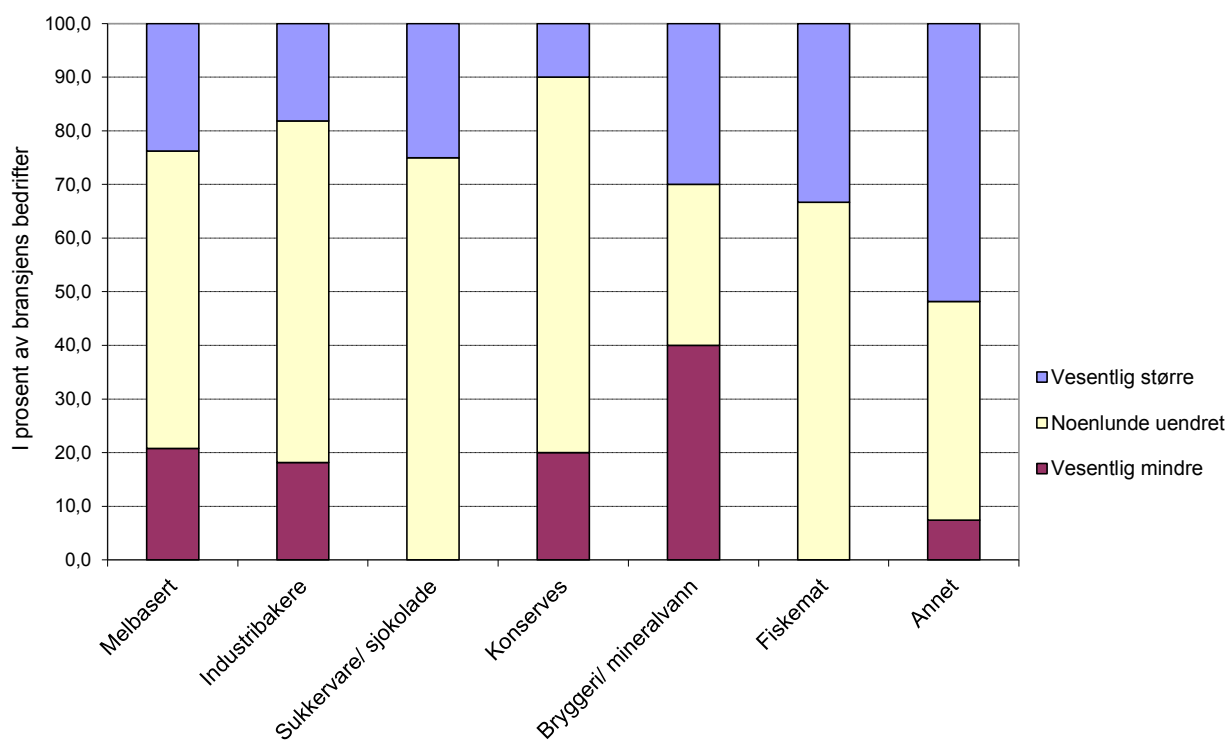

Figur 7.2 Bransjevis fordeling av bedrifter etter omsetning i 2000

7.3.1 Resultat før skattekostnad

27 prosent av bedriftene forventer et vesentlig større resultat (mer enn 10 prosent økning) før skattekostnad i 2000 sammenliknet med 1999. Det tyder dermed på at bedriftene er noe mindre optimistiske i år i forhold til i fjor, hvor 36 prosent av bedriftene forventet et vesentlig større resultat før skattekostnad i 1999 sammenliknet med 1998.

19 prosent forventer vesentlig mindre resultat (mer enn 10 prosent reduksjon) og over halvparten regner med at resultat før skattekostnad vil bli noenlunde uendret i 2000. Forventningene varierer forholdsvis mye mellom de enkelte bransjene (Figur 7.3).

Figur 7.3 Bransjens forventninger om resultat før skattekostnad i 2000 sammenliknet med 1999

Bransjene fiskemat, bryggeri/mineralvann og «annet» har størst andel bedrifter som forventer et vesentlig større resultat i 2000 sammenliknet med 1999. Fiskemat- og bryggeri/mineralvannbransjen er likevel ikke så optimistiske som i fjorårets undersøkelse, hvor henholdsvis 50 og 44 prosent av bedriftene forventet et vesentlig større resultat. Bryggeri/mineralvannbransjen skiller seg dessuten ut med en forholdsvis stor andel bedrifter som antar at resultatene vil bli dårligere i 2000.

I konserves- og sukkervare/sjokoladebransjen har det skjedd store endringer i forhold til fjorårets undersøkelse: henholdsvis 44 og 75 prosent forventet et vesentlig større resultat i 1999 i forhold til 1998, mens kun 10 og 25 prosent forventer at resultatet vil øke fra 1999 til 2000.

En større andel av den melbaserte bransjen forventer mindre resultat i 2000 i forhold til forventningene de hadde for resultatet i 1999: mens rundt 13 prosent antok av resultatet ville bli mindre i 1999, ligger andelen på rundt 21 prosent for 2000.

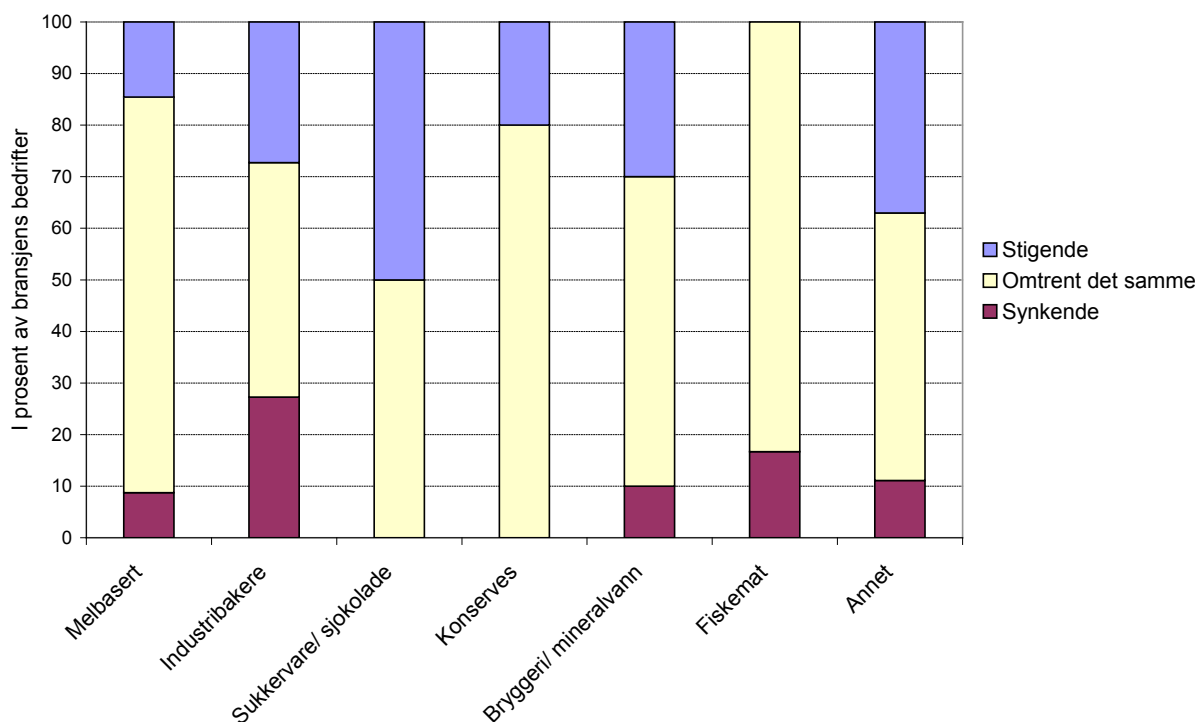
7.3.2 Konjunkturer

Rundt 20 prosent av bedriftene forventer stigende konjunkturer for de viktigste produktene de to neste årene, 11 prosent tror at konjunkturerne vil synke, mens flertallet forventer omtrent det samme konjunkturforløpet.

I år som i fjor tror ikke fiskematbransjen på stigende konjunkturer, og rundt 17 prosent forventer at konjunkturerne vil synke (Figur 7.4). Sukkervare/sjokolade- og konservesbransjen er mer optimistiske – ingen forventer synkende konjunkturer og henholdsvis 50 og 20 prosent av bedriftene antar at konjunkturerne vil stige.

I fjorårets undersøkelse forventet derimot 22 prosent av konservesbedriftene lavere konjunkturer de neste to årene.

Rundt 45 prosent av industribakerne forventer omtrent det samme konjunkturforløpet for 2001 og 2002, mens resten av industribakerne fordeler seg jevnt på henholdsvis stigende og synkende konjunkturer.

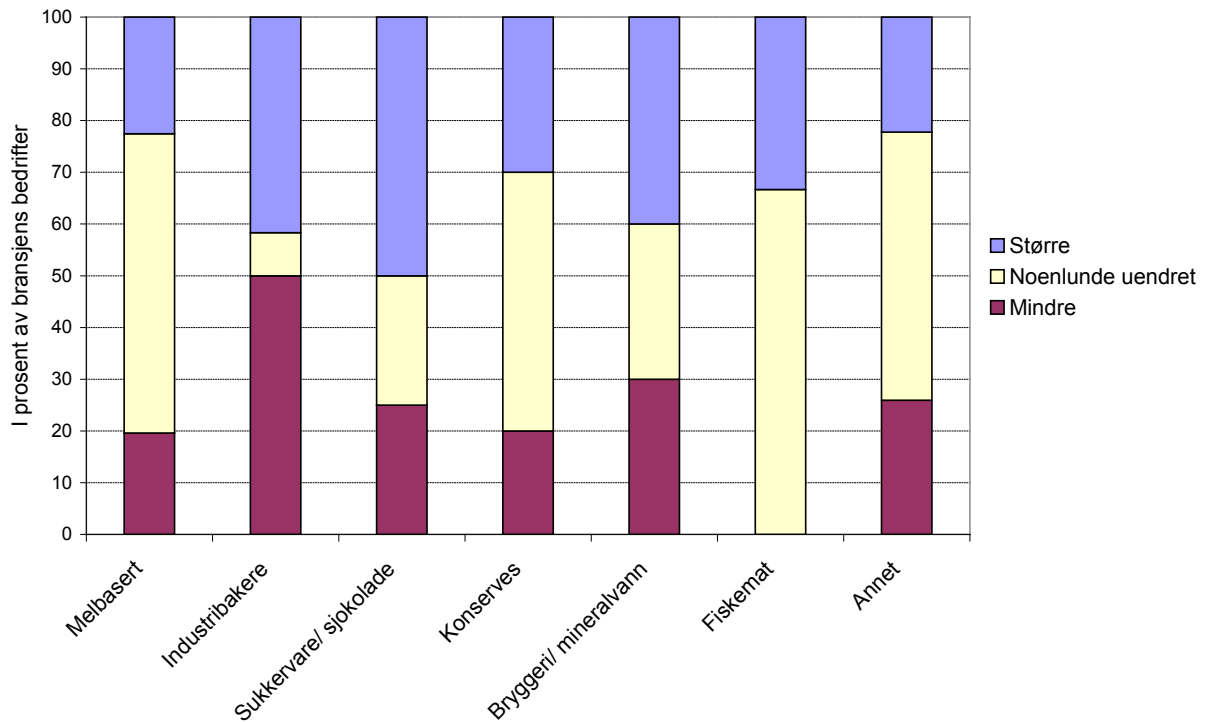

Figur 7.4 Bransjens forventninger om konjunkturforløpet for de viktigste produktene de neste to årene

7.3.3 Investeringer

Over en fjerdedel av bedriftene regner med at investeringene vil øke med mer enn 10 prosent i 2001, rundt 23 prosent forventer at investeringene vil avta med mer enn 10 prosent og omtrent halvparten antar at investeringene vil være noenlunde uendret. Forventningene, både for bedriftene samlet og fordelt på bransjer, har endret seg lite i forhold til fjorårets undersøkelse.

Det er forholdsvis stor variasjon innenfor bransjene når det gjelder forventningene om investering i år 2001 (Figur 7.5). Sukkervare/sjokoladebransjen, industribakerne og bryggeri/mineralvannbransjen har størst andel av bedrifter som forventer større investeringer, samtidig som henholdsvis 25, 50 og 30 prosent av bedriftene innenfor de samme bransjene antar at investeringene vil avta i 2001. I fiskematbransjen antar 1/3 av bedriftene å øke sine investeringer.

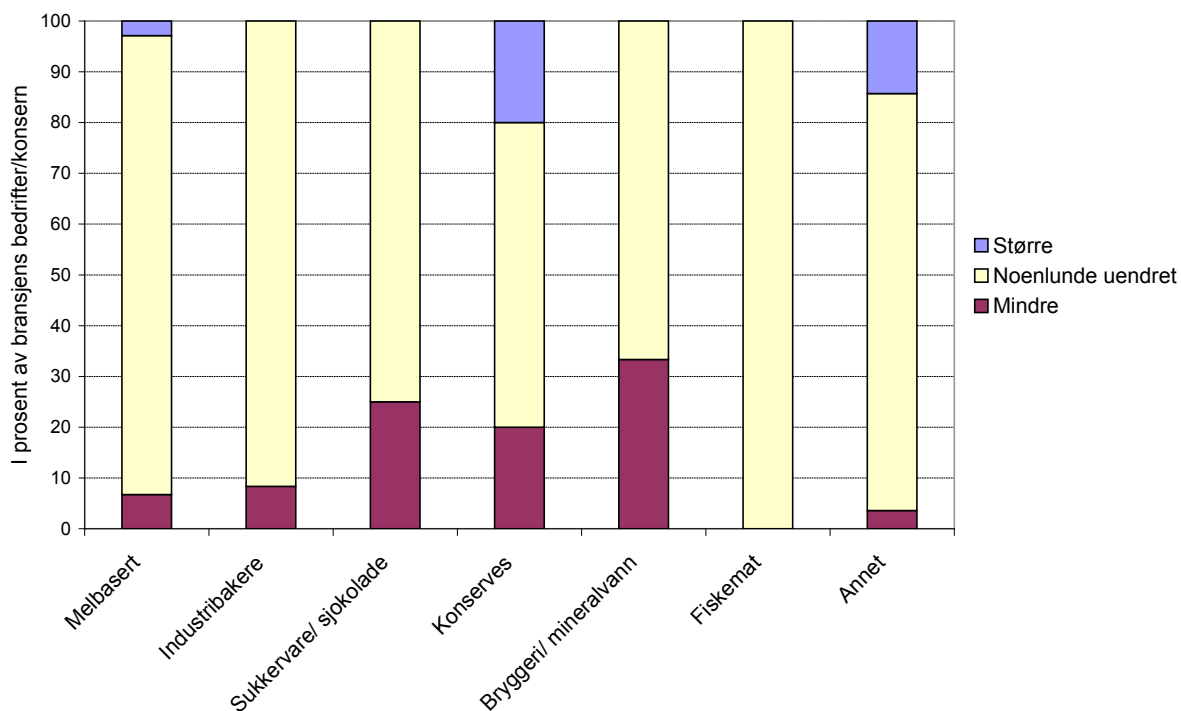

Figur 7.5 Bransjens forventninger om investering i 2001 sammenliknet med 2000

7.3.4 Sysselsetting

Bedriftene har omtrent samme de forventningene til sysselsettingen i 2001 som de hadde for 2000.

86 prosent av bedriftene forventer en noenlunde uendret total sysselsetting i 2001 i forhold til situasjonen i 4. kvartal 2000. 9 prosent antar at sysselsettingen vil reduseres med mer enn 10 prosent, mens de resterende forventer en større sysselsetting (mer enn 10 prosent økning) i år 2001.

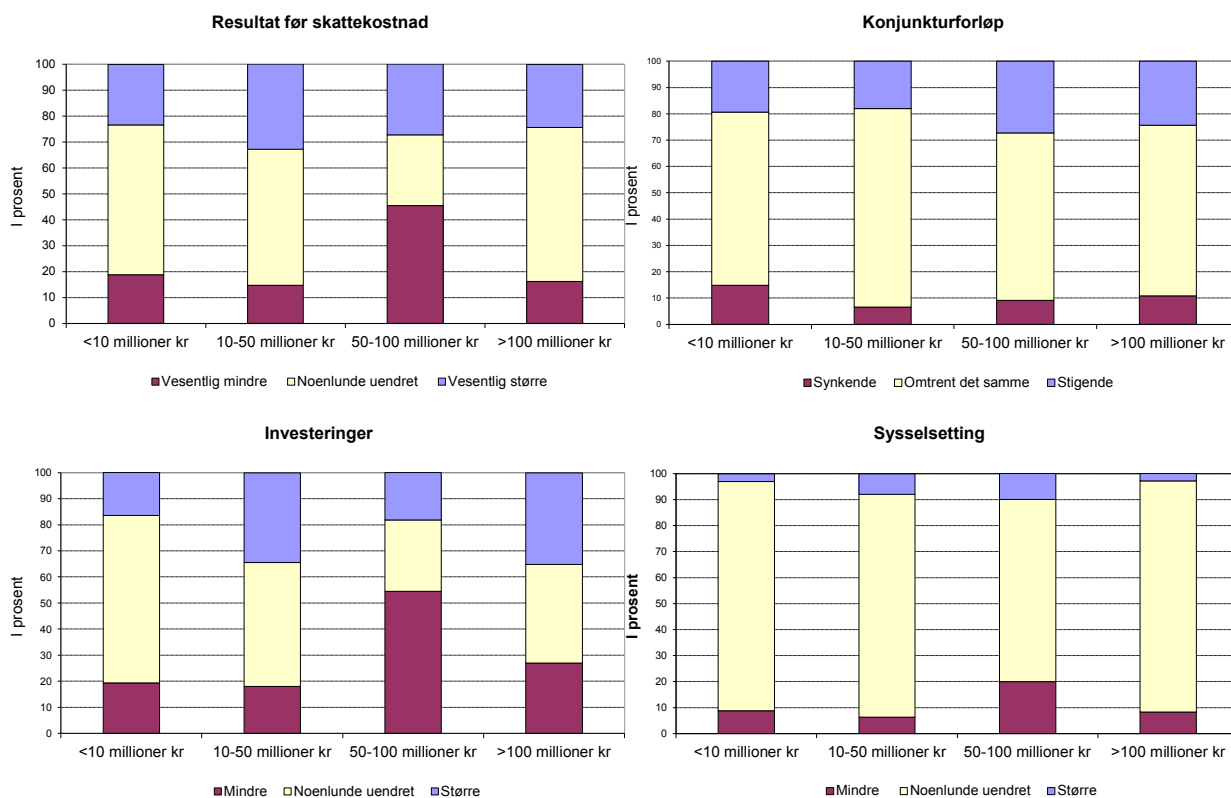

Figur 7.6 Bransjens forventninger om sysselsetting i 2001 i forhold til situasjonen i 4. kvartal 2000

Kun konsevesbransjen, bransjene som sorterer under «annet» og en liten andel av den melbaserte bransjen forventer økt sysselsetting i 2001 (Figur 7.6). Henholdsvis 33, 25 og 20 prosent av bedriftene innenfor bryggeri/mineralvann-, sukkervare/-sjokolade- og konsevesbransjen forventer en nedgang i sysselsettingen.

7.3.5 Ulike omsetningsgruppers forventning om resultat, konjunkturforløp, investeringer og sysselsetting

Figur 7.7 viser hvordan forventningene varierer mellom ulike størrelses-/omsetningsgrupper av bedrifter.

Figur 7.7 De ulike størrelsesgruppenes forventning om resultat, konjunkturforløp, investeringer og sysselsetting

Forventningene til konjunkturforløpet og sysselsettingen viser ingen markant forskjell mellom de ulike omsetningsgruppene. De fleste bedriftene forventer at konjunktorene vil endre seg lite for de viktigste produktene de to neste årene, samt at sysselsettingen i 2001 vil være noenlunde uendret i forhold til situasjonen i 4. kvartal 2000.

Det er noe større variasjon mellom omsetningsgruppene når det gjelder hva slags antakelser bedriftene har om resultat før skattekostnad i 2000 sammenliknet med 1999 og forventningene rundt investeringene i 2001 i forhold til 2000. Også innenfor hver omsetningsgruppe har bedriftene ulike forventninger.

Det er kun seks bedrifter som omsatte for rundt 50–100 millioner kroner i 2000. Av disse forventer 46 prosent at resultat før skattekostnad blir vesentlig mindre sammenliknet med 1999. I gruppen med en omsetning på mellom 10–50 millioner er det 15 prosent som forventer nedgang. Rundt 20–30 prosent av alle bedriftene innenfor de fire grupperingene antar at resultatet vil bli vesentlig større i 2000.

En forholdsvis stor andel av bedriftene som har en omsetning på henholdsvis 10–50 millioner og over 100 millioner forventer at investeringene vil øke i 2001 sammenliknet med 2000. Av bedriftene som omsatte for mellom 50–100 millioner antar 55 prosent at investeringene avtar.

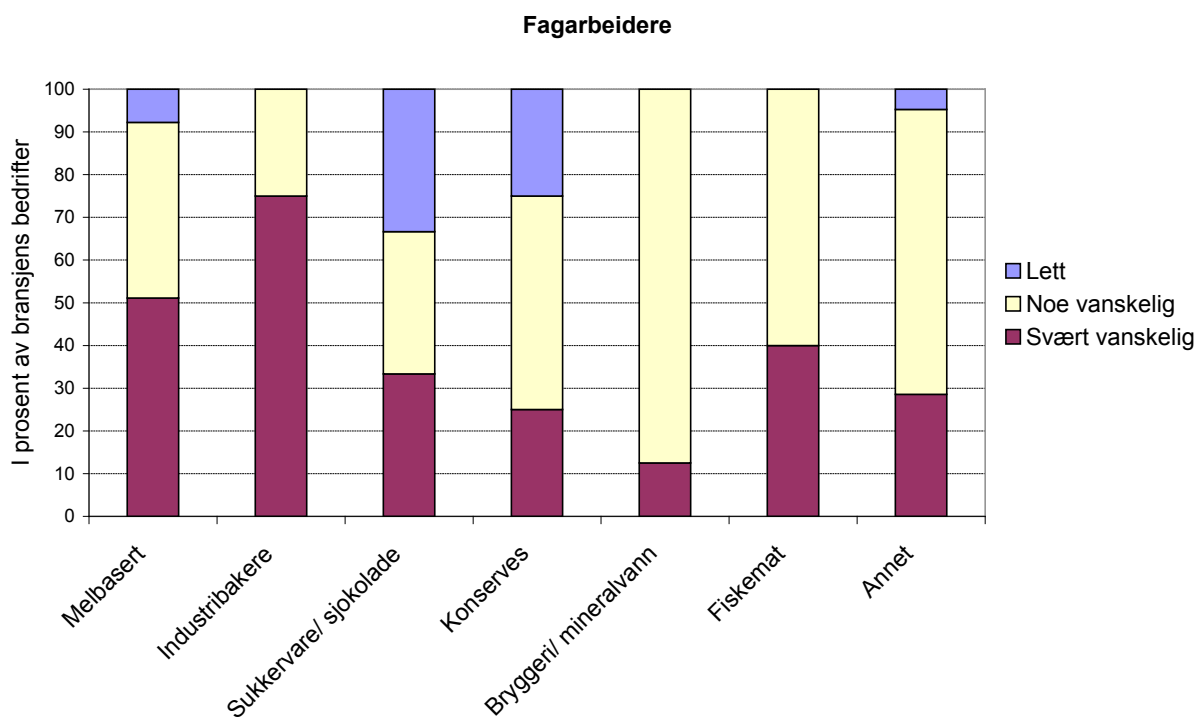
7.3.6 Rekruttering

Hva slags type arbeidskraft det er aktuelt å rekruttere varierer mellom bransjene. Vedlegg 8 viser hvor mange prosent av bransjenes bedrifter som har gitt opplysninger over ulike kategorier arbeidskraft. Opplysningene tyder på at det er forholdsvis lite aktuelt å ansette sivilingeniører, ingeniører, økonomer, agronomer og akademikere i den melbaserte bransjen, mens derimot fagarbeidere, ufaglærte og lærlinger er attraktiv arbeidskraft. Også hos industribakerne virker det som om det er mest aktuelt å ansette fagarbeidere, ufaglærte og lærlinger. I sukkervare/-sjokolade-, konserver- og bryggeri/mineralvannbransjen er det tydeligvis etterspørsel etter flere typer arbeidskraft.

Fagarbeidere

Det viser seg spesielt vanskelig å rekruttere fagarbeidere, og sammenliknet med fjorårets undersøkelse viser årets undersøkelse at rekrutteringen har blitt tyngre. Hele 47 prosent mener det er vanskelig å rekruttere fagarbeidere og 45 prosent synes det er svært vanskelig. Kun 7 prosent synes det er lett å rekruttere fagarbeidere. I fjorårets undersøkelse oppgav en henholdsvis 56, 26 og 17 prosent.

Figur 7.8 viser at det er særlig industribakerne, den melbaserte bransjen og fiske- matbransjen som har vanskeligheter med å rekruttere fagarbeidere. I sukker- vare/sjokolade- og konserverbransjen oppgir flere bedrifter at det er lett å rekruttere fagarbeidere, mens noen synes det er svært vanskelig. I bryggeri-/ mineralvannbransjen har synet på rekruttering endret seg fra fjorårets undersøkelse, hvor hele 30 prosent så det som lett å rekruttere fagarbeidere og ingen oppgav at det var svært vanskelig.

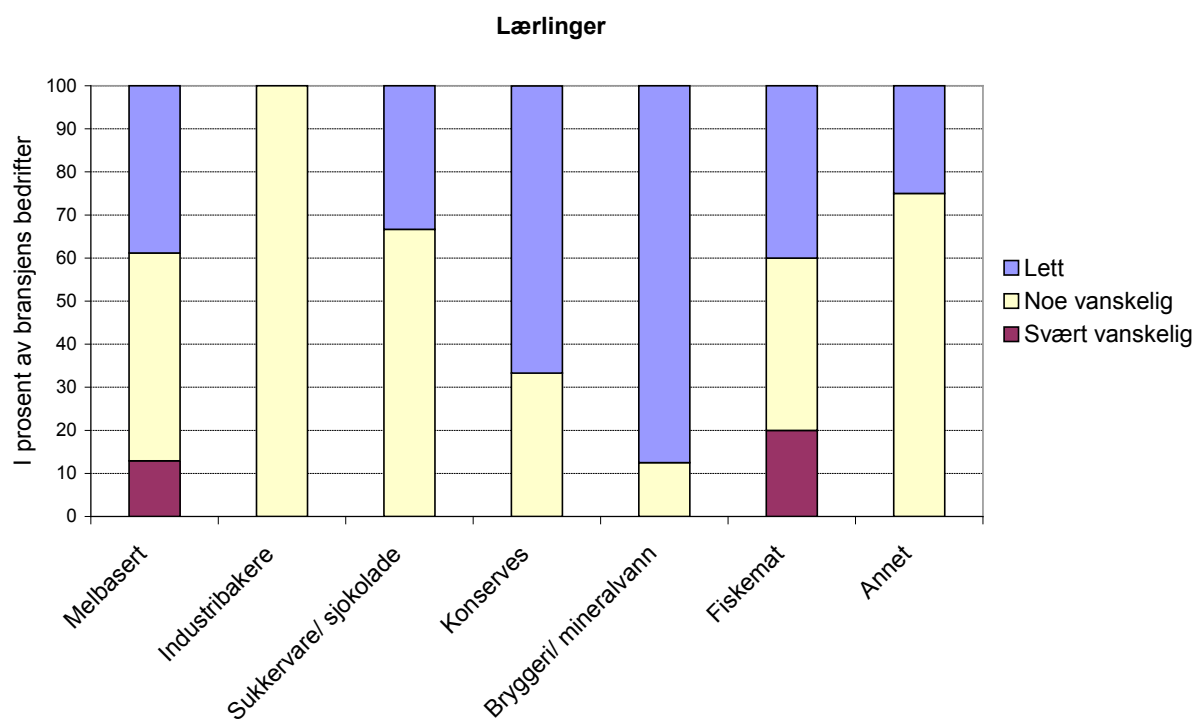

Figur 7.8 Bransjens syn på rekrutteringen av fagarbeidere

Lærlinger

En mindre andel enn i fjor oppgir at det er lett å rekruttere lærlinger (henholdsvis 39 mot 54 prosent), 51 prosent mener det er vanskelig og 10 prosent synes det er svært vanskelig.

Opplysningene fra årets undersøkelse tyder på at bryggeri/mineralvann- og konservesbransjen fortsatt er de mest attraktive arbeidsplassene for lærlingene, da henholdsvis 88 og 67 prosent av bedriftene innenfor disse bransjene oppgir at det er lett å rekruttere lærlinger (Figur 7.9). Alle industribakerne synes det er noe vanskelig å rekruttere denne typen arbeidskraft.

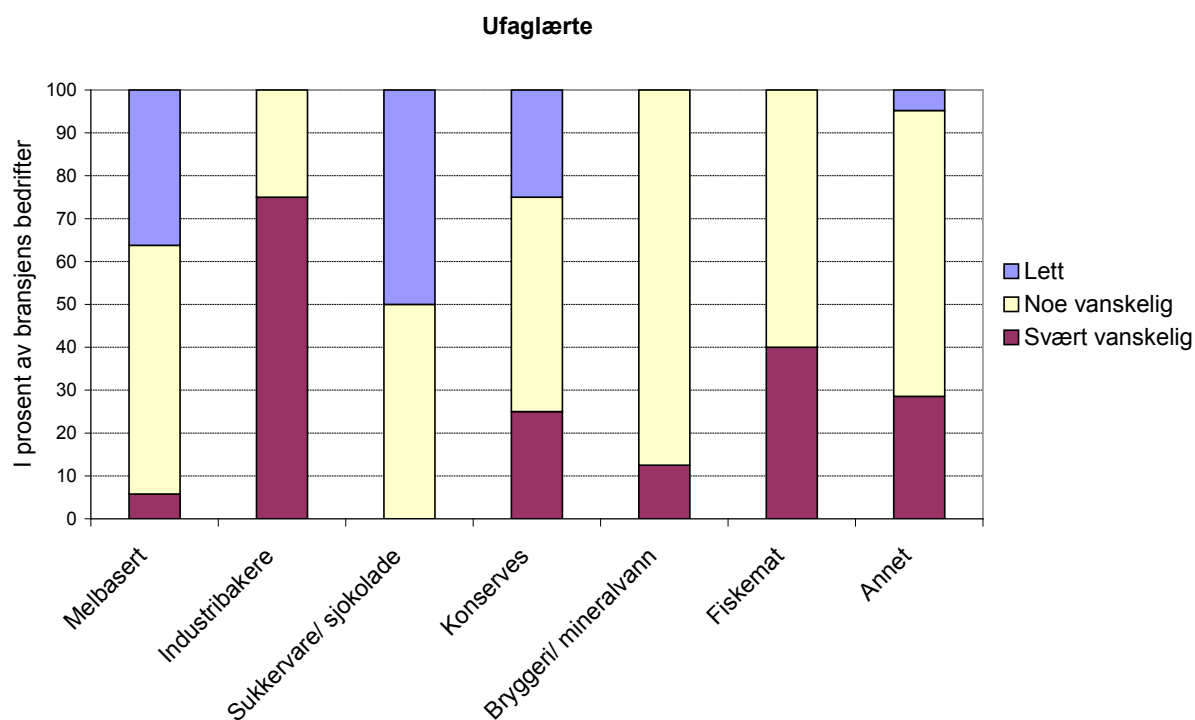

Figur 7.9 Bransjens syn på rekrutteringen av lærlinger

Ufaglærte

Over 40 prosent av bedriftene synes det er lett å rekruttere ufaglærte, mens 55 prosent synes det er vanskelig. Kun en liten andel oppgir at det er svært vanskelig.

I sukkervare/sjokoladebransjen oppgir over halvparten av bedriftene at det er lett å rekruttere ufaglærte. Også den melbaserte bransjen og konservesbransjen har en forholdsvis høy andel som mener dette. Spesielt industribakerne har vanskelig for å rekruttere ufaglærte, fulgt av fiskematbransjen.

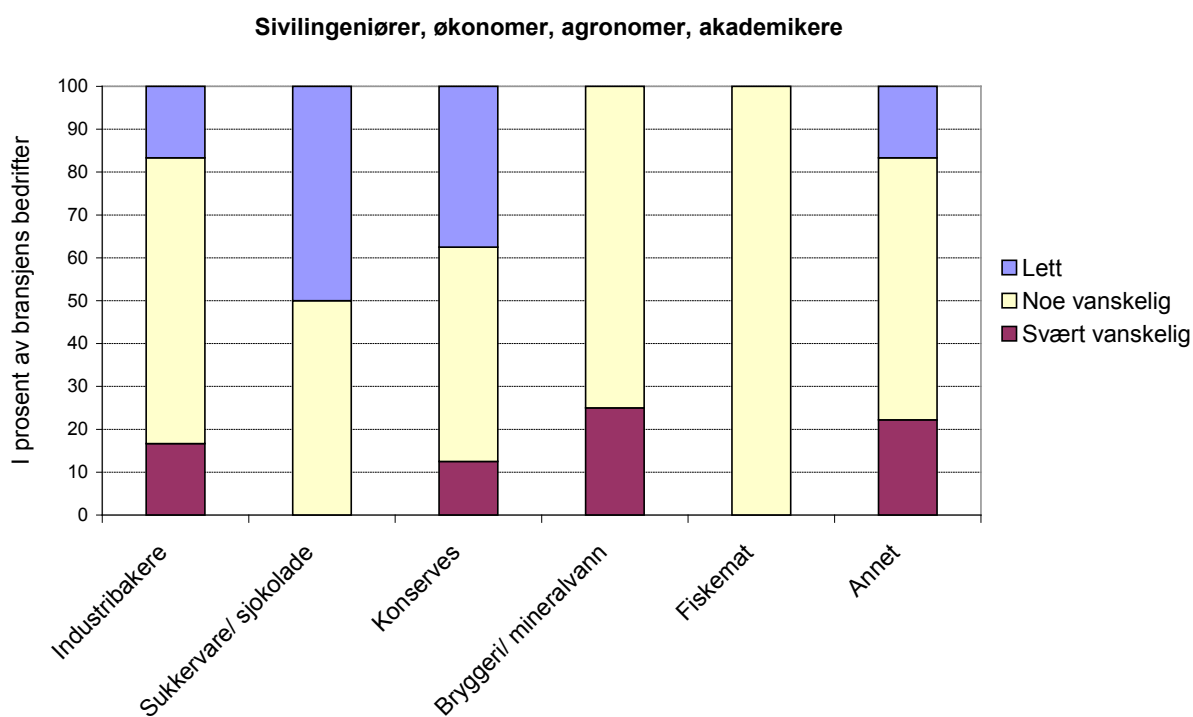

Figur 7.10 Bransjens syn på rekrutteringen av ufaglærte

Sivilingeniører, økonomer, agronomer og akademikere

Rundt 18 prosent av bedriftene oppgir at det er lett å rekruttere sivilingeniører, økonomer, agronomer og akademikere. 65 prosent mener det er noe vanskelig, mens 17 prosent synes det er svært vanskelig. I fjorårets undersøkelse oppgav hele 37 prosent at de syntes det var lett å rekruttere denne typen arbeidskraft.

Figur 7.11 viser at sukkervare/sjokoladebransjen har lettest for å rekruttere denne typen arbeidskraft. Også en stor andel av bedriftene i konserverbransjen mener det er lett å rekruttere siviløkonomer, økonomer, agronomer og akademikere. Henholdsvis en og tre fjerdedeler av bedriftene i bryggeri- og mineralvannbransjen synes det er svært vanskelig og noe vanskelig å rekruttere personer med denne bakgrunnen.

Figur 7.11 Bransjens syn på rekrutteringen av sivilingeniører, økonomer, agronomer, akademikere

Ingeniører og annen arbeidskraft

Kun 23 prosent har sett på ingeniører som aktuell arbeidskraft. Av disse mener henholdsvis 19, 60 og 21 prosent at det er lett, noe vanskelig og svært vanskelig å rekruttere ingeniører.

56 prosent av bedriftene har gitt opplysninger om hvor vanskelig det er å rekruttere andre former for arbeidskraft enn de nevnte. Av disse oppgir 41 prosent at det er lett å rekruttere andre, 54 prosent mener det er noe vanskelig og 5 prosent synes det er svært vanskelig.

7.4 Forventningene om fremtiden – oppsummering

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien, representert ved NBLs medlemsbedrifter, forventer en økning i total omsetning på i underkant av 5 prosent fra 2000 til 2001. Deres prognose tilsier at eksportverdien vil øke med rundt 16 prosent i budsjettåret.

I år som i fjor er det forholdsvis få som forventer vesentlige endringer i sysselsetting og konjunktur. Rundt 70 prosent forventer omtrent samme konjunkturforløp for de viktigste produktene de neste to årene, og 86 prosent mener sysselsettingen vil være omtrent den samme i 2001 som i 4. kvartal 2000. Omtrent to tredjedeler av de som forventer konjunkturrendringer, mener konjunkturerne vil stige.

Det er imidlertid flere som forventer endringer i resultat og investeringer, selv om omtrent halvparten antar at forholdene vil være noenlunde de samme. Rundt 60 prosent av de som forventer resultatendringer ser for seg at resultatet vil bli vesentlig større i 2001 sammenliknet med 2000, mens for investeringene er det omtrent like mange som forventer økte som avtakende investeringer i 2000 sammenliknet med 1999. I forhold til fjorårets undersøkelse er det en noe mindre andel som forventet økte resultater, mens antakelsene omkring investeringer er omtrent de samme.

Bryggeri/mineralvannbransjen er den av bransjene som har vist størst vekst i omsetningen fra 1999 til 2000. I følge bransjens egen prognose vil denne bli vesentlig mindre det kommende år. Industribakerne, sukkervare/sjokolade- og fiskematbransjen, som skilte seg ut med stor vekst fra 1998 til 1999, har hatt en forholdsvis lav vekst fra 1999 til 2000. Industribakerne og fiskematbransjen forventer økt vekst det kommende år.

Fiskematbransjen er den mest optimistiske bransjen når det gjelder resultat før skattekostnad i 2000, tett fulgt av sukkervare/sjokoladebransjen. Over 30 prosent av bedriftene i fiskematbransjen antar at resultatet vil bli vesentlig større i 2000 i forhold til 1999. De resterende forventer et noenlunde uendret resultat. Imidlertid er det ingen av fiskematbedriftene som forventer stigende konjunkturer de to neste årene. I overkant av 30 prosent forventer større investeringer i 2001.

Sukkervare/sjokoladebransjen er noe mindre optimistisk i forhold til i fjor – kun rundt en fjerdedel antar et større resultat i 2000 sammenliknet med 1999. Halvparten av bedriftene antar at konjunkturerne vil stige, mens den andre halvdel for-

venter omtrent det samme konjunkturforløpet. 50 prosent antar at investeringene blir større i 2001.

Bryggeri/mineralvannbransjen skiller seg ut med en forholdsvis stor andel bedrifter som antar at resultatene vil bli dårligere i 2000. Når det gjelder konjunkturforløpet de neste to årene er bransjen imidlertid noe mer optimistisk – 30 prosent forventer stigende konjunkturer. Forventningene om investeringene i 2001 varierer mye innenfor bransjen, 40 prosent forventer større investeringer i 2001, mens 30 prosent antar at investeringene vil avta.

Konservesbransjen domineres av bedrifter som antar at både resultat og konjunkturforløp vil bli noenlunde uendret. 30 prosent forventer større investeringer i 2001, mens 20 prosent antar at investeringene vil avta.

I underkant av en fjerdedel av bedriftene i den melbaserte bransjen forventer henholdsvis et vesentlig større og et vesentlig mindre resultat i 2000. Over tre fjerdedeler av bedriftene antar at konjunkturerne vil være omtrent de samme. Omtrent halvparten forventer noenlunde uendrede investeringer, mens de resterende fordeler seg jevnt på henholdsvis stigende og avtakende investeringer.

Industribakerne har omtrent samme fordeling av bedrifter som den melbaserte bransjen når det gjelder resultat før skattekostnad. Industribakerne fordeler seg omtrent jevnt på antakelsene om stigende, synkende og omtrent det samme konjunkturforløpet. Halvparten av industribakerne forventer at investeringene vil avta, mens 40 prosent antar at de vil øke.

Fagarbeidere er den typen arbeidskraft som bransjene har størst problemer med å rekruttere, og denne rekrutteringen har blitt tyngre det siste året. Spesielt industribakerne, den melbaserte bransjen og fiskematbransjen er utsatt, mens det virker noe enklere for bryggeri/mineralvann- og konservesbransjen å rekruttere fagarbeidere.

Referanser

- AC Nielsen. 2000. *Markedsrapporten 2000*.
- Andhøy, F. 1996. *Veiviser i Storbusholdningsbransjen 1996*.
- Borgen, S. O., M. Svennerud, M. Vengnes. 2001. *Konkurranseskraft i norske RÅK-industri*, NILF 2001.
- Brynildsen Fabrikker. 2000. Offisielle priser hentet fra Reuter Sugar nr. 5, London.
- Finans- og tolldepartementet. 1999. *Nasjonalt budsjettet 2000*, St.meld. nr. 1. 1999–2000, Internett: <http://www.odin.dep.no/bud2000/nb/html/kap04.htm>, 25.02.00.
- Flesland, S., 2000. *Storkjøkkenmarkedet i navn og tall 2000*.
- KLF (Kjøttbransjenes landsforening). 2000. Faktasider, Internett: http://www.klf-ks.no/aktu_fakta.html_25.02.2000.
- Landbruksdepartementet. 1989. *Forskrift om forskningsavgift*, Internett: <http://www.lovdatabank.no/for/sf/ld/td-19890707-0544-0.html>, 10.02.00.
- Landbruksdepartementet. 1992. *Forskrift om næringsmiddelavgift*, Internett: <http://www.snt.no/rettsregler/forskrifter/ld-19921127-0875-print.html>, 04.02.00.
- Matforsk. 2000. Pers.medd. Jan Ulrik Mathisen.
- Matforsk. 2001. Pers.medd. Jan Ulrik Mathisen.
- NILF, 2000. Diverse priser fra Regal Mølle, Orkla Foods, Norgesmøllene og Nordmills.
- Norsk Kjøtt. 2001. Pers.medd. Anne Margrethe Wollan.
- Norsk Potetindustri. 2001. Pers.medd. Mette Foss/Olav Rønningen.
- SSB. 1994. *Standard for næringsgruppering*, NOS C 182, Statistisk sentralbyrå, Oslo Kongsvinger
- SSB. 1996. Forbruksundersøkelsen 1993–95, Internett: <http://www.ssb.no/ukens-statistikk/utg/9640/2-1t.txt>, 10.02.2000.
- SSB. 1999a. *Industristatistikk 1996*, *Næringstall*, NOS C 534, Statistisk Sentralbyrå, Oslo–Kongsvinger
- SSB. 1999b. Hotell og restaurantvirksomhet, 1997, Internett: <http://www.ssb.no/emner/10/11/registerhotell/tab-1999-11-12-03.html>, 14.02.2000.
- SSB. 1999c. Forbruksundersøkelsen 1998, Internett: <http://www.ssb.no/emner/05/02/fbu/main.htm>, 17.02.2000.
- SSB. 1999d. *Statistisk Årbok 1999*, Statistisk sentralbyrå, Oslo–Kongsvinger 1999.
- SSB. 2000a. *Nasjonalt regnskapsstatistikk 1992–1999 Produksjon, anvendelse og sysselsetting*, NOS C 629, Statistisk Sentralbyrå, Oslo–Kongsvinger
- SSB. 2000b. Serveringsvirksomhet, Internett: <http://www.ssb.no/emner/10/11/servering/tab-2000-12-21-01.html>, 14.02.2000.
- SSB. 2000c. Forbruksundersøkelsen 1999, Internett: <http://www.ssb.no/emner/05/02/fbu/main.html>, 17.01.2001

- SSB. 2000d. Forbruksundersøkelsen 1999. Tabell 1. Utgift pr. husholdning pr. år etter vare og tjenestegruppe 1997–99. 1999 priser. Kroner. prosent. Datafil mottatt fra Anne Lodberg-Holm 17.01.2001
- SSB. 2001a. *Arbeidskraftundersøkelsen*, 4. kvartal 1999, Internett: <http://www.ssb.no/emner/06/01/aku/>, 05/03/01
- SSB. 2001b. *Industristatistikken, Næringstall*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo (Datafil mottatt fra seksjon for utenrikshandel, energi og industristatistikk, SSB Oslo).
- SSB. 2001c. *Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige*. Internett: <http://www.ssb.no/knr/tab-42.html>, 05/03/01
- SSB. 2001d. *Produksjon løpende priser*. Internett: <http://www.ssb.no/knr/tab-09.html>, 05/03/01
- SSB. 2001e. Statistikk over utenrikshandelen, Statistisk Sentralbyrå, Oslo (Datafil mottatt fra seksjon for utenrikshandel, energi og industristatistikk, SSB Oslo).
- SSB. 2001f. *Standard for næringsgruppering*, datafil mottatt fra Arild Kjesbu 17.01.2001
- SSB. 2001g. Strukturundersøkelsen, hotell og restaurantvirksomhet. Internett: <http://www.ssb.no/emner/10/11/sthotell/tab-2001-02-16-01.html>
- Statens Landbruksforvaltning (Statens kornforretning) 2000. Statistikk for ordningene under seksjon eksport 1999.
- Statens Landbruksforvaltning, 2001. Diverse rundskriv.
- Statens næringsmiddeltilsyn. 2000. Pers.medd. Stig Bjørken.
- Statens næringsmiddeltilsyn. 2001. Pers.medd. Arnstein Fikkan.
- Tine Norske Meierier, diverse årganger. *Tine Ingredienser – produktoversikt*, Oslo.
- Toll- og avgiftsdirektoratet. 2000a. Pers.medd. Liv Ørbeck.
- Toll- og avgiftsdirektoratet. 2000b. Pers.medd. Peter Idrison Winningah.
- Toll- og avgiftsdirektoratet. 2000c. *Saravgifter i Norge*. Tidligere avgifter, historikk-gjeldende avgifter, avgifter 2000, 11. utgave.
- Toll- og avgiftsdirektoratet. 2001. Pers.medd. Liv Ørbeck.
- Veggeland, F. 2001: Internasjonale regimer og regulering av trygg mat. Rapport nr.3. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.
- World Trade Organization. 1999: The Legal Texts. The Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations.

Vedlegg 1

Bransje- og næringsinndeling

Tabellen nedenfor viser hvordan rapporten definerer de ulike bransjene innenfor nærings- og nytelsesindustrien. Den midtre kolonnen viser hvilke næringsgruppe (4 siffer) og næringsundergrupper (5 siffer) bransjene omfatter, mens kolonnen lengst til høyre viser eksempler på ulike varer innenfor disse. Næringsgrupperingen er hentet fra SSBs «Standard for næringsgruppering»⁶⁶ (SSB 1994).

	15 – 16 NÆRINGS- OG NYTELSESMIDLER	
Rapportens bransje-inndeling	SSBs inndeling i næringsgrupper og næringsundergrupper	Eksempelvarer
Kjøttvarer	15.11 Slakting og produksjon av kjøtt 15.12 Slakting og produksjon av fjørfekjøtt 15.13 Kjøtt- og fjørfevarer	☐ Kjøtt av storfe, svin, sau, geit, fjørfe osv. ☐ Lever, innvoller osv. ☐ Rå huder ☐ Tilberedte og konserverte kjøtt- og fjørfevarer ☐ Tilberedte varer av slakteavfall ☐ Pølser o.l. ☐ Pellets ☐ Skinker, boger, sideflesk osv. ☐ Kjøtt som er tørket, saltet, røkt eller lagt på lake.
Fiskevarer	15.20 Fisk- og fiskevarer 15.201 Salt-, tørr- og klippfisk 15.202 Frysing av fisk 15.203 Fiskehermetikk 15.209 Fisk og fiskevarer ellers	☐ Tilberedte eller konserverte krepsdyr, bløtdyr el. ☐ Fiskefileter ☐ Røkt, tørket eller saltet fisk ☐ Fiskepinner o.l. ☐ Kaviar ☐ Fryst fisk

⁶⁶ Norsk Standard for næringsgrupperinger (SN 94) bygger på EUs næringsstandard NACE Rev. 1 og FNs næringsstandard ISIC Rev.3.

Rapportens bransje- inndeling	SSBs inndeling i næringsgrupper og nærings- undergrupper	Eksempelvarer
Potetindustrien	15.31 Poteter	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Dampkokt eller kokte ☐ Tørkete ☐ Mel, flak, pellets og granulater ☐ Poteter tilberedt på annen måte enn med eddiksyre, fryste og ikke-fryste
Konserves	15.32 Juice av frukt og grønnsaker 15.33 Frukt og grønnsaker ellers	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Saft og konsentrater ☐ Syltetøy og gelé ☐ Tilberedt eller konservert frukt ellers ☐ Diverse nøtteprodukter ☐ Grønnsakblandingen o.l. ☐ Dampkokte eller kokte grønnsaker ☐ Tørkete grønnsaker, sopper o.l.
Olje og fett	15.41 Uraffinerte oljer og fett 15.42 Raffinerte oljer og fett 15.43 Margarin og andre spiselige fettstoffer	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Rå oljer ☐ Oljekaker og andre reststoffer ☐ Mel av oljeholdige frø ☐ Raffinerte oljer ☐ Margarin
Meierivarer	15.51 Meierivarer 15.52 Iskrem	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Ost ☐ Melk (sur og søt), yoghurt, fløte, kjernemelk ☐ Kasein og laktose ☐ Myse ☐ Smør ☐ Iskrem
Kornvarer	15.61 Kornvarer 15.62 Stivelse og stivelsesprodukter	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Mel, pellets og gryn av korn ☐ Kli, spissmel o.l. ☐ Musli ☐ Deiger og mixer til framstilling av bakverk ☐ Diverse stivelsesprodukter, inkludert modifisert ☐ Rå maisolje ☐ Fruktose og maltodekstrin ☐ Inulin og gluten
Dyrefôr	15.71 Fôr til husdyrhold 15.72 Fôr til kjæledyr	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Fôr til hund, katt og andre kjæledyr ☐ Fôr til svin, storfe, fjørfe, fisk osv. (ikke surfôr, høy o.l.)

Rapportens bransje- inndeling	SSBs inndeling i næringsgrupper og nærings- undergrupper	Eksempelvarer
Bakerverer	15.81 Brød og ferske konditorvarer 15.82 Kavring, kjeks og kon- serverte konditorvarer	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Ferske brød og andre bakerverer ☐ Kavring, hardt brød og kjeks ☐ Langtidsholdbare og frysede brød og andre bakerverer ☐ Pizza og pizzabunner
Sjokolade- og sukkervarer	15.83 Sukker 15.84 Kakao, sjokolade og drops	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Hvitt og brunt sukker ☐ Lønnesirup og melasse ☐ Betepulp og annet avfall av sukkerproduksjon ☐ Sjokolade med og uten fyll ☐ Varer m/kakao til framstilling av drikkevarer ☐ Smørepålegg ☐ Sukkertøy, karameller og pastiller ☐ Sjokoladeglasur ☐ Kakao
Næringsmidler ellers	15.85 Pastavarer 15.86 Te og kaffe 15.87 Smakstilsetningsstoffer og krydderier 15.88 Homogeniserte mat produkter og diettmat 15.89 Næringsmidler ellers	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Ukokt og kokt, pasta med og uten fyll ☐ Couscous ☐ Kaffe, kaffe ekstrakter og kaffe erstatninger ☐ Te ☐ Eddik og eddikerstatninger ☐ Soyasaus, tomatketchup, sennep og majones ☐ Sauser og preparater til framstilling av sauser ☐ Diverse homogeniserte næringsmidler (barnemat, syltetøy osv.) ☐ Supper og buljonger ☐ Eggeprodukter ☐ Gjær ☐ Bakepulver ☐ Maltekstrakt ☐ Tilberedte næringsmidler ellers (bl.a. pizza med ustekt bunn) ☐ Proteinkonsentrat og sukkersirup m/smak

Rapportens bransje- inndeling	SSBs inndeling i næringsgrupper og næringsundergrupper	Eksempelvarer
Drikkevarer	15.91 Destillerte alkoholholdige drikkevarer 15.92 Etylalkohol av gjærede råvarer 15.94 Andre fruktviner 15.95 Andre ikke-destillerte gjærede råvarer 15.96 Øl 15.97 Malt 15.98 Mineralvann og leskedrikker	<ul style="list-style-type: none"> □ Preparater til framstilling av alkoholholdige drikkevarer □ Brennevin, likører o.l. □ Annen etylalkohol □ Rød- og hvitvin, musserende vin, portvin, madeira osv □ Øl og restprodukter fra ølframstilling □ Malt □ Mineralvann og karbonisert vann, nektar o.l. □ Vann og is
Tobakk	16.00 Tobakksvarer	<ul style="list-style-type: none"> □ Sigarer, røyketobakk, sigarer, sigarellor □ Tobakk erstatninger □ Snus □ Avfall av tobakk

Vedlegg 2

Fylkesvis fordeling av sysselsatte, Sysselsatte per bransje per fylke, 1998. Absolutt og i prosent av totalt antall sysselsatte i bransjen

	Landet	Østfold	Akershus	Oslo	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust-Agder
INDUSTRI	296265	21262	17002	28255	11443	10424	19018	15748	12278	7815
%		7,2	5,7	9,5	3,9	3,5	6,4	5,3	4,1	2,6
NÆRINGS- OG NYTELSESMIDLER	53160	3640	2822	4709	2811	1480	1372	2593	905	679
%		6,8	5,3	8,9	5,3	2,8	2,6	4,9	1,7	1,3
KJØTT OG KJØTTVARER	11710	1418	913	631	1115	308	385	1010	200	101
%		12,1	7,8	5,4	9,5	2,6	3,3	8,6	1,7	0,9
FISK OG FISKEVARER	12834	198	0	20	32	42	27	12	47	21
%		1,5	0,0	0,2	0,2	0,3	0,2	0,1	0,4	0,2
FRUKT OG GRØNNSAKER	1466	120	19	25	348	290	76	237	4	40
%		8,2	1,3	1,7	23,7	19,8	5,2	16,2	0,3	2,7
<i>POTETINDUSTRIEN</i>	<i>665</i>	<i>38</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>206</i>	<i>290</i>	<i>0</i>	<i>10</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
%		5,7	0,0	0,0	31,0	43,6	0,0	1,5	0,0	0,0
<i>KONSERVES</i>	<i>801</i>	<i>82</i>	<i>19</i>	<i>25</i>	<i>142</i>	<i>0</i>	<i>76</i>	<i>227</i>	<i>4</i>	<i>40</i>
%		10,2	2,4	3,1	17,7	0,0	9,5	28,3	0,5	5,0
VEGETABILSKE OG ANIMALSKE OLJER OG FETT	669	421	7	95	0	0	0	0	0	0
%		62,9	1,0	14,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
MEIERIVARER OG ISKREM	5750	235	205	415	479	411	158	94	211	65
%		4,1	3,6	7,2	8,3	7,1	2,7	1,6	3,7	1,1
KORNVARER, STIVELSE OG STIVELSESPROD	790	117	64	112	55	45	22	58	25	0
%		14,8	8,1	14,2	7,0	5,7	2,8	7,3	3,2	0,0
DYREFØR	1807	77	47	31	110	38	8	57	11	0
%		4,3	2,6	1,7	6,1	2,1	0,4	3,2	0,6	0,0
ANDRE NÆRINGSMIDLER	12271	813	910	2364	581	346	471	735	251	163
%		6,6	7,4	19,3	4,7	2,8	3,8	6,0	2,0	1,3
<i>BAKERVARER</i>	<i>7989</i>	<i>538</i>	<i>810</i>	<i>681</i>	<i>361</i>	<i>346</i>	<i>331</i>	<i>549</i>	<i>232</i>	<i>154</i>
%		6,7	10,1	8,5	4,5	4,3	4,1	6,9	2,9	1,9
<i>SJOKOLADE -OG SUKKERVARER</i>	<i>2217</i>	<i>126</i>	<i>0</i>	<i>1347</i>	<i>20</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>15</i>	<i>19</i>	<i>0</i>
%		5,7	0,0	60,8	0,9	0,0	0,0	0,7	0,9	0,0
<i>NÆRINGSMIDLER ELLERS</i>	<i>2065</i>	<i>149</i>	<i>100</i>	<i>336</i>	<i>200</i>	<i>0</i>	<i>140</i>	<i>171</i>	<i>0</i>	<i>9</i>
%		7,2	4,8	16,3	9,7	0,0	6,8	8,3	0,0	0,4
DRIKKEVARER	5412	233	657	726	77	0	209	386	156	289
%		4,3	12,1	13,4	1,4	0,0	3,9	7,1	2,9	5,3
<i>ØL OG MINERALVANN</i>	<i>5122</i>	<i>233</i>	<i>657</i>	<i>504</i>	<i>55</i>	<i>0</i>	<i>209</i>	<i>386</i>	<i>156</i>	<i>276</i>
%		4,5	12,8	9,8	1,1	0,0	4,1	7,5	3,0	5,4
<i>ANDRE DRIKKEVARER</i>	<i>290</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>222</i>	<i>22</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>13</i>
%		0,0	0,0	76,6	7,6	0,0	0,0	0,0	0,0	4,5
TOBAKKSVARER	451	8	0	290	14	0	16	4	0	0
%		1,8	0,0	64,3	3,1	0,0	3,5	0,9	0,0	0,0

	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn og Fjordane	Møre og Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord- Trøndelag	Nordland	Troms	Finnmark	Svalbard
INDUSTRI	12697	33094	31727	9175	24394	14722	7394	11299	5225	3289	4
%	4,3	11,2	10,7	3,1	8,2	5,0	2,5	3,8	1,8	1,1	0,0
NÆRINGS- OG NYTELSESMIDLER	1462	4332	5201	2572	4167	4463	1384	3710	2588	2270	0
%	2,8	8,1	9,8	4,8	7,8	8,4	2,6	7,0	4,9	4,3	0,0
KJØTT OG KJØTTVARER	212	1271	671	615	581	1033	402	419	293	132	0
%	1,8	10,9	5,7	5,3	5,0	8,8	3,4	3,6	2,5	1,1	0,0
FISK OG FISKEVARER	208	763	1182	1106	2288	802	236	2474	1427	1949	0
%	1,6	5,9	9,2	8,6	17,8	6,2	1,8	19,3	11,1	15,2	0,0
FRUKT OG GRØNNSAKER	20	81	14	32	0	10	139	0	11	0	0
%	1,4	5,5	1,0	2,2	0,0	0,7	9,5	0,0	0,8	0,0	0,0
<i>POTETINDUSTRIEN</i>	<i>20</i>	<i>15</i>	<i>0</i>	<i>3</i>	<i>0</i>	<i>10</i>	<i>62</i>	<i>0</i>	<i>11</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
%	<i>3,0</i>	<i>2,3</i>	<i>0,0</i>	<i>0,5</i>	<i>0,0</i>	<i>1,5</i>	<i>9,3</i>	<i>0,0</i>	<i>1,7</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>
<i>KONSERVES</i>	<i>0</i>	<i>66</i>	<i>14</i>	<i>29</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>77</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
%	<i>0,0</i>	<i>8,2</i>	<i>1,7</i>	<i>3,6</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>9,6</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>
VEGETABILSKE OG ANIMALSKE OLJER OG FETT	0	29	23	0	47	1	1	28	17	0	0
%	0,0	4,3	3,4	0,0	7,0	0,1	0,1	4,2	2,5	0,0	0,0
MEIERIVARER OG ISKREM	370	579	592	262	375	638	201	183	236	41	0
%	6,4	10,1	10,3	4,6	6,5	11,1	3,5	3,2	4,1	0,7	0,0
KORNVARER, STIVELSE OG STIVELSESPROD	26	102	41	0	0	102	17	0	0	4	0
%	3,3	12,9	5,2	0,0	0,0	12,9	2,2	0,0	0,0	0,5	0,0
DYREFØR	24	353	233	131	192	196	83	160	45	11	0
%	1,3	19,5	12,9	7,2	10,6	10,8	4,6	8,9	2,5	0,6	0,0
ANDRE NÆRINGSMIDLER	394	780	1620	177	567	1099	295	303	269	133	0
%	3,2	6,4	13,2	1,4	4,6	9,0	2,4	2,5	2,2	1,1	0,0
<i>BAKERVARER</i>	<i>390</i>	<i>760</i>	<i>690</i>	<i>177</i>	<i>541</i>	<i>486</i>	<i>295</i>	<i>280</i>	<i>235</i>	<i>133</i>	<i>0</i>
%	<i>4,9</i>	<i>9,5</i>	<i>8,6</i>	<i>2,2</i>	<i>6,8</i>	<i>6,1</i>	<i>3,7</i>	<i>3,5</i>	<i>2,9</i>	<i>1,7</i>	<i>0,0</i>
<i>SJOKOLADE -OG SUKKERVARER</i>	<i>0</i>	<i>16</i>	<i>67</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>578</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>29</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
%	<i>0,0</i>	<i>0,7</i>	<i>3,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>26,1</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>1,3</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>
<i>NÆRINGSMIDLER ELLERS</i>	<i>4</i>	<i>4</i>	<i>863</i>	<i>0</i>	<i>26</i>	<i>35</i>	<i>0</i>	<i>23</i>	<i>5</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
%	<i>0,2</i>	<i>0,2</i>	<i>41,8</i>	<i>0,0</i>	<i>1,3</i>	<i>1,7</i>	<i>0,0</i>	<i>1,1</i>	<i>0,2</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>
DRIKKEVARER	181	346	803	249	117	560	10	143	270	0	0
%	3,3	6,4	14,8	4,6	2,2	10,3	0,2	2,6	5,0	0,0	0,0
<i>ØL OG MINERALVANN</i>	<i>181</i>	<i>346</i>	<i>801</i>	<i>249</i>	<i>117</i>	<i>529</i>	<i>10</i>	<i>143</i>	<i>270</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
%	<i>3,5</i>	<i>6,8</i>	<i>15,6</i>	<i>4,9</i>	<i>2,3</i>	<i>10,3</i>	<i>0,2</i>	<i>2,8</i>	<i>5,3</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>
<i>ANDRE DRIKKEVARER</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>2</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>31</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
%	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,7</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>10,7</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>
TOBAKKSVARER	27	28	22	0	0	22	0	0	20	0	0
%	6,0	6,2	4,9	0,0	0,0	4,9	0,0	0,0	4,4	0,0	0,0

Vedlegg 3

Avgiftssatser i perioden 1995 til 2000

Tobakksvarer

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sigarer (øre/g)	56,33	58,02	64,08	76,66	79,00	93,00
Sigaretter (øre/stk)	121,02	124,65	137,66	152,86	158,00	162,00
Røyketobakk og karv. skråtobakk (kr/50 g)	32,43	33,41	38,35	45,88	47,50	56,00
Skråtobakk (øre/g)	31,77	32,74	36,16	43,26	45,00	53,00
Snus (kr/50 g)	15,89	16,37	18,08	21,63	22,50	26,50
Sigarettpapir og -hylser (øre/50 stk)	83,00	85,83	95,00	113,50	100,00	120,00

Kilde: Toll- og avgiftsdirektoratet 2000

Sukker og sjokolade-/sukkervarer

kr/kg	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sjokolade- og sukkeravgift	12,15	12,39	13,15	13,45	13,89	14,17
Sukkeravgift*	3,76	3,84	4,08	5,21	5,38	5,49

* Sukkeravgiften er i hovedsak lagt på sukker til forbruker.

Kilde: Toll- og avgiftsdirektoratet 2000

Kullsyrefrie, alkoholfrie drikkevarer

kr/liter	1995	1996	1997	1998	1999	2000
for saft, limonade, leskedrikk mv.	1,08	1,10	1,17	1,5	1,55	1,58

Kilde: Toll- og avgiftsdirektoratet 2000

Kullsyreholdige, alkoholfrie drikkevarer

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Drikkevarer (kr/l)	1,08	1,10	1,17	1,50	1,55	1,58
Kullsyre (kr/kg)**	52,80	53,86	46,80	60,00	62,00	63,00
Sirup for dispensertilvirkning(kr/l)	6,35	6,48	7,02	9,00	9,30	9,49

** Avgiften på kullsyre omfatter hjemmeproduksjon av mineralvann, hvor varen ikke er ment for salg.

Kilde: Toll- og avgiftsdirektoratet 2000

F.o.m.01.01.2000 ble avgift på øl og avgift på brennevin og vin med mer erstattet med et vedtak om «Avgift på alkohol». Denne omfatter brennevin, vin og øl, samt avgift på essenser som innføres.

Brennevin og vin

kr pr. vol% og l	1995	1996	1997	1998	1999
Over 22% alkohol	6,03	6,15	6,52	7,03	6,90
15–22% alkohol (sterkvin)***	5,95	6,07	6,44	6,95	6,82
7–15% alkohol (svakvin)	3,13	3,19	3,38	3,65	3,58

***Sterkvin er fra 01.01.2000 avgiftsmessig likestilt med svakvin

Kilde: Toll- og avgiftsdirektoratet 2000

Øl

kr/liter	1995	1996	1997	1998	1999
Over 6,75– 7% alkohol	24,64	25,13	26,66	29,99	30,99
Over 5,75 til og med 6,75% alkohol	23,56	24,03	25,49	28,67	29,62
Over 4,75 til og med 5,74% alkohol	18,16	18,52	19,64	22,09	22,82
Over 3,75 til og med 4,75% alkohol	12,76	13,02	13,82	15,54	16,05
Over 2,75 til og med 3,75% alkohol	7,36	7,51	7,97	8,96	9,26
Over 0,7 til og med 2,75% alkohol	1,96	2,00	2,12	2,38	2,46
Til og med 0,7% alkohol	1,08	1,10	1,17	1,50	1,55

Kilde: Toll- og avgiftsdirektoratet 2000

Avgift på alkohol

	2000
over 22 % alkohol (pr. vol% og l)	7,04
15–22 % alkohol (pr. vol% og l)	3,65
over 4,75 og under 15 % alkohol (pr. vol% og l)	3,65
over 3,75 til og med 4,75 % alkohol (kr/l)	16,37
over 2,75 til og med 3,75 % alkohol (kr/l)	9,45
over 0,7 til og med 2,75 % alkohol (kr/l)	2,51
til og med 0,7 % alkohol (kr/l)	1,58

Kilde: Toll- og avgiftsdirektoratet 2000

Miljø- og emballasjeavgift er omlagt pr. 01.01.2000. Det er ikke lenger innholdet, men emballasjens arts som bestemmer avgiftssatsen.

Miljø- og emballasjeavgift på drikkevarer

Kr/enhet	1995	1996	1997	1998	1999	2000
<i>Miljø-/emballasjeavgift*</i>						
Kullsyrefrie, alkoholfrie drikkevarer	0,30	0,30	0,32	0,33	0,34	.
Kullsyreholdige og alkoholholdige drikkevarer	3,00	3,00	3,19	3,26	3,37	..
<i>Grunnavgift engangsemballasje</i>	0,70	0,70	0,74	0,76	0,79	0,81

* Satsen gjelder plast og glass uten returordning. Satsen reduseres med økt returandel.

Kilde: St.prp. Nr. 1. 1998, St.prp. nr. 1. 1999–2000 og Toll- og avgiftsdepartementet (2000b)

Miljø- og grunnavgift

Kr/enhet	2000
<i>Miljø-/emballasjeavgift</i>	
Glass	4,00
Metall	4,00
Plast	2,40
Papp og papir	1,00

Næringsmiddelavgift

% av verdi	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Norsk og importert råvare/halvfabrikata	0,4	0,4	0,4	0,6	0,73	0,82
Importert ferdigvare	0,25	0,25	0,25	0,45	0,58	0,64

Kilde: Statens næringsmiddeltilsyn (2000)

Vedlegg 4

Internasjonal handel

Kodeliste for land

AM	= Armenia
AU	= Australia
BR	= Brasil
BW	= Botswana
CH	= Sveits
DE	= Tyskland
DK	= Danmark
EE	= Estland
ES	= Spania
FI	= Finland
FO	= Færøyene
FR	= Frankrike
GB	= Storbritannia
IS	= Island
IT	= Italia
JP	= Japan
KE	= Kenya
LV	= Latvia
NL	= Nederland
NZ	= New Zealand
RU	= Russland
SE	= Sverige
TR	= Tyrkia
US	= USA

Eksport 1000 NOK

		1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Kjøtt og kjøttvarer	SE	69 849	71 564	77 269	88 982	89 516	94 025	118 918
	BE	4 336	1 962	4 000	23 040	30 698	32 975	50 145
	DK	17 511	21 880	24 430	24 948	18 498	30 278	31 638
	ellers	194 767	207 549	191 551	246 160	160 324	210 045	158 431
	totalt	286 463	302 954	297 249	383 130	299 036	367 323	359 132
Fisk og fiskevarer	JP	1 511 808	1 601 738	2 122 892	2 297 564	2 292 496	3 779 942	3 337 744
	GB	1 197 820	1 261 290	1 440 041	1 586 889	2 312 955	2 090 484	2 062 791
	PT	1 469 875	1 302 213	1 092 641	1 255 260	1 916 677	2 172 593	1 651 883
	ellers	8 918 233	9 452 663	11 010 148	11 959 693	13 046 718	12 433 208	13 714 921
	totalt	13 097 737	13 617 905	15 665 723	17 099 406	19 568 847	20 476 227	20 767 339
Potetindustri	DK	16485	3 686	1 298	3 209	1 955	6 792	5 131
	IS	3 605	4 244	4 217	4 196	4 074	5 745	4 950
	SE	28 333	26 437	18 043	14 779	15 010	4 442	4 106
	ellers	3 159	3 873	11 628	37 668	26 252	4 158	4 673
	totalt	51 582	38 240	35 187	59 853	47 291	21 137	18 860
Konserver	SE	69 692	25 411	29 436	7 499	11 804	15 132	5 844
	DK	5 754	2 072	1 992	3 826	3 571	14 829	5 183
	EE	4	844	521	737	840	1 612	2 740
	ellers	9 558	16 826	15 573	15 255	11 191	11 651	7 851
	totalt	85 008	45 152	47 522	27 317	27 406	43 224	21 618

Ekспорт 1000 NOK

		1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
Olje og fett	SE	177 214	214 567	293 852	353 248	273 799	192 564	185 185
	GB	67 018	94 419	91 073	111 841	123 203	95 444	155 030
	US	24 235	24 531	37 863	61 838	39 329	51 716	81 091
	Ellers	414 198	504 042	530 763	691 537	601 755	538 586	568 845
	Totalt	682 665	837 559	953 552	1 218 464	1 038 085	878 310	990 151
Meierivarer	US	178 499	169 938	167 259	185 383	243 405	243 835	315 313
	JP	134 339	147 481	151 488	119 162	158 049	137 327	113 605
	DE	34 462	41 809	31 688	32 288	35 516	41 186	44 538
	Ellers	251 923	226 295	226 912	237 546	228 287	277 574	257 975
	Totalt	599 223	585 522	577 347	574 379	665 257	699 922	731 431
Kornvarer	DK	4154	2 416	4 304	1 113	614	547	7 657
	SE	3 591	5 520	3 638	2 188	1 867	1 888	4 942
	US	2 012	1 671	1 339	3 232	2 157	1 301	1 969
	Ellers	3 322	4 004	5 677	4 225	4 859	4 953	4 170
	Totalt	13 079	13 611	14 958	10 758	9 498	8 689	18 738
Dyrefôr	FO	81 230	57 110	122 531	163 787	184 425	239 441	246 009
	SE	8 711	8 204	15 753	21 717	23 912	33 946	42 499
	US	2 537	8 289	6 086	15 279	12 745	9 794	27 295
	Ellers	156 682	178 701	212 886	245 422	240 107	173 535	155 992
	Totalt	249 160	252 305	357 255	446 205	461 190	456 716	471 795
Bakervarer	SE	87 105	73 135	88 027	87 097	78 939	60 815	47 808
	FI	30 104	39 395	39 703	28 609	25 743	15 994	20 824
	KE	6 455	13 269	8 194	14 607	21 881	338	20 259
	Ellers	78 132	88 775	113 042	100 977	86 331	80 919	66 719
	Totalt	201 796	214 574	248 966	231 290	212 894	158 066	155 610

Ekspor (1000 NOK)

		1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
Sjokolade og sukkervarer	SE	197 484	182 543	198 064	164 272	174 925	174 240	192 853
	DK	74 235	66 657	74 362	71 182	77 431	90 479	71 216
	FI	34 491	36 553	43 371	37 873	36 150	39 246	36 489
	Ellers	72 141	68 483	47 188	46 064	68 360	115 660	61 394
	Totalt	378 351	354 235	362 985	319 391	356 866	419 625	361 952
Andre næringsmidler	SE	105 179	122 415	118 259	92 130	151 493	88 432	61 856
	DK	20 717	16 391	16 090	26 192	26 627	28 398	27 637
	GB	4 139	4 026	5 511	6 152	7 198	8 491	10 609
	Ellers	61 041	66 250	73 909	82 225	70 936	75 135	74 638
	Totalt	191 076	209 082	213 769	206 699	256 254	200 456	174 740
Drikkevarer	SE	35 489	28 186	32 510	162 548	116 429	86 716	80 117
	DK	20 500	14 622	14 671	17 112	17 065	36 523	26 884
	DE	21 841	22 453	21 137	23 275	22 393	23 058	25 411
	Ellers	74 691	65 600	104 862	59 690	46 683	70 737	90 352
	Totalt	152 521	130 862	173 180	262 624	202 571	217 034	222 764
Tobakk	DK	20 232	15 663	15 235	21 395	23 268	29 599	32 945
	LV	72			3 074	19 823	12 778	6 578
	RU	3	1	1		2 158	4 702	2 792
	Ellers	70 932	21 415	11 882	24 805	26 931	32 862	7 994
	Totalt	91 239	37 079	27 119	49 274	72 180	79 941	50 309
Totalt	16 079 900	16 639 081	18 974 812	20 888 789	23 217 374	24 026 671	24 344 439	
Totalt - uten fisk og fiskevarer	2 982 164	3 021 175	3 309 089	3 789 383	3 648 527	3 550 444	3 577 100	
Fisks andel av eksporten	81,5	81,8	82,6	81,9	84,3	85,2	85,3	

Import (1000 NOK)

		1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
Kjøtt og kjøttvarer	DK	119 125	91 484	81 785	78 487	71 875	57 686	115 500
	SE	81 285	139 061	100 081	74 672	57 126	55 781	78 315
	NZ	20 435	26 709	15 634	19 538	33 130	31 293	37 686
	ellers	190 573	153 654	228 595	189 524	209 034	220 829	207 520
	totalt	411 418	410 909	426 095	362 221	371 166	365 589	439 021
Fisk og fiskevarer	RU	334 667	369 247	398 841	520 088	829 897	1 102 108	1 257 484
	DK	365 295	513 670	424 294	463 332	586 260	553 963	440 403
	IS	102 363	148 095	242 422	332 843	341 243	388 897	424 267
	ellers	435 617	632 464	787 535	934 870	1 118 853	1 028 659	1 392 688
	totalt	1 237 943	1 663 477	1 853 092	2 251 133	2 876 253	3 073 627	3 514 842
Potetindustri	GB	10 354	12 393	14 682	16 550	19 916	15 726	19 325
	DE	5 710	5 844	6 799	2 958	4 427	7 193	6 381
	NL	2 078	3 238	4 056	1 017	2 737	2 607	5 374
	ellers	22 793	16 686	19 413	20 001	20 740	21 510	14 247
	totalt	40 934	38 161	44 950	40 525	47 819	47 036	45 327
Konserves	US	152 800	147 391	170 730	196 549	215 093	262 822	285 259
	BR	84 256	83 322	103 792	92 012	110 543	135 760	118 848
	NL	51 561	57 131	52 890	59 428	62 058	71 483	95 024
	ellers	712 883	625 146	650 925	671 556	717 172	744 644	704 633
	totalt	1 001 500	912 990	978 338	1 019 544	1 104 866	1 214 709	1 203 764

Import 1000 NOK

		1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
Olje og fett	DK	91 488	101 916	116 424	180 765	319 983	115 166	293 641
	IS	69 602	69 568	136 529	223 949	247 284	102 347	125 278
	US	32 411	1 326	2 126	1 880	214 543	146 530	120 161
	ellers	492 584	508 493	512 379	687 145	596 651	681 319	419 395
	totalt	686 086	681 303	767 458	1 093 740	1 378 460	1 045 362	958 475
Meierivarer	DK	92 287	115 440	120 573	117 979	121 575	118 480	115 306
	FR	38 927	45 441	38 907	39 945	42 640	50 895	51 505
	DE	14 755	11 941	8 896	13 273	16 124	17 518	19 882
	ellers	27 280	25 372	26 956	28 653	52 274	66 610	59 603
	totalt	173 248	198 194	195 332	199 850	232 614	253 503	246 296
Kornvarer	US	62 265	40 785	103 839	176 411	234 043	176 930	197 404
	DE	42 771	45 987	43 650	43 524	47 180	99 002	143 187
	NL	100 231	95 542	132 905	136 472	130 236	110 141	90 986
	ellers	286 595	261 356	347 685	364 725	373 080	352 949	386 557
	totalt	491 861	443 670	628 079	721 132	784 539	739 022	818 134
Dyrefôr	GB	77 704	77 496	68 344	65 705	130 342	157 629	153 500
	DK	148 884	121 686	75 968	83 717	188 677	181 714	109 982
	DE	78 531	65 902	56 884	63 568	78 501	114 689	72 259
	ellers	142 421	227 910	184 320	172 130	241 144	231 794	237 977
	totalt	447 540	492 993	385 515	385 119	638 664	685 826	573 718
Bakervarer	SE	157 871	182 536	209 129	219 448	260 178	290 686	313 235
	DK	120 781	143 708	154 013	166 164	197 077	213 858	221 480
	FR	26 653	27 643	26 562	29 824	45 136	63 039	69 068
	ellers	200 122	193 129	196 957	208 309	257 909	302 776	321 599
	totalt	505 427	547 016	586 661	623 745	760 300	870 359	925 382

Import 1000 NOK

		1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
Sjokolade og sukkervarer	DK	509 732	565 058	566 407	518 099	524 001	496 661	520 156
	SE	358 224	332 418	398 122	398 435	346 375	370 307	423 077
	GB	233 624	219 448	275 466	323 833	320 360	293 910	219 375
	ellers	424 969	424 676	450 249	477 865	541 266	497 439	491 945
	totalt	1 526 550	1 541 601	1 690 245	1 718 231	1 732 002	1 658 317	1 654 553
Andre næringsmidler	SE	113 517	132 935	145 768	173 809	213 917	231 468	287 618
	DK	187 237	171 562	172 536	199 151	202 294	218 667	218 435
	GB	142 397	163 782	140 255	139 028	127 652	157 837	170 711
	ellers	483 451	541 371	509 000	605 728	693 211	700 420	721 166
	totalt	926 602	1 009 650	967 559	1 117 716	1 237 074	1 308 392	1 397 930
Drikkevarer	FR	251 044	280 128	233 214	272 102	321 421	383 470	459 369
	ES	90 952	113 244	139 130	152 547	175 595	194 046	184 780
	IT	61 113	71 379	88 075	90 333	96 560	127 630	174 937
	ellers	585 529	606 386	676 748	800 722	780 610	1 000 669	1 015 045
	totalt	988 638	1 071 137	1 137 168	1 315 704	1 374 186	1 705 815	1 834 131
Tobakk	CH	107 565	144 657	159 346	140 142	72 193	102 371	185 862
	SE	27 789	26 637	31 377	29 005	26 673	37 428	40 388
	NL	27 096	35 456	24 435	35 713	107 034	123 344	35 531
	ellers	142 754	89 484	29 682	54 465	46 073	39 058	63 004
	totalt	305 204	296 234	244 840	259 324	251 973	302 201	324 785
Totalt	8 742 952	9 307 334	9 905 333	11 107 985	12 789 916	13 269 758	13 936 358	
Totalt – uten fisk og fiskevarer	7 505 010	7 643 858	8 052 241	8 856 853	9 913 663	10 196 131	10 421 516	
Fisks andel av importen	14,2	17,9	18,7	20,3	22,5	23,2	25,2	

Vedlegg 5

Internasjonal handel av RÅK-varer, fordelt på bransje

Eksport (1000 NOK)

	1994*	1995	1996	1997	1998	1999	2000**
Potetindustri	0	14 085	19 866	53 037	38 959	10 329	11 165
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	0,0	36,8	56,5	88,6	82,4	48,9	59,2
Konserver	1 419	304	484	4 399	4 417	3 431	4 980
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	1,7	0,7	1,0	16,1	16,1	7,9	23,0
Olje og fett		7 993	16 944	19 617	15 757	20 109	16 877
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	0,0	1,0	1,8	1,6	1,5	2,3	1,7
Meierivarer	104 509	80 114	86 143	52 675	43 004	63 013	65 721
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	17,4	13,7	14,9	9,2	6,5	9,0	9,0
Kornvarer	2 291	4 717	1 734	2 226	2 342	2 254	10 973
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	17,5	34,7	11,6	20,7	24,7	25,9	58,6
Bakervarer	201 796	214 574	248 966	231 290	212 894	158 066	155 610
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sjokolade og sukkervarer	281 862	348 647	359 445	316 014	352 824	415 272	354 770
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	74,5	98,4	99,0	98,9	98,9	99,0	98,0
Andre næringsmidler	174 435	191 763	197 794	181 780	236 885	180 666	157 543
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	91,3	91,7	92,5	87,9	92,4	90,1	90,2
Drikkevarer	11 236	10 282	14 788	96 442	61 971	34 314	33 436
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	7,4	7,9	8,5	36,7	30,6	15,8	15,0
Annet		212		26		2 753	4 142
Total RÅK eksport	777 548	872 691	946 165	957 505	969 052	890 207	815 217
RÅKs andel av eksporten	4,8	5,2	5,0	4,6	4,2	3,7	3,3
RÅKs andel av eksporten, utenom fisk		28,9	28,6	25,3	26,6	25,1	22,8

Import 1000 NOK

	1994*	1995	1996	1997	1998	1999	2000**
Potetindustri		1 470	2 281	2 603	3 134	5 158	3 375
<i>Andel av bransjens totale import</i>	0,0	3,9	5,1	6,4	6,6	11,0	7,4
Konserves	7 190	6 657	7 219	39 735	38 500	40 817	36 384
<i>Andel av bransjens totale import</i>	0,7	0,7	0,7	3,9	3,5	3,4	3,0
Olje og fett		1 003	929	1 794	5 368	1 149	1 135
<i>Andel av bransjens totale import</i>	0,0	0,1	0,1	0,2	0,4	0,1	0,1
Meierivarer	49 082	69 211	54 076	54 510	73 973	78 501	68 432
<i>Andel av bransjens totale import</i>	28,3	34,9	27,7	27,3	31,8	31,0	27,8
Kornvarer	226 500	251 388	294 175	308 257	306 314	319 849	336 683
<i>Andel av bransjens totale import</i>	46,0	56,7	46,8	42,7	39,0	43,3	41,2
Bakervarer	505 427	547 016	586 661	623 745	760 300	870 359	925 382
<i>Andel av bransjens totale import</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sjokolade og sukkervarer	553 328	905 471	993 807	974 268	1 013 342	1 031 649	1 035 120
<i>Andel av bransjens totale import</i>	36	59	59	57	59	62	63
Andre næringsmidler	702 283	794 446	709 846	811 261	930 605	996 950	1 087 416
<i>Andel av bransjens totale import</i>	75,8	78,7	73,4	72,6	75,2	76,2	77,8
Drikkevarer	30 302	53 255	59 447	62 302	75 129	118 394	111 521
<i>Andel av bransjens totale import</i>	3,1	5,0	5,2	4,7	5,5	6,9	6,1
Annet	20538	13971	9927	5177	7405	5 221	4 878
Totalt RÅK import	2 094 650	2 643 888	2 718 369	2 883 653	3 214 070	3 468 047	3 610 326
RÅKs andel av importen	24,0	28,4	27,4	26,0	25,1	26,1	25,9
RÅKs andel av importen, utenom fisk	27,9	29,9	28,9	27,6	28,0	28,4	29,0

* Usikre tall grunnet omlegging av nummer tolltariffen

** Foreløpige tall

Vedlegg 6

Internasjonal handel av RÅK-varer fordelt på varegrupper

Eksport 1000 NOK

VAREGRUPPE	BRANSJE	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
bakepulver	Andre næringsmidler	4 436	4 177	3 848	3 651	4 266	3 617	2 831
bakverk ellers	Bakervarer	61 266	82 998	73 700	52 540	56 068	40 388	50 959
brød og brødvarer	Bakervarer			14 425	13 909	9 111	4 016	6 452
deiger og mixer	Kornvarer	405	3 142	272	1 232	1 361	902	2 948
div. sammensatte næringsmidler	Andre næringsmidler	24 131	107 135	113 000	103 204	156 966	89 664	62 257
diverse barnemat m/mel	Andre næringsmidler		17		54	447	116	45
drikkevarer m/melk	Drikkevarer		2 088	9 031	90 345	50 627	20 292	21 883
eddik	Andre næringsmidler	508	1 593	915	305	33	5	13
ellers – inkl. bake-up pizza	Andre næringsmidler	9 837	7 541	2 600	4 225	4 429	3 739	4 743
flatbrød	Bakervarer	17 861	17 867	18 108	18 105	20 266	18 145	19 769
fruktose	Kornvarer							
gjær	Andre næringsmidler	555	231	131	159	42	55	3 434
iskrem	Meierivarer	71 792	53 906	59 273	32 912	24 678	35 502	42 242
kaker	Bakervarer	19 502	15 059	17 744	11 027	4 597	1 970	2 480
kasein og derivater av kasein	Meierivarer	32 717	26 140	26 586	19 620	18 311	27 449	23 417
kavring og lignende	Bakervarer	972	1 393	2 169	190	321	292	34
kjeks, småkaker, kjekssjokolade	Bakervarer	41 131	36 398	39 353	45 026	40 011	32 916	23 160
knekkebrød	Bakervarer	8 491	7 827	8 518	7 082	7 938	10 260	8 705
maltekstrakt	Andre næringsmidler	311	191	167	168	10		9
margarin m/smørfett	Andre næringsmidler				92	57	190	93
margarin m/smørfett	Olje og fett			5	1 546	685	38	16 877
modifisert stivelse	Kornvarer	268	322	107	143	110	104	376
musli, cornflakes og lignende	Kornvarer		1 253	1 355	851	871	394	7 649
pasta	Andre næringsmidler	1 010	2 508	3 965	2 462	1 036	1 313	1 875

VAREGRUPPE	BRANSJE	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
peanøttsmør	Konserves	291	5	23				1
pizza	Bakervarer	52 537	52 998	74 936	83 077	74 560	50 232	44 026
potetprodukter på basis av flak eller mel	Potet		14 085	19 866	53 037	38 959	10 329	11 165
sauser og preparater til tillaging av sauser	Andre næringsmidler				14 287	13 351	14 087	12 793
sjokolade	Sjokolade og sukkervarer	281 448	254 577	252 387	225 482	264 278	324 275	265 714
sukkermais	Konserves		10					
sukkervarer	Sjokolade og sukkervarer	414	94 070	107 058	90 531	88 547	91 421	89 056
supper, tørr og våte	Andre næringsmidler	25 164	28 063	30 925	30 789	32 133	38 139	38 355
syltetøy	Andre næringsmidler		1 279	771	664	631	1 008	807
syltetøy	Konserves	1 128	288	461	4 399	4 417	3 593	4 979
tapioka	Kornvarer							
tomatprodukter, sennep, majones	Andre næringsmidler	192	39 029	41 472	21 718	23 483	26 308	30 288
remulade og lignende								
wienerbrød	Bakervarer	37	34	13	333	22	55	24
yoghurt og surmelk m/smak	Meierivarer		68	285	143	15	63	62
øl	Drikkevarer	11 236	8 196	5 757	6 097	11 344	13 996	11 552

Import 1000 NOK

VAREGRUPPE	BRANSJE	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
bakepulver	Andre næringsmidler	1 809	1 281	1 446	1 288	1 936	1 534	1 228
bakverk ellers	Bakervarer	207 292	232 359	118 862	127 569	186 780	216 979	231 463
brød og brødvarer	Bakervarer			117 719	130 749	162 639	209 885	218 247
deiger og mixer	Kornvarer	15 800	17 584	24 611	32 086	41 883	43 961	44 557
div. sammensatte næringsmidler	Andre næringsmidler	189 516	503 971	438 269	497 730	514 461	475 505	642 487
diverse barnemat m/mel	Andre næringsmidler		1 706	1 530	1 390	2 260	2 926	2 775
drikkevarer m/melk	Drikkevarer		19 766	25 166	25 041	34 937	37 135	29 571
eddik	Andre næringsmidler	2 185	3 015	4 604	6 150	10 633	15 566	15 358
ellers – inkl. bake-up pizza	Andre næringsmidler	28 297	43 064	33 112	49 488	82 682	73 737	53 584
flatbrød	Bakervarer	35	5				7	15
fruktose	Kornvarer		106					
gjær	Andre næringsmidler	4 926	3 697	4 427	4 762	4 771	3 986	3 990
iskrem	Meierivarer	44 846	64 665	46 148	50 852	66 830	72 573	61 037
kaker	Bakervarer	52 525	48 055	52 087	51 444	63 069	76 294	80 430
kasein og derivater av kasein	Meierivarer	4 186	4 306	7 843	3 646	6 223	3 259	3 898
kavring og lignende	Bakervarer	17 597	19 927	22 308	24 258	25 005	26 017	27 142
kjeks, småkaker, kjekssjokolade	Bakervarer	157 971	166 611	182 543	182 192	206 743	217 737	246 773
knekkebrød	Bakervarer	50 535	62 571	64 617	60 839	67 949	70 318	72 792
maltekstrakt	Andre næringsmidler	1 116	1 380	2 275	3 054	4 631	3 786	6 330
margarin m/smørfett	Andre næringsmidler		7 993	16 944	19 617	15 757	20 109	16 877
margarin m/smørfett	Olje og fett		1 003	929	1 794	5 368	1 149	1 135
modifisert stivelse	Kornvarer	64 920	84 782	103 590	97 229	85 556	67 687	71 305
musli, cornflakes og lignende	Kornvarer		148 526	165 439	178 626	178 411	92 693	220 425
pasta	Andre næringsmidler	39 769	43 411	54 273	65 346	85 634	88 589	101 173
peanøttsmør	Konserves	6 063	5 315	5 807	5 906	6 214	6 339	6 089

VAREGRUPPE	BRANSJE	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
pizza	Bakervarer	13 193	13 160	25 160	44 525	45 666	48 504	40 316
potetprodukter på basis av flak eller mel	Potet		1 470	2 281	2 603	3 134	5 158	3 375
sauser og preparater til tillaging av sauser	Andre næringsmidler				109 637	133 193	150 044	160 445
sjokolade	Sjokolade og sukkervarer	525 862	499 009	561 263	544 383	574 728	575 853	587 770
sukkermais	Konserves		8	5				10
sukkervarer	Sjokolade og sukkervarer	27 466	406 461	432 544	429 884	438 614	456 259	447 350
supper, tørr og våte	Andre næringsmidler	30 571	45 099	29 386	26 897	32 508	28 115	24 740
syttetøy	Andre næringsmidler		513	187	104	28	36	113
syttetøy	Konserves	1 127	1 334	1 407	33 829	32 286	34 515	30 284
tapioka	Kornvarer	376	391	535	316	464	432	396
tomatprodukter, sennep, majones	Andre næringsmidler	1 929	139 602	140 292	41 408	53 585	53 611	74 614
remulade og lignende								
wienerbrød	Bakervarer	6 279	4 328	3 366	2 170	2 450	5 539	8 205
yoghurt og surmelk m/smak	Meierivarer	49	240	85	13	920	2 867	3 497
øl	Drikkevarer	30 302	33 489	34 280	37 261	40 191	81 259	81 950

Vedlegg 7

Fordeling av varegrupper på basis og bearbeidede varer

	Basis	Bearbeidet
01 Matvarer og alkoholfrie drikkevarer		
011 Matvarer		
<i>0111 Brød og kornprodukter</i>		
01111 Ris	X	
01112 Brød		X
01113 Pastaprodukter		X
01114 Bakverk		X
01115 Andre produkter	X	
<i>0112 Kjøtt</i>		
01121 Ferskt eller frosset kjøtt av storfe	X	
01122 Ferskt eller frosset kjøtt av svin	X	
01123 Ferskt eller frosset kjøtt av sau og geit	X	
01124 Ferskt eller frosset fjørfe	X	
01125 Tørket, saltet eller røkt kjøtt eller kjøttprodukt.		X
01126 Annet herm. eller bearb. kjøtt eller kjøttprodukt		X
01127 Annet ferskt eller frosset kjøtt		X
<i>0113 Fisk</i>		
01131 Fersk eller frosset fisk	X	
01132 Fersk eller frosset sjømat	X	
01133 Tørket, røkt eller saltet fisk	X	
01134 Annen herm. eller bearb. sjømat eller sjømatprodukter		X
<i>0114 Melk, ost og egg</i>		
01141 Helmelk	X	
01142 Lettmelk	X	
01143 Kondensert melk	X	
01144 Yoghurt	X	
01145 Ost og osteprodukter		X
01146 Andre melkeprodukter		X
01147 Egg	X	
<i>0115 Oljer og fett</i>		
01151 Smør	X	
01152 Margarin og annet vegetabilskt fett	X	
01153 Olivenolje	X	
01154 Spiseoljer	X	
01155 Annet spiselig animalskt fett	X	

	Basis	Bearbeidet
<i>0116 Frukt</i>		
01161 Sitrusfrukter	X	
01162 Bananer	X	
01163 Epler	X	
01164 Pærer	X	
01165 Steinfrukter	X	
01166 Bær	X	
01167 Annen fersk frukt	X	
01168 Tørket frukt		X
01169 Konserverte frukt og fruktbaserte produkter		X
<i>0117 Grønnsaker, inkl. poteter</i>		
01171 Blad- og stilkgrønnsaker og smaksurter	X	
01172 Kål	X	
01173 Grønnsaker dyrket for fruktens skyld	X	
01174 Rotfrukt, løk og sopp	X	
01175 Tørkede grønnsaker		X
01176 Andre konserverte eller bearbeidede grønnsaker		X
01177 Poteter	X	
01178 Potetprodukter		X
<i>0118 Sukker, sjokolade, andre sukkervarer</i>		
01181 Sukker	X	
01182 Syltetøy, marmelade		X
01183 Sjokolade		X
01184 Konfektprodukter		X
01185 Saftis, sorbet og is krem		X
01186 Andre sukkerprodukter		X
<i>0119 Andre matvarer</i>		
01191 Sauser		X
01192 Salt, krydder	X	
01193 Bakegjær, ferdigdessert, suppe		X
01194 Andre matprodukter		X
012 Alkoholrie drikkevarer		
<i>0121 Kaffe, te og kakao</i>		
01211 Kaffe		X
01212 Te		X
01213 Kakao		X
<i>0122 Mineralvann, leskedrikker og juice</i>		
01221 Mineralvann og kildevann		X
01222 Brus		X
01223 Fruktjuice		X
01224 Grønnsakjuice		X

Vedlegg 8

NBLs Aktivitetsundersøkelse

Bedriftenes svarprosent fordelt på bransje

Bransje	Mel-basert ¹⁾	Industri-bakere	Sukker-vare/Sjokolade	Konserver	Bryggeri/mineralvann	Margarin	Fiske-mat	Tobakk	Annet	Totalt
	46	92	100	83	77	75	67	100	74	56

1) Eksklusiv industribakere

Svarprosent, fullstendig regnskap

Bransje	Mel-basert ¹⁾	Industri-bakere	Sukker-vare/sjokolade	Konserves	Bryggeri/mineralvann	Margarin	Fiske-mat	Tobakk	Annet	
1998–1999										
Svarprosent		83	100	100	100	100	67	100	100	96
Antall besvarte		86	6	4	9	9	2	6	2	26
1999, 2000 og 2001										
Svarprosent		90	92	75	80	100	100	83	100	93
Antall besvarte		94	11	3	8	10	3	5	2	26

1) Eksklusiv industribakere

Andel bedrifter innen hver bransje som har gitt opplysninger over ulike typer arbeidskraft (%)

Arbeidskraft	Mel-basert ¹⁾	Industri-bakere med mer.	Sukker-vare/sjokolade	Konserves	Bryggeri/mineralvann	Margarin	Fiske-mat	Tobakk	Annet
Sivilingeniører m.m.	10,5	50,0	100,0	80,0	80,0	66,7	33,3	50,0	64,3
Ingeniører	7,69	41,7	75,0	60,0	50,0	66,7	16,7	50,0	39,3
Fagarbeidere	85,7	100,0	75,0	80,0	80,0	100,0	83,3	100,0	75,0
Ufaglærte	65,7	100,0	100,0	90,0	90,0	66,7	83,3	100,0	89,3
Lærlinger	81,0	83,3	75,0	60,0	80,0	66,7	83,3	100,0	42,3
Andre	53,3	50,0	25,0	70,0	80,0	100,0	50,0	50,0	57,1

Eksklusiv industribakere

NB: Ett skjema pr. produksjonsenhet/»bransje»– se forklaringen

Returneres NBL innen:

FAXNR.: 23 08 87 23

OPPLYSNINGENE BEHANDLES KONFIDENSIELT

Bedrift.....

Organisasjonsnummer:

Kontaktperson

Telefonnr Telefaxnr:

1 TOTAL OMSETNING

Opgavene over omsetning bør i den grad det er mulig være justert for internleveranser (Tall i mill. kroner)

	Regnskap 1999	Regnskap 2000	Budsjett 2001
Bedriftens samlede omsetning			
Herav eksport			
Herav import			

2 DETTE ÅRS RESULTAT FØR SKATT

Hvordan forventer bedriften at «RESULTAT FØR SKATTEKOSTNAD» blir innværende år (2000) sammenlignet med 1999.

	Vesentlig større (mer enn 10% økn.)	Vesentlig mindre (mer enn 10% red.)	Noenlunde uendret
Resultat før skattekostnad			

3 KONJUNKTURER

Hva tror bedriften om konjunkturforløpet for de viktigste produktene de neste to årene ?

	Stigende	Synkende	Omtrent det samme
Konjunkturforløp			

4 ANTALL ANSATTE (Årsverk) 4. KVARTAL 2000

	Arbeidere	Funksjonærer	Sum
Antall ansatte			

5 FORVENTET TOTAL SYSSELSETTING I 2001 I FORHOLD TIL SITUASJONEN I 4. KVARTAL 2000:

	Større (mer enn 10% økn.)	Mindre (mer enn 10% red.)	Noenlunde uendret
Forventet total sysselsetting i 2001 (antall ansatte).			

6 REKRUTTERING

Hvor vanskelig er det å rekruttere følgende kategorier arbeidskraft ?

		Lett	Noe vanskelig	Svært vanskelig
A	Sivilingeniører/økonomier/agronomer/akademikere			
B	Ingeniører			
C	Ufaglærte produksjonsarbeidere			
D	Fagarbeidere			
E	Lærlinger			
F	Andre			

7 INVESTERINGER

	Større (mer enn 10% økn.)	Mindre (mer enn 10% red.)	Noenlunde uendret
Forventet investering i 2001, sammenlignet med 1999.			